

Plan
Strategiczny dla
Wspólnej
Polityki
Rolnej
na lata 2023-2027

Mazowsze.
serce Polski

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej” Na lata 2023 - 2027

Czerwonka
Maj 2023 r.

Wykaz skrótów używanych w Lokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru Lokalnej Grupy Działania „Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej”

ARiMR – Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
EFRROW – Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
EFS+ – Europejski Fundusz Społeczny Plus
FEM – Fundusze Europejskie dla Mazowsza
GUS – Główny Urząd Statystyczny
JSFP – Jednostka Sektora Finansów Publicznych
LGD – Lokalna Grupa Działania
LSR – Lokalna Strategia Rozwoju
OZE – Odnawialne Źródła Energii
PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020
PS WPR – Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023 – 2027
RLKS – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność
SW – Samorząd Województwa
SWOT – silne, słabe strony, szanse i zagrożenia – instrument analizy strategicznej
WP – Wskaźnik produktu
WR – Wskaźnik Rezultatu
WO – Wskaźnik oddziaływania
ZSNM – Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej

Spis treści

Rozdział I CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO	4
1.1. Nazwa LGD i forma prawna.....	4
1.2. Opis sposobu tworzenia partnerstwa uwzględniający dotychczasowe doświadczenie LGD	4
1.3. Reprezentatywność LGD.....	6
1.4. Skład Organu Decyzyjnego – Rady.....	6
1.5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	6
1.6. Zasady funkcjonowania LGD.....	7
ROZDZIAŁ II CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR	8
2.1. Obszar LGD.....	8
2.2. Spójność obszaru	8
2.2.1. Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze	9
2.2.2. Uwarunkowania kulturowe i historyczne	10
ROZDZIAŁ III PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR	18
ROZDZIAŁ IV ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU LSR.....	22
ROZDZIAŁ V SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA.....	28
5.1. Wykazanie zgodności celów LSR z celami Województwa Mazowieckiego i Gmin Członkowskich	28
5.4. Wykazanie zgodności LSR z celami FEM	36
5.5. Wartość dodana podejścia LEADER w realizacji LSR.....	37
ROZDZIAŁ VI CELE I WSKAŹNIKI	39
6.1. Specyfikacja i opis celów LSR.....	39
6.2. Przedstawienie przedsięwzięć wraz z uzasadnieniem oraz źródła pozyskiwania, sposób i częstotliwość pomiaru wskaźników.....	41
ROZDZIAŁ VII SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU	50
7.1. Charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD i sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru	50
7.2. Innowacyjność.....	52
ROZDZIAŁ VIII PLAN DZIAŁANIA	56
ROZDZIAŁ IX PLAN FINANSOWY LSR	57
9.1. Opis źródeł, z których przewiduje się finansowanie działalności LGD	57
9.2. Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR	58
ROZDZIAŁ X MONITORING I EWALUACJA	60
WYKAZ WYKORZYSTANEJ LITERATURY	63
ZAŁĄCZNIKI DO LSR.....	65

Rozdział I

CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO

1.1. Nazwa LGD i forma prawna

Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej (ZSNM) jest Stowarzyszeniem „specjalnym” posiadającym osobowość prawną, powstałym na podstawie przepisów ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach¹, ustawy z dnia 7 marca 2007 roku o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013² oraz Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności³. Organami (władzami) LGD są Walne Zebranie Członków, Zarząd, Komisja Rewizyjna oraz Rada, która podejmuje decyzje w sprawie wyboru operacji realizowanych w ramach LSR. Zarząd, Rada oraz Komisja Rewizyjna wybierane są przez Walne Zebranie Członków. Nadzór nad LGD sprawuje Marszałek Województwa.

1.2. Opis sposobu tworzenia partnerstwa uwzględniający dotychczasowe doświadczenie LGD

Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej powstała w 2014 roku w celu wspierania rozwoju obszarów wiejskich, objętych obszarem jej działania oraz pobudzania aktywności mieszkańców tych obszarów. Oficjalnie Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej została zarejestrowana przez Sąd Rejonowy dla Miasta Stołecznego Warszawy w dniu 15 lipca 2014. Jest zatem Stowarzyszeniem, które posiada już doświadczenie we wdrażaniu podejścia LEADER w latach 2014 – 2023.

Należy podkreślić, że na obszarze LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, współpraca pomiędzy jednostkami samorządowymi, przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi przebiega w sposób, w którym rzeczywiście nadrzędnym celem jest dobro społeczności lokalnej. W ramach działań koordynowanych przez LGD udało się wyeliminować emocje i uprzedzenia związane z różnicami światopoglądowymi czy politycznymi między stronami.

Dużą pomocą w tym obszarze były działania animacyjne, integracyjno – aktywizujące oraz wyjazdy szkoleniowe, pozwalające na podjęcie rozmów i zacieśnieniu współpracy ponad wszelkimi podziałami oraz wypracowanie poza formalnych form komunikacji, które LGD, jako sprawdzone rozwiązania zamierza kontynuować także w ramach realizacji nowej LSR. LGD jest otwarta zarówno na nowych członków, jak i na nowe pomysły i inicjatywy, na bieżąco przekazuje informacje dotyczące zarówno możliwości uzyskania dotacji w ramach LSR, jak i innych funduszy, zachęca do podejmowania wspólnych inicjatyw oraz do zgłaszania swoich pomysłów i projektów. Owocem tych działań są np. realizowane w ramach konkursów ogłaszanych przez KSOW projekty realizowane w partnerstwie z gminą Krasnosielc. W ramach finansowania z Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich zorganizowano 2 wizyty studyjne: na Pomorzu dla Kół Gospodyń Wiejskich z terenu Gminy Krasnosielc (2019 r.) oraz na Podlasiu dla mieszkańców Gminy Krasnosielc (2021 r.) oraz szereg wydarzeń sportowych zrealizowanych w ramach środków pozyskanych z dotacji na realizację zadań publicznych w ramach tzw. “ małych grantów” z UM Województwa Mazowieckiego, we współpracy z członkami z sektora społecznego, min. Lekkoatletyczny Klub Sportowy “Maków Mazowiecki” czy UKS Czerwonka.

Partnerskie relacje pomiędzy organami Stowarzyszenia przejawiają się poprzez wypracowany przez ostatnie lata system podziału kompetencji. Każdy z organów LGD stanowi niezbędny element szeroko pojętej całości struktury organizacyjnej. Zarząd kieruje całokształtem pracy Stowarzyszenia i rozlicza się ze swoich decyzji przez pozostałymi organami. Komisja Rewizyjna nadzoruje rzetelność pracy Zarządu i corocznie ocenia jego pracę, przedstawiając swoje stanowisko na najbliższym Walnym Zebraniu. Walne Zebranie, jako najwyższą władzę

¹ Dz. U. z 2019 r., poz. 713 z późn. zm.

² Dz. U. z 2022 r., poz. 2422 z późn. zm.

³ Dz. U. z 2022 r., poz. 943 z późn. zm.

w LGD, sprawuje pieczę m.in. nad składem organów, przyjmowaniem regulaminów wewnętrznych, czy zatwierdzeniem projektu LSR oraz innych strategicznych dokumentów. Szczegółowe informacje na temat podziału kompetencji znajdują się w regulaminach organów oraz statucie. Dobrą praktyką naszej LGD jest zwoływanie Walnego Zebrania dwa razy w ciągu roku. Od początku istnienia LGD przyjęliśmy za stały element obrad przedstawienie sprawozdania z działalności Zarządu i całego Stowarzyszenia. Członkowie są informowani o przeprowadzonych i planowanych naborach wniosków, szkoleniach dla członków, Wnioskodawców i Beneficjentów, bieżących działaniach Biura czy podjętych przez Zarząd uchwałach. Zastosowane praktyki mają na celu zbudowanie silnej relacji pomiędzy władzami Stowarzyszenia, ale także przedstawianie informacji o działalności w sposób jawny i nie wzbudzający wątpliwości co do pobudek podejmowanych decyzji.

Dzięki doświadczeniu zdobytemu podczas wdrażania podejścia LEADER w latach 2014–2023 udało się zbudować silne partnerstwo reprezentujące wszystkie sektory i wypracować umiejętność współpracy i komunikacji dla dobra społeczności lokalnej i całego obszaru LGD poprzez liczne wspólne działania i inicjatywy aktywizujące społeczność lokalną, co pozwala przypuszczać, iż proces realizacji operacji w ramach nowej LSR będzie przebiegał bez zakłóceń. Dzięki temu proces zaangażowania społecznego w przygotowanie LSR był satysfakcjonujący, a otrzymane wyniki badań ankietowych oraz uczestnictwo w konsultacjach społecznych pozwalają oczekiwać efektywnego wdrażania LSR i osiągnięcia zakładanych wyników. Proces komunikacji jest cały czas usprawniany i dostosowywany do oczekiwań społecznych. Poza prowadzeniem strony internetowej, informowaniem podmiotów publicznych o działaniach podejmowanych przez LGD oraz ich upowszechnianiem poprzez publikację na stronach gminnych staramy się także aktywnie funkcjonować w mediach społecznościowych, tak aby docierać do jak najszerszego grona odbiorców. Nowym pomysłem na jeszcze większe zaangażowanie sektora społecznego jest utworzenie wspólnej grupy w jednym z popularnych komunikatorów społecznościowych, do której zaproszono wszystkie organizacje z obszaru naszego działania, gdzie na bieżąco możemy informować o planowanych dotacjach, działaniach, szkoleniach oraz wymieniać się informacjami i pomysłami na działania aktywizujące społeczność lokalną. Inicjatorem tego pomysłu jest jeden z członków naszego LGD Pan Grzegorz Łuniewski, który aktywnie działa w środowisku lokalnych organizacji pozarządowych.

Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej prowadziła zróżnicowane działania komunikacyjne, docierając do różnych grup odbiorców. Głównym celem planu komunikacji w latach 2016 – 2023 było systematyczne informowanie lokalnej społeczności o zasadach przyznawania dofinansowania. W ramach planu komunikacji LGD prowadziła spotkania i szkolenia dotyczące ogłaszanych naborów wniosków. Tego typu spotkania prowadzone były przed każdym naborem i pozwalały potencjalnym wnioskodawcom na zrozumienie zakresu konkretnego konkursu oraz zasad ubiegania się o wsparcie. Istotnym celem było również utrzymanie dobrego wizerunku i rozpoznawalności LGD, budowanie marki Stowarzyszenia.

Do realizacji powyższych celów LGD wykorzystwała cały arsenał narzędzi komunikacyjnych. W celu promocyjnym organizowano dużo spotkań, imprez lokalnych, konkursów ekologicznych dla dzieci i młodzieży, akcje zbiórki elektrośmieci. Przygotowywano ulotki informacyjne i gadżety reklamowe, które promowały obszar i działanie LGD. Przy okazji imprez lokalnych promowano LGD na stoiskach informacyjno – promocyjnych. Korzystano z mediów elektronicznych i tradycyjnych. Systematycznie publikowano artykuły na stronie internetowej LGD oraz stronach urzędów gmin. Do zbadania efektywności działań informacyjnych i konsultacyjnych wykorzystywano ankiety elektroniczne i papierowe. Bieżąca analiza ich wyników pozwalała na dopasowanie jakości i intensywności działań komunikacyjnych do potrzeb mieszkańców.

Wyżej wymienione działania realizowane przez podmioty tworzące LGD wysoce pozytywnie wpłynęły na sytuację na obszarze objętym LSR, co potwierdzają także wyniki przeprowadzonej ewaluacji zewnętrznej – ponad trzy czwarte badanych mieszkańców zna Lokalną Grupę Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej. Jednocześnie 63% mieszkańców zauważa pozytywne zmiany, jakie miały miejsce w ich otoczeniu w ciągu ostatnich sześciu lat, czyli od momentu przystąpienia do realizacji celów Lokalnej Strategii Rozwoju. Potencjał zbudowany w okresie programowania 2014–2023 podczas realizacji operacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju z powodzeniem może być dalej wykorzystany.

Taki obraz LGD napawa optymizmem w perspektywie realizacji nowej Lokalnej Strategii Rozwoju.

1.3. Reprezentatywność LGD

Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej w toku budowania partnerstwa oraz w procesie tworzenia strategii dąży do stopniowego poszerzania reprezentacji partnerstwa o przedstawicieli różnych grup i środowisk. Pamiętając o tym, że LGD jest partnerstwem trójsektorowym dąży się do harmonii i równowagi pomiędzy jej członkami. W jej skład wchodzi obecnie 43 członków reprezentujących instytucje publiczne, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców.

Tab. 1. Członkowie LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej w podziale na sektory (stan na maj 2023 r.)

Sektor:	społeczny	gospodarczy	publiczny	Łącznie
Liczba członków:	19	13	11	43

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych biura LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej.

Jak pokazują dane w tabeli nr 2 poszczególne sektory reprezentowane są prawie w równym stopniu, bez dominacji jakiegokolwiek grupy interesu. Skład LGD odzwierciedla specyfikę lokalnej społeczności. Członkowie reprezentujący sektor społeczny w tym mieszkańcy poruszają się w następujących obszarach, członkowie Ochotniczych Straży Pożarnych, Koła Gospodyń Wiejskich, organizacje społeczne promujące lokalne tereny, kluby sportowe oraz Parafie. Reprezentacja sektora gospodarczego obejmuje przede wszystkim gospodarstwa rolne oraz firmy usługowe. Sektor publiczny reprezentowany jest przez przedstawicieli wcześniej wymienionych gmin.

1.4. Skład Organu Decyzyjnego – Rady

LGD ZSNM posiada Radę, której przypisane zostały kompetencje decyzyjne, o których mowa w art. 33 ust. 3 lit. d rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. Rada liczy 15 członków, przy czym ani władze publiczne, ani żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji przez Radę. Sektor publiczny reprezentowany jest przez cztery osoby, sektor gospodarczy przez pięć osób, natomiast sektor społeczny przez sześć. Członek Rady nie może być jednocześnie członkiem organu kontroli wewnętrznej, Zarządu ani pracownikiem LGD.

Dokonując wyboru członków Rady LGD ZSNM stosuje dodatkowe rekomendacje w zakresie zapewnienia wyboru operacji bez dominacji jakiegokolwiek grupy interesu w Radzie. Członkowie Rady zobowiązani są do nie upoważniania osób trzecich do udziału w podejmowaniu decyzji – funkcje członków organu decyzyjnego sprawowane są osobiście przez osoby fizyczne, a w przypadku osób prawnych przez osoby, które na podstawie dokumentów statutowych lub uchwał właściwych organów są upoważnione do reprezentowania tych osób prawnych. Prowadzony jest także rejestr interesów członków Rady oraz badanie powiązań z Wnioskodawcą przy każdym naborze wniosków.

1.5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Z uwagi na fakt, iż Lokalna Grupa Działania będzie odpowiedzialna za wybór operacji na poziomie lokalnym, w tym zapewnienie ich zgodności z Lokalną Strategią Rozwoju, osoby zaangażowane w pracę na rzecz LGD powinny posiadać odpowiednie kompetencje do zarządzania procesami rozwoju na poziomie lokalnym. Kompetencje członków organu decyzyjnego, wymagane do prawidłowej oceny i wyboru operacji, po odbyciu przez nich odpowiednich szkoleń organizowanych przez Biuro LGD, będą weryfikowane przez Zarząd (test sprawdzający) każdorazowo przed przystąpieniem do wyboru operacji w ramach poszczególnych naborów wniosków. Szczegółowy harmonogram szkoleń dla organów LGD oraz pracowników Biura zawarty jest w Planie szkoleń, który aktualizowany będzie w zależności od potrzeb wynikających z wdrażania LSR.

Nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny i wyboru, poprawności dokumentacji oraz zgodności formalnej czuwać będzie Przewodniczący Rady, Komisja Skrutacyjna, Sekretarz oraz pracownik Biura LGD. W przypadku rozbieżnych ocen, wystawionych przez członków Rady poszczególnym wnioskowi wdrożona zostanie odpowiednia procedura postępowania określona w Regulaminie Rady Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania "Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej".

1.6. Zasady funkcjonowania LGD

Podstawowym dokumentem wewnętrznym regulującym działania LGD jest Statut. Uchwalany i zmieniany jest on przez Walne Zebranie Członków. Podstawowe uregulowania odnośnie funkcjonowania Stowarzyszenia zawarte w Statucie są w pełni zgodne z ustawą prawo o stowarzyszeniach oraz ustawą o rozwoju lokalnym. Dodatkowo Statut reguluje kwestie szczegółowe. Między innymi wskazuje Marszałka Województwa Mazowieckiego jako organ nadzoru. Ustanawia Radę, jako dodatkowy organ Stowarzyszenia odpowiedzialny za wybór operacji oraz szczegółowo określa jego kompetencje i zasady reprezentatywności. Statut stanowi, iż organem kompetentnym w zakresie uchwalenia LSR oraz kryteriów wyboru operacji jest Walne Zebranie Członków. Statut wskazuje, że szczegółowe uregulowania dotyczące zachowania bezstronności członków Rady w wyborze operacji (w tym przesłanki wyłączenia z oceny operacji) określa regulamin Rady. W statucie określono także, że nabycie i stwierdzenie utraty członkostwa w LGD następuje na podstawie uchwały Zarządu Stowarzyszenia przyjętej zwykłą większością głosów. Członkowie Zarządu, Rady i Komisji Rewizyjnej wybierani są i odwoływani przez Walne Zebranie Członków na 4 letnią kadencję.

Drugim z najważniejszych dokumentów, regulujących zasady funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania jest Regulamin Rady. Zawiera on wykaz szczegółowych zasad zwoływania i organizacji posiedzeń Rady, w tym sposób informowania członków Rady o posiedzeniach oraz zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach Rady.

W Regulaminie Rady opisano również zasady wyłączenia poszczególnych jej członków z oceny konkretnych operacji, w przypadku wystąpienia konfliktu interesów. Regulamin Rady zobowiązuje członków do stosowania procedury wyboru i oceny operacji. Regulamin zawiera także wytyczne, dotyczące zasad dokumentowania oceny, a także wzory dokumentów, wykorzystywanych w powyższych procedurach w oparciu o obowiązujące przepisy. Regulamin Rady uchwalany jest przez Walne Zebranie Członków, które może także dokonać jego aktualizacji.

Zasady funkcjonowania Biura LGD zawarte są w Regulaminie Biura LGD. Reguluje on kwestie dotyczące zatrudniania i wynagradzania pracowników, w tym kompetencje wymagane do pracy na stanowiskach w Biurze LGD. Zawiera zapisy dotyczące uprawnień Dyrektora Biura LGD oraz udostępniania informacji pozostających w dyspozycji Lokalnej Grupy Działania zgodnie z zasadami bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych. Ocena efektywności działań Biura, w tym doradztwa świadczonego przez Biuro LGD dokonywana jest na podstawie ankiet zwrotnych oraz opinii Wnioskodawców i Beneficjentów gromadzonych w procesie autoewaluacji dokonywanej corocznie przez Zarząd na podstawie *Procedury dokonywania aktualizacji LSR oraz monitoringu i ewaluacji*. Regulamin Biura przyjmowany jest i aktualizowany przez Zarząd.

Pracownicy Biura biorą również udział w niezbędnych szkoleniach, co pozwala podnosić ich wiedzę i świadczyć doradztwo na wysokim poziomie oraz efektywnie wdrażać LSR.

W Biurze LGD obowiązuje również instrukcja kancelaryjna, która określa zasady i tryb wykonywania czynności kancelaryjnych w biurze Stowarzyszenia. Określony w instrukcji tryb i zasady wykonywania czynności kancelaryjnych zapewniają jednolity sposób tworzenia, ewidencjonowania i przechowywania oraz ochronę przed uszkodzeniem, zniszczeniem bądź utratą dokumentacji od chwili jej wpływu lub powstania wewnątrz Stowarzyszenia do momentu przekazania jej do archiwum lub zniszczenia.

W celu zapewnienia większej przejrzystości funkcjonowania stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania wprowadziła dodatkowe dokumenty wewnętrzne regulujące sposób działania poszczególnych jej organów, tj.: regulamin Komisji Rewizyjnej oraz regulamin Zarządu. Pierwszy z nich zawiera opis szczegółowych zasad zwoływania i organizacji posiedzeń Komisji, procedury przeprowadzania czynności kontrolnych oraz protokołowania posiedzeń. W regulaminie Zarządu zawarto przede wszystkim informacje na temat organizacji jego pracy oraz podziału zadań pomiędzy poszczególnych Członków Zarządu.

ROZDZIAŁ II

CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR

2.1. Obszar LGD

Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej obejmuje swoim zasięgiem terytorialnym obszar dziewięciu jednostek samorządowych powiatu makowskiego (województwo mazowieckie). Są to:

- Gmina Czerwonka,
- Gmina Krasnosielc,
- Gmina Młynarze,
- Gmina Płoniawy–Bramura,
- Gmina Sypniewo,
- Gmina Szelków,
- Gmina i Miasto Różan,
- Gmina Rzewnie
- Miasto Maków Mazowiecki

Tab. 2. Wykaz jednostek samorządowych wchodzących w skład LGD

L.p.	Nazwa jednostki	Powierzchnia w km ²	Liczba ludności	Ilość sołectw	Ilość miejscowości
1.	Gmina Czerwonka	110	2 574	23	29
2.	Gmina Krasnosielc	168	6 048	31	42
3.	Gmina Młynarze	75	1 666	15	17
4.	Gmina Płoniawy–Bramura	135	5 093	35	41
5.	Gmina Rzewnie	112	2 478	25	26
6.	Gmina Sypniewo	128	3 044	30	30
7.	Gmina Szelków	113	3 573	24	24
8.	Gmina i Miasto Różan	85	4 313	18	18
9.	Miasto Maków Mazowiecki	10	9 192	–	1
Łącznie:		936	37 981	201	228

Źródło: Urząd Statystyczny w Warszawie, dane na dzień 31 grudnia 2020 r.

2.2. Spójność obszaru

Siedem gmin – członków LGD to gminy wiejskie (Czerwonka, Krasnosielc, Młynarze, Płoniawy–Bramura, Rzewnie, Sypniewo i Szelków), jedna jest gminą miejsko–wiejską (Różan), a jedna miejską (Maków Mazowiecki). Obszar działania LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, planowany do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju (LSR), jest spójny przestrzennie w kontekście geograficznym. Wszystkie gminy pozostają względem siebie w bliższym lub dalszym sąsiedztwie.

Obszar LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej zajmuje powierzchnię 936 km², z czego największa część przypada na gminę Krasnosielc (168 km²), a najmniejsza na Maków Mazowiecki (10 km²). Na przedmiotowym obszarze wydzielonych jest 228 miejscowości zamieszkiwanych przez 37981 mieszkańców.

Obszar ten zlokalizowany jest w północnej części województwa mazowieckiego. W jego bezpośrednim (najbliższym) sąsiedztwie nie ma dużych ośrodków miejskich, chociaż położenie w pobliżu Aglomeracji Warszawskiej (odległość ok. 100 km) wywiera ogromny wpływ na rozwój całego regionu. Obszar działania LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej rozwija się pod silnym wpływem tego głównego w skali nie tylko województwa, ale i kraju centrum administracyjnego, rządowego i samorządowego.

Gminy będące członkami Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej zajmują spójny przestrzennie obszar, obejmujący swoim zasięgiem prawie cały teren powiatu makowskiego (9 z 10 gmin wchodzących w skład powiatu należy do LGD ZSNM). Od północy LGD graniczy z gminami Jednoróżec z powiatu przasnyskiego i Baranowo z powiatu ostrołęckiego, od zachodu z gminami Przasnysz, Krasne (powiat przasnyski) oraz Karniewo (powiat makowski). Od południa obszar LGD (gmina Szelków i gmina Rzewnie) sąsiaduje z gminami powiatu Pułtuskiego: Pułtusk oraz – na niewielkim docinku – Obryte wraz z gminami powiatu Wyszowskiego: Długosiodło i Rząśnik. Pozostała część wschodniej ściany LGD położona jest w bezpośrednim sąsiedztwie gmin powiatu ostrołęckiego: Goworowo oraz Olszewo–Borki.

Znaczna część obszaru planowanego objęciem Lokalną Strategią Rozwoju na lata 2023–2027 leży między rzekami Orzyc i Narew. Tereny te wraz z terenami przyległymi należą do najczystszych regionów Mazowsza. Znane przede wszystkim z produkcji rolniczej, położone są na terenie tak zwanych „Zielonych Płuc Polski”. Idea powstania „Zielonych Płuc Polski” narodziła się w 1983 roku i miała na celu ochronę najcenniejszych obiektów przyrodniczych północno – wschodniego regionu Polski. Na terenie tym od momentu powstania powyższej idei promuje się zasady ekorozwoju.

Na spójność obszaru, na którym funkcjonuje Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej wpływa nie tylko bezpośrednie sąsiedztwo członków LGD, ale również ich względnie dobre skomunikowanie za pomocą rozwiniętej sieci dróg, w tym trzech z kategorii krajowych (57, 60 i 61). Włączają one obszar LGD do krajowej sieci komunikacyjnej, tworząc zarazem wygodny szlak komunikacyjny, spajający przestrzennie tereny gmin tworzących LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej i umożliwiający swobodny transport samochodowy na jej obszarze. Rozbudowana infrastruktura drogowa zapewnia również możliwość łatwego dotarcia do terenów LGD z bardziej odległych rejonów, co stwarza szansę wykorzystania atrakcyjnych rekreacyjnie obszarów jako destynacji wypoczynkowych mieszkańców odleglejszych obszarów województwa mazowieckiego, a także innych województw. Dodatkowo należy podkreślić, iż krajową sieć drogową uzupełniają coraz lepiej utrzymane, liczne drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne, co zapewnia swobodną możliwość lokalnej komunikacji.

Uwarunkowania przestrzenne obszaru Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej należy zatem ocenić pozytywnie. Spójny przestrzennie, dobrze skomunikowany wewnętrznie i zewnętrznie obszar położony w niedalekim sąsiedztwie aglomeracji warszawskiej stanowią dobry prognostyk dla wdrażania wszelkich lokalnych inicjatyw rozwojowych oraz projektów regionalnej współpracy.

2.2.1. Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze

Tereny pozostające w obszarze działania LGD ZSNM i objęte przyszłą Lokalną Strategią Rozwoju znajdują się w zasięgu trzech mezoregionów, należących do Niziny Północno mazowieckiej, położonej w pasie Nizin Środkowopolskich. Są to: mezoregion Wysoczyzny Ciechanowskiej, zajmujący większą część powiatu makowskiego, mezoregion Równiny Kurpiowskiej, na terenie którego położone są gminy Sypniewo, Różan i Młynarze oraz Doliny Dolnej Narwi, gdzie leżą gminy Sypniewo i Różan. Znaczne urozmaicenie dla powyższego krajobrazu stanowią obfite i zróżnicowane zasoby wodne. Wśród nich wyróżniają się malownicze meandry rzeki Orzyc, której dolina rozciąga się na obszarze gmin Krasnosielec, Płoniawy–Bramura, Maków Mazowiecki i Szelków. Wpadająca do Narwi Rzeką Orzyc w przewadze nie jest uregulowana, większość terenów, przez które przepływa zachowało naturalny charakter. Te walory sprawiają, że Orzyc jest cieszącym się dużym zainteresowaniem szlakiem kajakowym. Niewątpliwą atrakcją regionu jest także rzeka Narew. Szczególnego uroku i walorów rekreacyjnych Narew nabiera w mieście Różan, które położone jest na skarpie, u jej podnóża płynie właśnie rzeka Narew. Na uwagę zasługuje także wypełnione wodą wyrobisko pożwirowe w miejscowości Brzoza Duża w gminie Rzewnie. Pomimo faktu, iż nie jest naturalnym zasobem,

a utworzonym sztucznie jeziorem, znajdująca się w nim woda posiada wyższą klasę czystości niż woda w Narwi. Co ważne, jezioro połączone jest właśnie z rzeką Narew. Powierzchnia całkowita jeziora wynosi ok. 100 ha. Na brzegach wyrobiska utworzono plaże, które w sezonie letnim przyciągają tłumy plażowiczów. W pobliżu plaży działa także wypożyczalnia sprzętu wodnego – kajaków, rowerów wodnych, itp. Obszary starorzeczy Narwi są bardzo atrakcyjne ze względu na unikalną florę i miejsca lęgowe wielu gatunków ptaków. Są więc warunki sprzyjające rozwojowi rekreacji i wypoczynku sobotnio–niedzielnego. Niezwykle interesująca jest także druga z głównych rzek obszaru Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej – Orzyc. Jest to zróżnicowana, w dużej mierze dzika, nieuregulowana rzeka, ciesząca się dużym i ciągle rosnącym zainteresowaniem turystów, w szczególności kajakarzy. Jej meandry wraz ze zróżnicowanym nabrzeżem stanowią bardzo dużą atrakcję dla poszukiwaczy dzikiej przyrody.

Niewątpliwie bogactwo przyrodnicze LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej stanowią lasy, które w okresie wczesnej jesieni przyciągają wielu miłośników grzybobrania i stanowią atrakcję regionu, pozwalającą na wydłużenie okresu turystycznego.

Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy podkreślali atrakcyjność przyrodniczą i walory turystyczne obszaru LGD, wskazywano na możliwość włączenia się w trend polegający na poszukiwaniu przez mieszkańców dużych aglomeracji miejskich produktów turystycznych oferowanych przez obszary położone w pobliżu aglomeracji, a jednocześnie o nieskażonym środowisku. Zaznaczano, iż ścieżki rowerowe i rekreacyjne mogłyby stać się elementem prowadzącym do jeszcze większej spójności obszaru i zwiększenia jego atrakcyjności turystycznej. Mieszkańcy wskazywali wiele interesujących, istniejących już traktów leśnych, które wymagałyby wyłącznie właściwego oznakowania i z powodzeniem mogłyby stać się elementem lokalnej infrastruktury turystycznej.

Ludzie młodszego pokolenia, prowadzący aktywny tryb życia i szukający kontaktu z nieskażoną naturą zostali zidentyfikowani jako potencjalni turyści korzystający z dobrodziejstw przyrodniczych obszaru LGD. W związku z powyższym lokalni liderzy zdają sobie sprawę, iż wzrost znaczenia nowoczesnych technologii, szczególnie internetu, w procesie pozyskiwania informacji na temat oferty turystycznej czy kulturalnej, powinien w dużej mierze determinować kierunki, jakość i rodzaj przekazu informacyjnego w powyższym obszarze. Wskazywano również na promocję przez różne instytucje, organizacje oraz Samorząd Województwa, szczególnie wśród ludzi młodych, nieskażonych zakątków Mazowsza, jako doskonałej alternatywy spędzania wolnego czasu.

2.2.2. Uwarunkowania kulturowe i historyczne

Na obszarze Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej rozwijają się inicjatywy kulturalne, które stają się stopniowo nieodłącznym elementem spójnej oferty turystyczno – kulturalnej obszaru LGD. W zasadzie w każdej gminie należącej do stowarzyszenia organizowane są doroczne festyny oraz pikniki często połączone z towarzyszącymi im imprezami sportowymi. W popularne dzisiaj trendy prozdrowotne wpisują się zwłaszcza imprezy biegowe (np. Bieg Zielonym Szlakiem Niziny Mazowieckiej, Piątka Królowej Bony organizowana przy okazji Dni Różana, Duathlon Makowski czy Makowski Bieg Mikołajkowy). Dużym zainteresowaniem cieszą się również piłka nożna oraz siatkówka. Krzewienie kultury fizycznej popularne jest zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży szkolnej poprzez organizowanie różnego rodzaju zawodów międzyszkolnych na poziomie powiatu. O spójności obszaru planowanego do objęcia Lokalną Strategią Działania świadczą także wspólne doświadczenia historyczne. Pierwsze ślady osadnictwa na terenie LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej dowodzą, iż było ono skoncentrowane w dolinie rzeki Narew, która stanowiła ważny szlak handlowy. Jednocześnie takie położenie i funkcje zaopatrzeniowe względem większych ośrodków miejskich zadecydowały o rozwoju obszaru na przestrzeni dziejów.

2.2.3. Uwarunkowania społeczno–gospodarcze

Ludność

W ciągu ostatnich sześciu lat populacja obszaru LGD zmniejszyła się łącznie o 4,6%, podczas gdy w tym samym czasie liczba ludności w całym województwie nieznacznie wzrosła (+1,3%). Spadek liczby ludności dotyczył wszystkich gmin obszaru LGD: największy, – 7,5%, zanotowano w gminie Płoniawy–Bramura, najmniejszy, –1,8%,

gminy miejsko-wiejskiej Różan. Jediną grupą wiekową, której liczebność wzrasta, jest ludność w wieku poprodukcyjnym (największy wzrost dotyczy gmin miejskiej Maków Mazowiecki, miejsko-wiejskiej Różan oraz wiejskiej Sypniewo). Największy spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym dotknął Maków Mazowiecki (-10%), a dla całego obszaru LGD wyniósł średnio -6,7% i w żadnej z gmin obszaru nie odnotowano wzrostu, podczas gdy ten segment populacji w skali województwa przyrasta. Według listy gmin zagrożonych trwałą marginalizacją aż pięć z dziewięciu gmin wchodzących w skład LGD znajduje się na liście, są to gminy: Krasnosielec, Płoniawy-Bramura, Rzewnie, Sypniewo oraz Szelków.

Tab. 3. Ludność ogółem

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	2 698	2 685	2 682	2 640	2 647	2 574	2 553
Krasnosielec	6 484	6 486	6 440	6 426	6 352	6 048	5 983
Młynarze	1 767	1 755	1 761	1 761	1 742	1 666	1 626
Płoniawy – Bramura	5 583	5 558	5 464	5 381	5 336	5 093	5 016
Sypniewo	3 384	3 355	3 346	3 314	3 248	3 044	3 2996
Szelków	3 711	3 704	3 704	3 675	3 624	3 573	3 544
Różan	4 462	4 449	4 446	4 420	4 418	4 313	4 292
Maków Mazowiecki	10 006	9 930	9 860	9 787	9 711	9 192	9 106
Rzewnie	2 655	2 671	2 651	2 636	2 638	2 478	2 446
Suma obszaru LGD	40 750	40 593	40 354	40 040	39 716	37 981	37 562

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Największy spadek populacji nastąpił w grupie osób w wieku produkcyjnym – na obszarze gmin LGD wyniósł on aż 8,1%, przy czym znów największy spadek zanotowały gminy Maków Mazowiecki i Sypniewo oraz w gminie Płoniawy-Bramura. Przy jednoczesnym wzroście liczebności ludności w wieku poprodukcyjnym rośnie współczynnik obciążenia demograficznego całego obszaru LGD. Ogólnie udział ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem jest równy wojewódzkiej średniej i wynosi 58%.

Tab. 4. Udział ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem (%)

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	62%	62%	62%	62%	62%	60%	60%
Krasnosielec	61%	61%	61%	61%	60%	59%	59%
Młynarze	62%	62%	61%	61%	61%	59%	60%
Płoniawy – Bramura	63%	63%	63%	63%	62%	59%	58%
Sypniewo	62%	62%	61%	61%	60%	58%	57%
Szelków	60%	60%	59%	60%	59%	59%	59%
Różan	62%	61%	61%	59%	59%	57%	57%
Maków Mazowiecki	61%	60%	59%	59%	58%	56%	56%
Rzewnie	60%	59%	60%	59%	59%	57%	57%
Średnia obszaru LGD	61%	61%	61%	61%	60%	58%	58%

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Tab. 5. Udział kobiet w ludności ogółem (w %)

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	53,04%	52,83%	52,75%	52,62%	52,51%	52,74%	53,01%
Krasnosielc	49,30%	49,24%	49,63%	49,24%	49,23%	49,22%	48,92%
Młynarze	49,74%	49,78%	49,89%	50,02%	50,03%	50,07%	50,24%
Płoniawy – Bramura	48,10%	47,52%	47,76%	47,47%	47,07%	48,56%	48,65%
Sypniewo	49,24%	48,85%	48,76%	48,56%	48,46%	49,01%	49,26%
Szelków	50,76%	50,89%	50,88%	51,06%	51,15%	51,33%	51,70%
Różan	48,47%	48,26%	48,21%	48,03%	47,65%	48,39%	48,20%
Maków Mazowiecki	48,61%	48,46%	48,68%	48,31%	48,37%	47,90%	47,66%
Rzewnie	48,45%	48,57%	48,70%	48,57%	48,37%	48,61%	48,59%
Średnia obszaru LGD	53,04%	52,83%	52,75%	52,62%	52,51%	52,74%	53,01%

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Tak jak w całym kraju, tak w każdej z gmin LGD odnotowuje się spadek procentowego udziału osób młodych między 18 a 25 rokiem życia w ogólnej liczbie mieszkańców. Dla całego obszaru jest to spadek o 2,28%, z czego największy – przekraczający 3%, przypada na gminy Sypniewo oraz Różan. Gminą, w której udział procentowy młodych ma najniższy spadek jest Gmina Rzewnie – liczba młodych od 2015 zmniejszyła się jedynie o 0,97%. W porównaniu do średniej krajowej obszar LGD charakteryzuje się większym spadkiem udziału osób młodych w ludności ogółem, bowiem w kraju ich liczba zmniejszyła się średnio o 1,64%, zaś w województwie o 1,16%.

Tab. 6. Udział ludzi młodych między 18 a 25 r.ż. w ludności ogółem (w %)

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	8,18%	8,21%	7,85%	7,60%	7,58%	7,09%	7,00%
Krasnosielc	11,16%	11,02%	10,48%	10,08%	9,71%	8,66%	8,54%
Młynarze	10,69%	10,56%	10,05%	9,79%	9,52%	8,75%	8,31%
Płoniawy – Bramura	10,70%	10,14%	9,82%	9,37%	8,90%	8,70%	8,49%
Sypniewo	10,64%	10,20%	9,94%	8,99%	8,79%	7,48%	7,10%
Szelków	9,32%	8,63%	8,01%	7,99%	7,70%	7,16%	7,34%
Różan	11,22%	10,75%	10,60%	9,86%	8,91%	8,47%	7,97%
Maków Mazowiecki	10,96%	10,61%	10,16%	9,32%	8,59%	8,71%	8,54%
Rzewnie	9,32%	9,02%	9,13%	9,17%	8,75%	8,23%	8,35%
Średnia obszaru LGD	10,24%	9,90%	9,56%	9,13%	8,72%	8,14%	7,96%

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Wśród zgromadzonych danych można zaobserwować wzrastającą liczbę osób powyżej 60 roku życia w strukturze ludności ogółem. Od 2015 do 2021 przyrost ten najwyraźniej można zaobserwować w gminach Czerwonka, Sypniewo i Maków Mazowiecki – od 5,06% do 5,61%. Najniższy wzrost udziału osób starszych w ludności ogółem przedstawiają Gminy: Rzewnie (o 2,02%), Krasnosielc (2,10%) i Młynarze (2,70%). Gminy obszaru LGD znacznie odbiegają więc od średniej wojewódzkiej czy krajowej, gdzie udział osób starszych w ludności ogółem wynosi odpowiednio 1,19% i 2,77%.

Tab. 7. Procentowy udział ludzi starszych powyżej 60 r.ż. w ludności ogółem

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	24,28%	25,07%	26,21%	27,01%	27,74%	29,55%	29,80%
Krasnosielc	21,16%	21,56%	22,33%	22,69%	22,97%	23,00%	23,27%
Młynarze	21,24%	21,54%	21,83%	22,28%	23,21%	23,78%	23,93%
Płoniawy – Bramura	19,81%	20,40%	21,07%	21,12%	21,70%	22,87%	23,86%
Sypniewo	22,68%	22,98%	23,41%	23,53%	24,18%	27,35%	27,73%
Szelków	23,26%	23,96%	24,81%	25,63%	26,14%	26,83%	26,82%
Różan	24,37%	24,75%	25,16%	26,02%	26,91%	28,53%	28,58%
Maków Mazowiecki	21,90%	22,47%	23,37%	24,08%	25,28%	26,87%	27,50%
Rzewnie	23,09%	23,54%	24,00%	23,95%	24,14%	24,74%	25,11%
Średnia obszaru LGD	22,42%	22,92%	23,58%	24,03%	24,70%	25,95%	26,29%

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Przedsiębiorczość

Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej był wpisany jako jeden z celów Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2014–2020 – i wskaźniki dotyczące liczby działających w regionie przedsiębiorstw rzeczywiście rosną. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON w przeliczeniu na 10 tysięcy ludności wzrosła od 2015 roku o ponad 19%, a liczba podmiotów w przeliczeniu na tysiąc osób w wieku produkcyjnym w tym samym czasie o prawie 27 % (w całym województwie mazowieckim, oba wskaźniki wzrosły odpowiednio o 20 i 26%). Na uwagę zasługuje rozwój, jaki nastąpił w gminie Czerwonka, gdzie parametry przedsiębiorczości wzrosły w ciągu sześciu lat o ponad 38%, najszybciej w regionie. Obszar funkcjonowania LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej ma charakter typowo rolniczy. Istotnym sektorem lokalnej gospodarki z uwagi na uwarunkowania obszarowe staje się również turystyka. Trend ten potwierdzają mieszkańcy, którzy upatrują w nim szanse na intensyfikację rozwoju lokalnej gospodarki.

Tab. 8. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	549	574	570	633	661	734	760
Krasnosielc	728	725	725	730	760	825	851
Młynarze	747	752	761	761	809	894	923
Płoniawy – Bramura	697	718	706	706	740	791	833
Sypniewo	653	689	681	700	736	798	838
Szelków	760	791	772	795	803	842	861
Różan	887	895	873	885	917	958	979
Maków Mazowiecki	1 181	1 202	1 215	1 214	1 229	1 317	1 333
Rzewnie	621	592	588	622	641	710	756
Suma obszaru LGD	758	771	766	783	811	874	904

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Tab. 9. Podmioty na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym.

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	89	92	92	102	107	122	127
Krasnosielc	119	119	119	120	126	139	144
Młynarze	120	122	124	124	133	151	155
Płoniawy–Bramura	111	114	113	113	120	135	143
Sypniewo	105	111	111	115	123	137	146
Szelków	126	132	130	134	135	144	148
Różan	144	146	144	149	156	169	172
Maków Mazowiecki	194	199	205	207	212	233	239
Rzewnie	103	100	98	105	109	125	134
Suma obszaru LGD	123	126	126	130	136	151	156

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W ciągu ostatnich sześciu lat na obszarze LGD rejestrowano przeciętnie 114 nowych przedsiębiorstw w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców rocznie. W 2021 roku to wciąż ponad dwukrotnie mniej niż w całym województwie mazowieckim (218) Najwięcej nowych rejestracji w ciągu całego sześciolatniego okresu ma miejsce w gminach Maków Mazowiecki i Różan (miasto i gmina miejsko–wiejska), najmniej w gminach Płoniawy–Bramura i Sypniewo. Rok 2021 był rokiem zahamowania tempa powstawania nowych firm w sześciu z dziewięciu gmin obszaru.

Tab. 10. Podmioty nowo zarejestrowane na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	78	96	72	147	80	142	124
Krasnosielc	109	94	86	105	117	106	96
Młynarze	136	83	102	102	141	122	93
Płoniawy–Bramura	68	106	79	86	112	87	137
Sypniewo	81	134	88	84	87	113	116
Szelków	147	90	86	151	83	91	82
Różan	142	125	130	148	139	151	131
Maków Mazowiecki	182	152	157	157	114	125	110
Rzewnie	138	57	114	141	71	92	166
Suma obszaru LGD	120	104	102	125	105	114	117

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Rynek pracy

Do roku 2019 liczba zarejestrowanych bezrobotnych na obszarze LGD spadła w porównaniu z rokiem 2015 o 35%. Pierwszy rok pandemii przyniósł wzrost bezrobocia w stosunku do roku poprzedniego w całym województwie mazowieckim, na obszarze LGD liczba zarejestrowanych bezrobotnych również nieco wzrosła, ale o ile w województwie w 2021 roku trend globalny się odwrócił, to w obszarze LGD nastąpiła tylko nieznaczna poprawa. Stało się tak głównie ze względu na gminy Maków Mazowiecki i Różan. Większość osób bezrobotnych na obszarze LGD stanowią mężczyźni (53%), w jednej z gmin w 2021 roku było to nawet 60% (Sypniewo). Za wzrostem bezrobocia w 2020 roku stoi właśnie rosnąca liczba zarejestrowanych jako bezrobotni mężczyzn. Ogółem na obszarze LGD w roku 2021 stopa bezrobocia wyniosła ponad 11%, tylko w jednej gminie pozostając poniżej poziomu 10% (Młynarze). Znaczny odsetek bezrobotnych stanowią osoby młode, do 25 roku życia. Podobny trend obserwowany jest także w skali całego kraju, a także w innych krajach Unii Europejskiej. Mało komfortową sytuację młodych na rynku pracy potwierdzają dodatkowo wnioski z badań własnych oraz konsultacji społecznych, które

wskazują, że pomoc w ramach inicjatyw finansowanych na podstawie LSR powinna być w dużej mierze skierowana do młodzieży. Mieszkańcy wskazywali, że brak możliwości podjęcia pracy na obszarze LGD jest jednym z głównych powodów odpływu młodzieży. W powiązaniu z wysoką atrakcyjnością blisko położonych aglomeracji miejskich w obszarze rynku pracy odwrócenie tego negatywnego trendu wydaje się niezwykle trudne. Jednak należy podjąć wszelkie możliwe wysiłki i działania zmierzające do odwrócenia lub przynajmniej zminimalizowania tego zjawiska.

Tab. 11. Bezrobotni zarejestrowani ogółem

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	218	219	223	193	177	175	184
Krasnosielec	596	541	516	483	427	446	439
Młynarze	148	140	130	104	97	102	96
Płoniawy–Bramura	511	494	445	405	365	377	359
Sypniewo	235	218	206	169	177	201	196
Szelków	284	278	279	255	242	248	252
Różan	439	407	348	290	298	291	302
Maków Mazowiecki	816	757	759	636	613	655	655
Rzewnie	219	219	202	172	164	179	155
Suma obszaru LGD	3 466	3 273	3 108	2 707	2 560	2 674	2 638

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Tab. 12. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (w %)

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	13,1	13,1	13,4	11,8	10,9	11,3	12
Krasnosielec	15,1	13,7	13,1	12,4	11,1	12,5	12,4
Młynarze	13,4	12,9	12,1	9,6	9,1	10,4	9,9
Płoniawy–Bramura	14,5	14,1	13,0	12,0	11,0	12,6	12,3
Sypniewo	11,1	10,5	10,0	8,4	9,1	11,3	11,4
Szelków	12,7	12,5	12,7	11,7	11,2	11,8	12,2
Różan	15,9	14,9	12,9	11,0	11,5	11,9	12,4
Maków Mazowiecki	13,4	12,6	13,0	11,1	10,9	12,6	12,9
Rzewnie	13,7	13,8	12,7	11,0	10,6	12,7	11,2
Średnia obszaru LGD	13,7	13,1	12,5	11,0	10,6	11,9	11,9

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Sektor społeczny

W porównaniu do poprzedniego okresu programowania, gdzie aktywność społeczna mieszkańców obszaru LGD ZSNM była na stosunkowo niskim poziomie, mieszkańcy obszaru LGD coraz częściej uczestniczą w działalności społecznej. Coraz więcej osób deklaruje przynależność do organizacji trzeciego sektora lub nieformalnych stowarzyszeń. Bardzo chętnie uczestniczą, a także angażują się w przygotowanie wydarzeń organizowanych na terenie swoich gmin i dostrzegają możliwości wypowiedzenia się w sprawach lokalnych.

Budowa i umacnianie kapitału społecznego jest jednak procesem długofalowym i należy go systematycznie wspierać i konsekwentnie pobudzać mieszkańców regionu do podejmowania aktywności. Ponadto są gminy, w których od lat działają stowarzyszenia i funkcjonują lokalni liderzy, a są też takie, w których ta działalność jest zdecydowanie słabsza. Widać też z drugiej strony oczekiwanie lokalnych społeczności, że ich aktywność będzie nadal stymulowana. W ostatnich latach powstał na obszarze LGD szereg stowarzyszeń, które prężnie działają, występują o dofinansowanie od Marszałka Województwa, w czym Stowarzyszenie LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej bardzo je wspiera. W dalszym ciągu jednak brakuje lokalnych liderów, którzy taką działalność będą

inicjowali, występowali z inicjatywami i pomysłami, nie zaś tylko odpowiadali na zaproszenia do udziału w podejmowanych przez innych działaniach. Proces kształtowania się takich liderów musi jednak zapewne jeszcze trochę potrwać. W związku z powyższym szereg działań zaplanowanych w ramach realizacji LSR będzie ukierunkowany na ten proces.

Na przestrzeni ostatnich lat aktywność społeczna obywateli obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej wyrażona w liczbie stowarzyszeń i organizacji społecznych w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców wzrosła w większości gmin (siedmiu z dziewięciu). Wyjątkami są tu gminy Maków Mazowiecki i Różan, co oznacza, że sektor społeczny umacnia się na terenach stricte wiejskich. Najaktywniejsi w sektorze społecznym są, tradycyjnie od 2015 roku, mieszkańcy gminy Młynarze (+20%) oraz Rzewnie, gdzie nastąpił największy procentowo wzrost (+45%).

Tab. 13. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. Mieszkańców

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	33	34	34	38	42	43	39
Krasnosielc	29	31	33	33	33	35	35
Młynarze	40	40	40	40	46	48	49
Płoniawy–Bramura	34	36	38	35	37	41	42
Sypniewo	33	36	39	39	40	43	43
Szelków	32	35	35	35	36	36	40
Różan	34	34	36	29	29	30	30
Maków Mazowiecki	35	37	38	33	34	36	35
Rzewnie	34	37	38	38	42	48	49
Suma obszaru LGD	34	36	37	36	38	40	40

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Lokalny liderzy podczas spotkań konsultacyjnych wskazywali, iż wśród organizacji pozarządowych działających na terenie LGD ZSNM dominują takie, których jednym ze statutowych celów jest aktywne wspieranie rozwoju lokalnego. Według danych Starostwa Powiatowego w Makowie Mazowieckim jest ich ponad trzydzieści (wpisanych do krajowego rejestru sądowego)⁴. Poza tym na terenie LGD działają fundacje i kilkadziesiąt Ochotniczych Straży Pożarnych, które również odgrywają niezwykle ważną rolę społeczną, biorąc czynny udział w większości lokalnych inicjatyw. Doliczając do tego znaczną liczbę powstałych w ostatnich latach Kół Gospodyń Wiejskich w przestrzeni społecznej LGD jawi się całkiem pokaźna grupa podmiotów, których działalność jest w większym lub mniejszym stopniu pokrewna do celów Lokalnej Strategii Rozwoju, co daje ogromne możliwości do działania na rzecz rozwoju i wzmocnienia kapitału społecznego.

Pomoc społeczna

Na przestrzeni ostatnich lat liczba gospodarstw domowych objętych pomocą społeczną na obszarze LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej spadła o jedną trzecią (nieco szybciej niż w województwie mazowieckim, gdzie spadek wyniósł 30%). Wciąż jednak na obszarze LGD z pomocy środowiskowej korzysta prawie trzykrotnie więcej osób niż w całym województwie. Najgorzej pod tym względem sytuacja przedstawia się w gminach Czerwonka i Krasnosielc, gdzie pomocą objętych być wciąż musi ponad 10% gospodarstw domowych, a przede wszystkim w miejsko–wiejskiej gminie Różan, gdzie jest to aż 15% rodzin. O ile jednak w gminie Czerwonka udało się zjawisko to zredukować od roku 2015 o 50%, to w pozostałych dwóch spadek następuje wolniej. Najlepiej sytuacja wygląda w gminie Sypniewo.

⁴ Zob. <https://www.powiat-makowski.pl/asp/baza-organizacji-pozarządowych-w-powiecie-makowskim,440,artykul,1,6684>.

Tab. 14. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności.

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	2 055	1 855	1 501	1 357	1 293	1 062	814
Krasnosielc	1 858	1 695	1 463	1 407	1 338	1 298	1148
Młynarze	1 364	1 389	1 222	1 052	931	889	708
Płoniawy–Bramura	1 278	1 097	965	904	845	741	657
Sypniewo	962	899	783	739	581	479	415
Szelków	1 071	841	879	817	957	798	824
Różan	2 638	2 329	2 282	2 118	1 861	1 560	1220
Maków Mazowiecki	1 154	1 106	1 027	1 042	860	882	796
Rzewnie	1429	1460	1469	1504	1512	1316	767
Suma obszaru LGD	1 534	1 408	1 288	1 216	1 131	1003	817

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Tab. 15. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej (w %)

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Czerwonka	20,6	18,5	15,0	13,6	12,9	10,6	8,1
Krasnosielc	18,6	17,0	14,6	14,1	13,4	13,0	11,5
Młynarze	13,6	13,9	12,2	10,5	9,3	8,9	7,1
Płoniawy–Bramura	12,8	11,0	9,6	9,0	8,4	7,4	6,6
Sypniewo	9,6	9,0	7,8	7,4	5,8	4,8	4,2
Szelków	10,7	8,4	8,8	8,2	9,6	8,0	8,2
Różan	26,4	23,3	22,8	21,2	18,6	15,6	12,2
Maków Mazowiecki	11,5	11,1	10,3	10,4	8,6	8,8	8,0
Rzewnie	14,3	14,6	14,7	15,0	15,1	13,2	7,7
Średnia obszaru LGD	15,3	14,1	12,9	12,2	11,3	10,0	8,2

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Liczba rodzin otrzymujących zasiłek na dzieci na obszarze LGD zmalała w ciągu pięciu lat o 27%: w roku 2020 takich rodzin było na całym obszarze 1494. Najszybsze tempo spadku liczby wypłacanych zasiłków miało miejsce w gminie Różan i Krasnosielc (odpowiednio 35% i 30%). Wciąż jednak, mimo szybszej niż w województwie mazowieckim dynamiki spadku ogółem w obszarze LGD zasiłkiem objętych jest ponad 42% dzieci w wieku do lat 17 (podczas gdy średnia wojewódzka wynosi niespełna 19%), a w gminach Krasnosielc i Czerwonka zasięg pomocy przekracza 50% liczby dzieci w tym wieku. Najlepiej pod tym względem przedstawia się sytuacja w Makowie Mazowieckim.

ROZDZIAŁ III PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

Udział lokalnej społeczności w budowaniu Lokalnej Strategii Rozwoju, na każdym z głównych etapów jej powstawania, determinuje partycypacyjny charakter strategii. Pozwoliło to na znaczne powiększenie dostępnej wiedzy przez synergię obserwacji, umiejętności i doświadczenia wszystkich zaangażowanych w tworzenie diagnozy podmiotów i osób⁵. Dodatkową korzyścią z włączenia w proces formułowania strategii wielu osób o różnych potrzebach i sposobach postrzegania swojego najbliższego otoczenia i świata zewnętrznego jest opracowanie LSR w takiej postaci, aby była zrozumiała dla osób postronnych, nieuczestniczących bezpośrednio w procesie jej formułowania⁶.

Na każdym etapie konstruowania strategii wykorzystano adekwatne do potrzeb metody partycypacyjne (partycypacyjna diagnoza obszaru, bezpośrednie konsultacje we wszystkich gminach, internetowy arkusz pomysłu, konsultacje internetowe, fiszki projektowe, zespół ekspertów ds. opracowania LSR, ankiety) także z wykorzystaniem rozwiązań teleinformatycznych, tak aby dotrzeć do jak najszerszego grona odbiorców, w tym min. młodzieży oraz osób starszych. Na dobór metod istotny wpływ miały materiały źródłowe sugerowane w Poradniku dla Lokalnych Grup Działania w zakresie opracowania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014–2020, jak również doświadczenia z procesu przygotowania wcześniejszej strategii oraz szkolenia z zakresu tworzenia LSR w wykorzystaniu metod partycypacyjnych organizowane przez Fundację Socjometr, w których uczestniczyły osoby zaangażowane w proces tworzenia strategii na lata 2023–2027.

Pierwszym etapem budowy Lokalnej Strategii Rozwoju jest partycypacyjna diagnoza, która powstała w trakcie badań ewaluacyjnych, z założeniem, że dane z raportu końcowego zostaną wykorzystane do celów tworzenia LSR na lata 2023–2027.

Zaplanowano realizację badania z wykorzystaniem koncepcji **triangulacji** metodologicznej. Triangulacja to zróżnicowanie źródeł danych, metod badawczych i perspektyw badawczych, dzięki któremu możliwe jest zgromadzenie wszechstronnego materiału badawczego i poddanie go kompleksowej analizie i ocenie. zastosowane zostały cztery metody lub techniki badawcze:

1. Badanie źródeł zastanych (desk research)

Źródła danych zastanych wykorzystywanych w przygotowaniu diagnozy obszaru LGD:

- dane statystyczne,
- dane urzędowe,
- dane gromadzone na portalach społecznościowych,
- dane zastane w Lokalnej Grupie Działania,
- dane ankiet doradztwa i ankiet oceny szkolenia,
- dane realizacji planu komunikacji,
- dane z ankiet zadowolenia mieszkańców, rozpoznawalności LGD i funkcjonowania LGD systematycznie gromadzone przez biuro LGD.

2. Ankiety metodą CAWI

Badania ankietowe były prowadzone techniką CAWI (Computer Assisted Web Interview). To badanie ankietowe przeprowadzane w Internecie. Opracowane narzędzie badawcze (kwestionariusz ankiety) wprowadzane jest do komputera w formie umożliwiającej wypełnienie ankiety na stronie internetowej użytkownika.

W badaniach ewaluacyjnych zastosowano obydwie techniki w zależności od badanych grup.

- Grupa nr 1: Wnioskodawcy i Beneficjenci

Z tego względu, że dostępne są dane kontaktowe do tych osób możliwe było wykorzystanie aplikacji wysyłającej unikalne linki do ankiety internetowej na zdefiniowane wcześniej adresy mailowe. W tym przypadku

⁵ A. Urbanik, *Quo vadis? O partycypacyjnej diagnozie lokalnej*, Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2001, s.6.

⁶ A. Urbanik, Z. Boni, *Udział obywateli w tworzeniu polityk publicznych. Wybór dobrych praktyk zagranicznych*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2010.

nie obliczano minimalnej liczebności próby gdyż traktowano to badanie jako masowe, z założeniem zbadania całej populacji. Łącznie przebadano 102 osoby.

- Grupa nr 2: mieszkańcy obszaru LSR.

Linki do ankiet zostały rozesłane (przy wsparciu pracowników Biura LGD) do gmin partnerskich z prośbą o wstawienie linku na stronę internetową gminy. Dzięki temu zabiegowi pozyskane zostały dane z poszczególnych gmin odpowiadających obszarowi LSR. Łącznie przeprowadzono 608 ankiet. Z uwagi na charakter badań CAWI dokonano weryfikacji braków danych i do dalszej analizy przeznaczono 278 ankiet.

3. Wywiady pogłębione (IDI i TDI)

Wywiady prowadzono z następującymi osobami:

- 2 wywiady z członkami Rady,
- 3 wywiady z Wnioskodawcami realizującymi projekty,
- 3 wywiady z Wnioskodawcami, których projekty nie są realizowane,
- Wywiad z kierownikiem Biura,
- Wywiady z przedstawicielami gmin (po 1 z gminy).

4. Zogniskowany Wywiad Grupowy (FGI fokus)

Wywiad prowadzono w grupie pracowników biura LGD, członków Zarządu, członków Rady Wnioskodawców oraz członków Partnerstwa.

Zogniskowany wywiad grupowy (FGI) prowadzony w ramach ewaluacji pozwala pozyskać informacje w skumulowany sposób. Dodatkowo wartość pozyskanych informacji wzmocniona jest poprzez odpowiednie wykorzystanie procesów grupowych.

Kolejnym etapem w tworzeniu nowej LSR było zaplanowanie i przeprowadzenie konsultacji społecznych w formie spotkań z mieszkańcami obszaru LGD. Na terenie każdej z planowanych do objęcia strategią rozwoju lokalnego na lata 2023–2027 gmin członkowskich LGD ZSNM zorganizowało i przeprowadziło po jednym spotkaniu z lokalną społecznością w formule bezpośredniej – otwartej, dotyczących w szczególności zagadnieniom związanym z analizą potrzeb rozwojowych i potencjału danego obszaru, analizą celów strategii, w tym potencjalnych wymiernych celów końcowych dotyczących rezultatów oraz odnośnych planowanych działań, analizy mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń.

LGD stworzyła *Plan włączenia społeczności lokalnej w proces przygotowania LSR* wraz z informacją o planowanych miejscach i terminach spotkań, które upubliczniła poprzez swoją stronę internetową www.lgdzielonyszlak.pl oraz poprzez media społecznościowe, ponadto do wszystkich gmin członkowskich oraz do partnerów i jednostek współpracujących z LGD (ośrodki kultury, NGO's-y, KGW) zostały rozesłane e-maile oraz informacje na temat planowanych terminów oraz miejsc spotkań, a także prośba o zamieszczenie tych informacji na stronach urzędów gmin i w mediach społecznościowych podmiotów współpracujących, tak aby dotrzeć do jak największego grona potencjalnych uczestników spotkań – mieszkańców obszaru LGD.

Spotkania stacjonarne w poszczególnych gminach odbyły się według Harmonogramu spotkań w dniach 4 –14 lipca 2022 r. Terminy spotkań zostały zgłoszone do Urzędu Marszałkowskiego wraz z wnioskiem o płatność I transzy, złożonym w ramach poddziałania *19.1 Wsparcie Przygotowawcze*.

Proces tworzenia LSR ukierunkowany został głównie na zagadnienia dotyczące głównych cech podejścia **LEADER**, min. innowacyjność; cyfryzacja, środowisko i klimat, zagadnienia związane ze zmianami demograficznymi, w tym spowodowanymi starzeniem się społeczeństwa i wyludnieniem; partnerstwa w realizacji LSR (w szczególności poprzez wspólną realizację projektów i przedsięwzięć w ramach partnerstwa z innymi podmiotami).

Wszystkie spotkania przeprowadzone zostały według tego samego scenariusza.

1. Powitanie przybyłych mieszkańców
2. Prezentacja LGD ZSNM oraz głównych zasad podejścia LEADER
3. Omówienie zakresu tematycznego wynikającego z Planu Strategicznego WPR 2023 – 2027.
4. Analiza potrzeb rozwojowych i potencjału obszaru LGD ZSNM
5. Analiza mocnych i słabych stron obszaru LGD „ZSNM”
6. Analiza szans i zagrożeń obszaru planowanego do objęcia LSR

7. *Analiza propozycji celów LSR*
8. *Przedstawienie informacji dotyczących procesu konsultacji i możliwości korzystania z zakładki na stronie LGD tzw. „Panelu konsultacyjnego” służącego do przesłania za jego pośrednictwem uwag do poszczególnych części LSR, w tym możliwości wypełnienia ankiet i sposobu ich dystrybucji (link na stronie lub wypełnienie wersji papierowej, punkty w urzędach gmin)*
9. *Pytania i odpowiedzi*
10. *Zakończenie spotkania*

W konsultacjach uczestniczyli przedstawiciele wszystkich sektorów, odbyły się one w miejscach ogólnodostępnych, publicznych – należących do samorządów, takich jak sale konferencyjne urzędów gmin, sale widowiskowe przy domach kultury, gdzie bez trudności mógł dotrzeć każdy zainteresowany udziałem w spotkaniu przedstawiciel lokalnej społeczności. W sumie w spotkaniach wzięło udział 83 osoby, w tym przedstawiciele OSP, samorządów, organizacji pozarządowych, KGW, Sołtysi, przedsiębiorcy oraz pozostali mieszkańcy.

Podczas konsultacji mieszkańcy zostali poinformowani o tym, że w oparciu o analizę danych uzyskanych na spotkaniach zostanie opracowana ankieta oraz o zasadach jej udostępnienia.

Kwestionariusz ankiety został rozpowszechniony w dwóch formach, tzn. w formie elektronicznej poprzez wygenerowany za pomocą aplikacji OMIKRON link rozesłany do mieszkańców w formie mailowej (według bazy danych LGD) oraz udostępniony wraz z informacją o badaniu jako odnośniki do formularza zarówno na stronie internetowej LGD jak i na stronach urzędów gmin/miejskich oraz w formie tradycyjnej (drukowanej) poprzez urzędy gmin/miejskie, w których można było otrzymać i wypełnić ankietę, jak również, przy zachowaniu anonimowości, pozostawić wypełniony druk. Ankietą zawierała pytania umożliwiające wyrażenie opinii społeczności lokalnej na temat podstawowych jej problemów w różnych dziedzinach życia oraz propozycji ich rozwiązania. Respondenci mogli wybrać, ich zdaniem, najważniejsze opcje w zaprezentowanych obszarach, jednakże przewidziano również pytania otwarte, w których można było zapisać inne aniżeli wymienione w ankiecie obszary problemowe, tak aby nie wykluczać innych, niemieszczących się w zakresie zagadnień. Wyniki badań ankietowych zostały uwzględnione i wykorzystane praktycznie na prawie każdym etapie budowy LSR. Badanie ankietowe prowadzone było od lipca 2022 roku do maja 2023 r. Uzyskano łącznie 337 ankiet wypełnionych drogą internetową, w tym kilkadziesiąt ankiet papierowych. Na podstawie przeprowadzonej diagnozy obszaru, wyników badań ankietowych oraz danych uzyskanych podczas konsultacji społecznych (m.in. ocena warunków życia w poszczególnych gminach obszaru LGD, poziom jakości życia mieszkańców, wskazanie zakresów wymagających wsparcia w ramach działań LGD) dokonano kilkukrotnej analizy zarówno przyjętych, jak i odrzuconych wniosków, na podstawie których opracowano ostateczny kształt analizy SWOT oraz analizy potrzeb rozwojowych i potencjału obszaru, zdefiniowano grupy osób w niekorzystnej sytuacji oraz dokonano wyboru celów strategicznych i wskaźników w odniesieniu do tworzonej strategii.

W kolejnym etapie powyższe wnioski, wraz z zasadami monitorowania i ewaluacji oraz projektem planu komunikacyjnego, zostały poddane dalszym konsultacjom społecznym, tym razem w formule online z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej (spotkanie konsultacyjne online przy pomocy aplikacji Zoom), link do spotkania wysyłany był na adres mailowy podany w wypełnionym formularzu Google, udostępnionym na naszej stronie internetowej oraz w mediach społecznościowych razem z informacją o terminie planowanego spotkania online – 16.05.2023 r. Przedstawiciele LGD wzięli także udział w spotkaniu dla KGW z terenu powiatu makowskiego organizowanym przez Starostwo Powiatowe, na którym zachęcano do aktywnego udziału w tworzeniu strategii oraz w konsultacjach online. W spotkaniu uczestniczyło około 200 osób.

Równoległym elementem partycypacyjnego tworzenia LSR było rozesłanie do wszystkich partnerów publicznych fiszek projektowych z prośbą o wpisanie typów projektów, które poszczególne gminy będą chciały realizować w ramach wdrażania przyszłej strategii, a które odpowiadają na potrzeby zarówno samorządu, jak i mieszkańców.

Opracowano także narzędzie internetowe pn. *Arkusz Pomysłu*, do którego link zamieszczono na stronie internetowej, w mediach społecznościowych oraz udostępniono w grupie zrzeszającej organizacje pozarządowe. Najistotniejszą rolą tego formularza, poza włączeniem w proces przygotowania LSR, było pobudzenie i podtrzymanie zaangażowania lokalnych społeczności, w tym lokalnych liderów, przedstawicieli organizacji

pozarządowych, zachęcanie ich do współpracy, do zgłaszania własnych inicjatyw i pomysłów, także zachętą do wdrażania innowacyjnych pomysłów oraz do budowania partnerstwa lokalnego (możliwość wskazania, czy operacja będzie realizowana w partnerstwie).

W działaniach animacyjnych ważnym elementem jest wzmacnianie lokalnych liderów i szkolenie ich w zakresie pozyskiwania środków, również wykraczających poza działalność LGD. Dużą rolę w aktywizowaniu lokalnych liderów ma również współpraca z MOWES. We współpracy z tą instytucją odbyło się w 2020 roku szkolenie dla organizacji pozarządowych z terenu LGD na temat zasad ubiegania się o środki w ramach programu FIO–Mazowsze Lokalnie, w 2021 roku LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej była inicjatorem i gospodarzem spotkania pn. „Warsztaty sieciujące LGD” dla przedstawicieli Lokalnych Grup Działania z terenu północnego – wschodniego Mazowsza, które miało na celu zbudowanie potencjału do nawiązania szerszego partnerstwa i współpracy oraz sieciowania mazowieckich LGD. LGD włącza się również w działania podejmowane przez inne podmioty, min. Starostwo Powiatowe poprzez prowadzenie szkoleń z zakresu pozyskiwania funduszy zewnętrznych dla organizacji pozarządowych z terenu powiatu makowskiego prowadzone przez członków naszego stowarzyszenia.

W celu rozwinięcia współpracy pomiędzy podmiotami z obszaru LGD oraz zwiększenia zainteresowania wdrażaniem LSR zaplanowano działania związane z animacją społeczności na rzecz projektów innowacyjnych, partnerskich poprzez organizację różnego rodzaju szkoleń, spotkań aktywizacyjnych, wyjazdów studyjnych w celu poszukiwania dobrych praktyk oraz kojarzenia partnerów spoza obszaru LGD do realizacji wspólnych projektów partnerskich, wzmacniania kompetencji i udziału liderów życia społecznego w działaniach LGD. Większość przedsięwzięć zaplanowanych do realizacji w ramach LSR dedykowana będzie zaangażowaniu i włączeniu w życie społeczne:

- ludzi młodych poprzez organizację różnego rodzaju szkoleń, akcji edukacyjnych o tematyce ekologicznej, spotkań z ekspertami organizowanymi w szkołach, organizacją konkursów oraz zawodów i wydarzeń sportowych (rajdy rowerowe, biegi, turnieje piłki nożnej),
- ludzi starszych poprzez ułatwianie im możliwości aktywnego uczestnictwa i angażowania się w życie społeczności,
- grup osób w niekorzystnej sytuacji poprzez wspieranie i aktywizację kobiet oraz wspieranie postaw przedsiębiorczych wśród osób poszukujących zatrudnienia.

W ramach wdrażania LSR punktowane dodatkowo będą operacje, które swoim zakresem obejmują wykorzystanie innowacyjnych metod aktywizacyjnych.

W ramach współpracy wewnętrznej, międzysektorowej, na czas trwania procesu budowy strategii, został także utworzony tzw. *międzysektorowy zespół ekspertów ds. opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania “Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej”* powołany spośród członków LGD oraz osób współpracujących, reprezentujących różne sektory. Jego celem było partycypacyjne przygotowanie informacji do opracowania LSR poprzez sformułowanie założeń w zakresie budowy strategii oraz wypracowanie planu działania w powyższym zakresie. W całym procesie budowy strategii (tzn. od lipca 2022 r. do maja 2023 r.) odbyły się trzy posiedzenia zespołu, podczas których wypracowano harmonogram działań w zakresie budowy LSR. Na podstawie informacji przedstawionych podczas konsultacji i wskazywanych w ankietach przeanalizowano także podstawowe potrzeby i problemy lokalnej społeczności, podjęto próbę określenia grup w niekorzystnej sytuacji oraz wyznaczenia głównych celów strategii, których projekty stanowiły przedmiot konsultacji online. W spotkaniach tych brali udział przedstawiciele wszystkich sektorów, na których oparte jest działanie LGD oraz pracownicy Biura.

Należy podkreślić, że na etapie tworzenia, jak i dalszej realizacji LSR uwzględniono zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym:

- poszanowanie praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej;
- zasady równości kobiet i mężczyzn;
- zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- zgodność działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady “nie czyni poważnych szkód”.

ROZDZIAŁ IV ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU LSR

Na podstawie konsultacji społecznych, przeprowadzonych wśród mieszkańców badań ankietowych, źródeł statystycznych oraz analizy pozostałych dokumentów strategicznych zidentyfikowano potrzeby rozwojowe i potencjał obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, czynniki zewnętrzne które mogą mieć wpływ na jego dalszy rozwój a także zdefiniowano grupy docelowe, w tym grupę osób w niekorzystnej sytuacji, seniorów i ludzi młodych do 25 r.ż.

4.1. Potrzeby rozwojowe i potencjał obszaru LGD oraz czynniki zewnętrzne mające wpływ na rozwój obszaru LGD

Niewątpliwym atutem LGD jest nabyte w okresie wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2014–2020 **doświadczenie** oraz **rozpoznawalność**, co stanowi bardzo dobry prognostyk i bazę do kontynuacji wcześniej podjętych działań na rzecz poprawy jakości życia i rozwoju społeczności lokalnej. Kolejnym atutem jest bez wątpienia **dogodne położenie geograficzne**. Obszar LGD zlokalizowany jest w północnej części województwa mazowieckiego, w jego bezpośrednim (najbliższym) sąsiedztwie nie ma dużych ośrodków miejskich, chociaż położenie w pobliżu Aglomeracji Warszawskiej (odległość ok. 100 km) wywiera ogromny wpływ na rozwój całego regionu. Dodatkowym atutem jest bardzo dobre **skomunikowanie za pomocą rozwiniętej sieci dróg**, w tym trzech z kategorii krajowych (57, 60 i 61). Włączają one obszar LGD do krajowej sieci komunikacyjnej, tworząc zarazem wygodny szlak komunikacyjny. Krajową sieć drogową uzupełniają coraz lepiej utrzymane, liczne drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne, co zapewnia swobodną możliwość lokalnej komunikacji. Rozbudowana infrastruktura drogową zapewnia również możliwość łatwego dotarcia do terenów LGD z bardziej odległych rejonów, co stwarza szansę wykorzystania atrakcyjnych rekreacyjnie obszarów jako destynacji wypoczynkowych mieszkańców odleglejszych obszarów województwa mazowieckiego, a także innych województw.

Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy podkreślali **atrakcyjność przyrodniczą, walory turystyczne i rekreacyjne obszaru LGD i urozmaicony krajobraz naturalny**, wskazywano na możliwość włączenia się w trend polegający na poszukiwaniu przez mieszkańców dużych aglomeracji miejskich produktów turystycznych oferowanych przez obszary położone w pobliżu aglomeracji, a jednocześnie o nieskażonym środowisku. Na uwagę zasługuje fakt **położenia LGD na terenie Zielonych Płuc Polski**, obejmującego ochronę najcenniejszych obiektów przyrodniczych północno – wschodniego regionu Polski. Czyste powietrze, zróżnicowana przyroda, duża lesistość terenu LGD, wraz z licznymi zabytkami kultury materialnej – **licznych zabytkach historycznych** (m.in. kościołach, pomnikach, dworach, cmentarzach, zabytkach kultury żydowskiej) **i przyrodniczych** (pomniki przyrody, rezerваты, zbiorniki wodne) – to najważniejsze walory turystyczne i rekreacyjne regionu.

Jako potencjał obszaru LGD wskazywano również na **promocję nieskażonych zakątków Mazowsza** przez różne instytucje, organizacje oraz Samorząd Województwa, szczególnie wśród ludzi młodych, jako doskonałej alternatywy spędzania wolnego czasu, co generuje doskonałą możliwość włączenia się w trend polegający na poszukiwaniu przez mieszkańców dużych aglomeracji miejskich produktów turystycznych oferowanych przez obszary położone w pobliżu aglomeracji, a jednocześnie o nieskażonym środowisku.

Na przestrzeni ostatnich lat **aktywność społeczna obywateli** obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej wyrażona w liczbie stowarzyszeń i organizacji społecznych w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców wzrosła w większości gmin (siedmiu z dziewięciu). W działaniach animacyjnych ważnym elementem jest wzmacnianie kompetencji oraz roli lokalnych liderów i szkolenie ich w zakresie pozyskiwania środków, również wykraczających poza działalność LGD. Szereg stowarzyszeń, które prężnie działają, występują o dofinansowanie min. od Marszałka Województwa, w czym stowarzyszenie LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej bardzo je wspiera.

Dodatkowym atutem dla turystów są liczne **inicjatywy sportowe i kulturalne**, które stają się lub mogą w przyszłości stać się nieodłącznym elementem spójnej oferty turystyczno–kulturalnej obszaru LGD. Doroczne

festyny, z których część wykracza swoim zasięgiem poza obszar lokalny, regionalny, min. Dni Makowa, Dni Krasnosielca, Piknik militarny w Róźanie, czy imprezy sportowe, takie jak Bieg Zielonym Szlakiem Niziny Mazowieckiej, Piątka Królowej Bony czy Makowski Bieg Mikołajkowy cieszą się zainteresowaniem nie tylko lokalnej społeczności. Również mniejsze, lokalne imprezy folklorystyczne, połączone z prezentacją dokonań kulinarnych i rękodzieła cieszą się dużą popularnością i zainteresowaniem wśród osób przyjezdnych, spędzających czas wolny na obszarze LGD.

Niestety, istotnym mankamentem obszaru LGD, podkreślonym podczas konsultacji społecznych przez mieszkańców, jest wciąż **brak rozpoznawalnej marki produktu lokalnego**. Podczas konsultacji społecznych mieszkańcy zgłaszali, iż na obszarze LGD brakuje charakterystycznego wyrobu bądź usługi, z którą mieszkańcy obszaru mogliby się utożsamiać. Z uwagi na spójność geograficzną, przyrodniczą i kulturową gmin wchodzących w skład LGD, konieczne jest stworzenie rozpoznawalnej marki produktu lokalnego, która będzie wizytówką dla całego obszaru LGD.

Pomimo wielu wysiłków i działań podejmowanych na rzecz rozwoju potencjału turystycznego obszaru podczas realizacji strategii na lata 2014–2020 takich jak min. stworzenie bezpłatnej aplikacji na telefony komórkowe w ramach realizowanego projektu współpracy międzynarodowej EPOCA, filmu promującego walory turystyczne obszaru LGD, czy też inwestycji w infrastrukturę rekreacyjną i turystyczną cały czas pozostaje jeszcze sporo do zrobienia w tym zakresie. Obszar LGD potrzebuje więc dalszego **rozwoju kompleksowej i spójnej oferty turystycznej**. Mieszkańcy wskazywali na niedostatki, a w wielu miejscach **brak infrastruktury turystycznej**, np. brak ścieżek rowerowych, wskazujących na konieczność rozwoju tego aspektu obszaru LGD. Fakt ten wskazywano jako jedną z głównych przyczyn braku możliwości wykorzystania atutów przyrodniczych obszaru. Problemem jednak więc **nie wykorzystanie posiadanych zasobów w pełni** – pomimo bezsprzecznie dużego potencjału przyrodniczego i krajobrazowego, w badaniach ankietowych zgodnie podkreślano jego niedostateczne wykorzystanie w strategii rozwoju regionu. Zaznaczano, iż ścieżki rowerowe i rekreacyjne mogłyby stać się elementem prowadzącym do jeszcze większej spójności obszaru i zwiększenia jego atrakcyjności turystycznej. Mieszkańcy wskazywali wiele interesujących, istniejących już traktów leśnych, które wymagałyby wyłącznie właściwego oznakowania i z powodzeniem mogłyby stać się elementem lokalnej infrastruktury turystycznej.

Lokalna społeczność oczekuje, że jej aktywność będzie stale stymulowana i pobudzana. W dalszym ciągu jednak **brakuje znacznej grupy lokalnych liderów**, którzy będą w stanie występować z inicjatywami i pomysłami na działania dla lokalnej społeczności, nie tylko zaś odpowiadali na zaproszenia do udziału w podejmowanych przez innych działaniach. Konieczne jest więc kształtowanie społecznych postaw wśród mieszkańców po to, aby zaangażować ich w życie społeczności, rozwijać i pobudzać inicjatywy obywatelskie wśród mieszkańców. Proces kształtowania się liderów oraz wzrostu inicjatyw musi zatem być poddawany ciągłej stymulacji.

Pomimo organizacji lokalnych imprez kulturalnych i sportowych, istnieje zapotrzebowanie na **dalszy rozwój oferty kulturalno – rekreacyjnej**. Mieszkańcy potrzebują okazji do poznawania lokalnych tradycji, kultury i dziedzictwa poprzez bezpośredni kontakt, co sprzyja włączeniu społecznemu oraz nawiązywaniu współpracy i bliskich społecznych relacji ze wszystkimi sektorami. Mieszkańcy potrzebują działań na rzecz wzmocnienia ich tożsamości kulturowej i świadomości w zakresie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru LGD.

Problemem, z jakim zmagają się obszar, jest także **brak oferty kulturalno – rekreacyjnej i edukacyjnej skierowanej bezpośrednio do grup osób młodych do 25 r.ż. oraz osób powyżej 60 r.ż.** Stworzenie dedykowanej oferty sprawi, iż obszar LGD będzie atrakcyjniejszy pod względem kulturalnym, sportowym czy rekreacyjnym, ale również rozwinię się jego promocja. Animacja wspomnianych środowisk poprzez rozwijanie kompetencji społecznych, wspieranie włączenia cyfrowego, rozwój aktywności fizycznej czy podnoszenie świadomości ekologicznej stanowić będzie zaspokajanie potrzeb wyższych – kulturowych, poznawczych, tak ważnych w dzisiejszym, zabieganym świecie.

Trudności w dostępie do rynku pracy dotyczą przede wszystkim kobiety, w tym matki dzieci do lat 3 oraz osoby długotrwale bezrobotne. Ogółem na obszarze LGD w roku 2021 stopa bezrobocia wyniosła ponad 11%, tylko

w jednej gminie pozostając poniżej poziomu 10% (Młynarze). Znaczny odsetek bezrobotnych stanowią osoby młode, do 25 roku życia, kobiety, w tym matki dzieci do lat 3 oraz osoby poszukujące zatrudnienia. Podobny trend obserwowany jest także w skali całego kraju, a także w innych krajach Unii Europejskiej. Mało komfortową sytuację młodych, kobiet i osób długotrwale bezrobotnych na rynku pracy potwierdzają dodatkowo wnioski z badań własnych oraz konsultacji społecznych, które wskazują, że pomoc w ramach inicjatyw finansowanych na podstawie LSR powinna być w dużej mierze skierowana do tych grup społecznych. Brak możliwości podjęcia pracy na obszarze LGD jest jednym z głównych powodów odpływu mieszkańców, co w powiązaniu z wysoką atrakcyjnością blisko położonych aglomeracji miejskich w obszarze rynku pracy może stanowić istotne zagrożenie.

W perspektywie finansowej 2014 – 2020 zrealizowano wiele działań w zakresie podnoszenia świadomości ekologicznej mieszkańców – m.in. organizowano prelekcje i szkolenia, zbiórki elektrośmieci, wyjazdy studyjne mające na celu poznawanie dobrych praktyk. Wszystkie te działania w sposób pośredni przyczyniły się do ochrony środowiska naturalnego i miały na celu przeciwdziałanie zmianom klimatu. Podczas konsultacji zgłaszano jednak potrzebę **dalszego doskonalenia wiedzy ekologicznej** w tym zakresie. Szeroko pojęta ekologia jest niezwykle ważną częścią życia mieszkańców. Wzrost poziomu wiedzy mieszkańców w zakresie ochrony środowiska przyczyni się do większego zaangażowania w działania na rzecz ochrony naszego otoczenia – każde, nawet drobne zmiany będą miały znaczenie.

Pomimo bezsprzecznie dużego potencjału przyrodniczego i krajobrazowego zgodnie podkreślano **konieczność dalszej promocji obszaru LGD** w postaci spójnego przekazu promocyjnego wspólnego dla całego obszaru, ze szczególnym naciskiem na wykorzystanie nowoczesnych źródeł przekazu, tak istotnych przecież w życiu współczesnego społeczeństwa, a w szczególności osób młodych.

W ciągu ostatnich sześciu lat **populacja obszaru LGD zmniejszyła się** łącznie o 4,6%, podczas gdy w tym samym czasie liczba ludności w całym województwie nieznacznie wzrosła (+1,3%). Jediną grupą wiekową, której liczebność wzrasta, jest ludność w wieku poprodukcyjnym (największy wzrost dotyczy gmin miejskiej Maków Mazowiecki, miejsko-wiejskiej Różan oraz wiejskiej Sypniewo). Największy spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym dotknął Maków Mazowiecki (-10%), a dla całego obszaru LGD wyniósł średnio -6,7% i w żadnej z gmin obszaru nie odnotowano wzrostu, podczas gdy ten segment populacji w skali województwa przyrasta. Według listy gmin zagrożonych trwałą marginalizacją aż pięć z dziewięciu gmin wchodzących w skład LGD znajduje się na liście, są to gminy: Krasnosielc, Płoniawy-Bramura, Rzewnie, Sypniewo oraz Szeków.

Mieszkańcy regionu podnosili obawy odnośnie do, widocznego w całym kraju, procesu **odpływu młodzieży** z obszarów podobnych do LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, często spowodowany brakiem możliwości podjęcia pracy przy jednoczesnej atrakcyjności blisko położonych aglomeracji miejskich. **Postępujący proces starzenia się społeczeństwa**, w powiązaniu z odpływem młodzieży, nie tylko do aglomeracji miejskich/większych miast, ale także za granicę, w perspektywie najbliższych lat może doprowadzić to do całkowitej zmiany obrazu demograficznego obszaru objętego LSR.

Mało zróżnicowana struktura działalności gospodarczej, z przewagą rolniczej, powoduje silne narażenie sytuacji w regionie na zmiany koniunktury. Obszar objęty zasięgiem LSR jest obszarem typowo rolniczym, przy jednoczesnym niewielkim zróżnicowaniu pozostałej działalności gospodarczej. Ta sekcja gospodarki daje zatrudnienie ponad 57% czynnych zawodowo mieszkańców. Mieszkańcy gmin oceniają swoje najbliższe otoczenie w kategorii „przeciętności”. 17% ankietowanych rozważa zmianę miejsca zamieszkania, której głównym powodem jest brak perspektyw zawodowych. Osoby, które chciałyby przeznaczyć dodatkowe środki finansowe na potrzeby gminy wybrały wsparcie przedsiębiorczości i zwiększenie miejsc pracy poza rolnictwem.

Do najważniejszych szans, jakie wskazywano w procesie przygotowania LSR, należy zaliczyć **możliwości pozyskania funduszy zewnętrznych w nowej perspektywie finansowej**. Szczególnie przy stale rosnącym doświadczeniu samego LGD, organizacji pozarządowych, mieszkańców oraz sektora publicznego w poszukiwaniu i pozyskiwaniu tych środków, staje się to kluczową determinantą rozwoju obszaru LGD.

Ogólny trend społeczny, polegający na **wzroście znaczenia nowoczesnych technologii**, szczególnie internetu, w procesie pozyskiwania informacji na temat oferty turystycznej czy kulturalnej, powinien w dużej mierze

determinować kierunki, jakość i rodzaj przekazu informacyjnego w powyższym obszarze, stanowiąc jednocześnie kolejną szansę dla regionu LGD. Dzięki rozwojowi przekazu za pośrednictwem nowoczesnych mediów ludzie młodszego pokolenia, prowadzący aktywny tryb życia i szukający kontaktu z nieskażoną naturą mogą zostać zidentyfikowani jako potencjalni turyści korzystający z dobrodziejstw przyrodniczych obszaru LGD.

Oprócz szans rozwojowych pewne czynniki zewnętrzne, niezależne bezpośrednio od LGD mogą stanowić zagrożenia. W obliczu ogromnych potrzeb w zakresie rozwoju lokalnego obawy mieszkańców budzą stosunkowo **ograniczone środki na rozwój lokalny kierowany przez społeczność** w ramach PS WPR dla interwencji LEADER. Dlatego zaplanowano możliwość pozyskania wsparcia finansowego z innych programów regionalnych, które nie wdrażają instrumentu RLKS, ale w których planowane są nabory dedykowane dla LGD lub dodatkowo premiowane będą projekty wynikające z analizy potrzeb LSR i wpisujące się w jej cele, min. w ramach Funduszy Europejskich dla Mazowsza na lata 2021–2027. LGD planuje także możliwości ubiegania się o dodatkowe środki w ramach FEM 2021–2027 na zasadach ogólnych oraz z innych źródeł, z których możliwe będzie uzyskanie wsparcia na realizację celów Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2023–2027, np. Samorząd Województwa Mazowieckiego w ramach wsparcia tzw. małych grantów na realizację imprez o tematyce sportowej i ekologicznej czy Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w ramach wsparcia realizacji inicjatyw oddolnych.

Różnorodność funduszy, duży stopień skomplikowania wniosków aplikacyjnych oraz uciążliwe procedury rozliczeń w wielu przypadkach może zniechęcać, czy wręcz powodować odstąpienie od prób pozyskania unijnych funduszy pomocowych. Rozwiązaniem tego problemu może być współpraca z Biurem LGD, z innymi podmiotami terytorialnymi, np. Starostwem Powiatowym w Makowie Mazowieckim, ośrodkiem doradztwa rolniczego, Mazowieckim Ośrodkiem Wsparcia Ekonomii Społecznej, sąsiadującymi Lokalnymi Grupami Działania czy innymi organizacjami pozarządowymi działającymi na naszym terenie w zakresie stałego podnoszenia kompetencji i wzmacniania roli lokalnych liderów w zakresie aplikowania i rozliczania dotacji, jak również zachęcanie do działania w szerszym pojętym partnerstwie lokalnym i ponadlokalnym.

Tab. 16. Analiza potencjału i potrzeb obszaru LGD

POTRZEBY ROZWOJOWE	POTENCJAŁ OBSZARU
1. Stworzenie rozpoznawalnej marki produktu lokalnego,	1. Doświadczenie i rozpoznawalność LGD.
2. Rozwój infrastruktury turystycznej – w wielu miejscach brak infrastruktury turystycznej,	2. Urozmaicony krajobraz naturalny,
3. Rozwój kompleksowej i spójnej oferty turystycznej,	3. Atrakcyjność przyrodnicza,
4. Wykorzystanie w pełni walorów krajobrazowe i przyrodnicze,	4. Walory turystyczne i rekreacyjne,
5. Rozwój współpracy i integracji między podmiotami zaangażowanymi w rozwój lokalny (brak znacznej grupy lokalnych liderów),	5. Dogodne położenie geograficzne (Zielone Płuca Polski),
6. Poprawa dostępu do rynku pracy osób w niekorzystnej sytuacji (kobiet, w tym matek dzieci do lat 3, oraz osób poszukujących zatrudnienia)	6. Rozwinięta i spójna infrastruktura komunikacyjna,
7. Pobudzanie i rozwój inicjatywy obywatelskiej wśród mieszkańców,	7. Istniejące materialne dziedzictwo kulturowe – posiadane zasoby historyczne i przyrodnicze,
8. Rozwój oferty kulturalno – rekreacyjnej,	8. Promocja nieskażonych zakątków Mazowsza,
9. Stworzenie oferty aktywizacji i integracji mieszkańców, skierowanej bezpośrednio do grup takich jak: osoby młode do 25 r.ż., osoby powyżej 60 r.ż.	9. Organizowane dotychczas lokalne inicjatywy sportowe i kulturalne,
10. Wzrost poziomu wiedzy mieszkańców w zakresie ochrony środowiska naturalnego,	10. Stopniowy wzrost aktywności społecznej obywateli,
11. promocja obszaru LGD	

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DALSZY ROZWÓJ OBSZARU LGD

1. negatywne zmiany demograficzne w społeczeństwie – starzejące się społeczeństwo, odpływ młodzieży
2. wzrost atrakcyjności aglomeracji miejskich, skutkująca odpływem młodzieży
3. brak stabilności koniunktury gospodarczej, szczególnie w rolnictwie
4. mało zróżnicowana struktura działalności gospodarczej (w chwili obecnej dominacja produkcji rolniczej),
5. pogłębianie się niekorzystnych zmian na rynku pracy
6. niedostateczne środki zewnętrzne przeznaczone na rozwój lokalny
7. wzrost znaczenia nowoczesnych technologii,
8. wzrost znaczenia turystyki lokalnej

Źródło: opracowanie własne

4.2 Określenie grup docelowych

Z powyższej analizy potrzeb i potencjału wyłaniają się istotne z punktu widzenia realizacji LSR grupy docelowe, tj. zdefiniowane w PS WPR jako osoby w niekorzystnej sytuacji kobiety i osoby poszukujące pracy, seniorzy i ludzie młodzi do 25 r.ż., do których powinno być skierowane wsparcie.

1. Wspieranie **młodych ludzi w wieku poniżej 25 lat** w ramach lokalnej strategii rozwoju ma kluczowe znaczenie dla wspierania ich potencjału, wzmocnienia ich pozycji oraz tworzenia możliwości rozwoju i sukcesu. Poprzez włączanie młodych ludzi w procesy decyzyjne, zachęcanie ich do aktywnego udziału w inicjatywach rozwoju społeczności lokalnej można uświadomić młodym ludziom, że mają wpływ na rozwój swoich małych ojczyzn oraz wykształcić w nich poczucie odpowiedzialności. Wsparcie kierowane do osób poniżej 25-tego roku życia, defaworyzowanych w dostępie do rynku pracy, również wynika z realizacji celu nr 1. W procedurze konkursowej dodatkowe punkty zostaną przyznane za zatrudnienie osób poniżej 25-tego roku życia lub chcących podjąć pozarolniczą działalność gospodarczą. Wspieranie młodych przedsiębiorców, poprzez zapewnienie zasobów i wsparcia finansowego oraz zachęcanie do partnerstwa z lokalnymi firmami i organizacjami w celu tworzenia miejsc pracy specjalnie dostosowanych do umiejętności i aspiracji młodych ludzi na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej, zapewnienie poradnictwa zawodowego, doradztwa i wsparcia, aby pomóc im w podejmowaniu świadomych decyzji dotyczących ścieżki edukacji i kariery oraz zachęcanie do tworzenia sieci kontaktów z różnymi branżami przyczyni się do rozwoju gospodarczego obszaru LGD i stworzy potencjał dla młodych ludzi do pozostania na jego terenie. W ramach celu nr 1 w operacjach dotyczących poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej punktowane dodatkowo będą operacje, które obejmują Infrastrukturę i dostępność przyjazną osobom młodym, np. Stworzenie przestrzeni przyjaznych młodzieży, w których młodzi ludzie mogą się gromadzić, spotykać i uczestniczyć w zajęciach rekreacyjnych. Może to obejmować domy kultury, obiekty sportowe, centra sztuki i kultury oraz bezpieczne przestrzenie publiczne. Poza tym do tej grupy osób kierowane będą także działania podejmowane w ramach realizacji celu nr 2. Operacje związane z integracją mieszkańców, aktywizacją oraz podnoszeniem poziomu kompetencji mieszkańców obejmują także osoby do 25 roku życia. Operacje, które będą opisywać innowacyjne metody aktywizacyjne takie jak np. zachęcanie młodych ludzi do bycia aktywnymi obywatelami poprzez udział w pracach społecznych, wolontariacie i działaniach obywatelskich, tworzenie platformy dla kształcenia i działania młodych liderów do inicjowania i wdrażania projektów społecznych, promowanie działań kulturalnych i artystycznych, które pozwalają młodym ludziom na twórczą ekspresję, wspieranie inicjatyw artystycznych prowadzonych przez młodzież, programy muzyczne, grupy teatralne i inne działania kulturalne będą dodatkowo punktowane w ramach lokalnych kryteriów wyboru.
2. Włączenie **seniorów** do strategii rozwoju jest ważne dla tworzenia społeczności przyjaznych osobom starszym, promowania włączenia społecznego oraz odpowiadania na konkretne potrzeby i wyzwania, przed którymi stoją osoby starsze oraz starzejące się społeczeństwo. Poprzez włączanie ludzi starszych w procesy

decyzyjne, zachęcanie ich do aktywnego udziału w inicjatywach rozwoju społeczności lokalnej można uświadomić im, że mają wpływ na rozwój swoich małych ojczyzn oraz wzmocnić w nich poczucie odpowiedzialności. W ramach celu ogólnego numer 1 w operacjach dotyczących poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej punktowane dodatkowo będą operacje, które obejmują Infrastrukturę i dostępność przyjazną osobom starszym i dostosowaną do potrzeb seniorów np. poprawę transportu publicznego, zapewnienie bezpieczeństwa pieszych, zapewnienie ławek i miejsc odpoczynku oraz udostępnienie przestrzeni publicznych. Wsparcie kierowane do osób 60+ marginalizowanych z punktu widzenia integracji społecznej, wynika również z realizacji celu nr 2. Operacje związane z integracją mieszkańców, aktywizacją oraz podnoszeniem poziomu kompetencji mieszkańców obejmują także osoby 60+. Przewiduje się także premiowanie w procedurze konkursowej projektów promujących współpracę międzypokoleniową i włączenie społeczne seniorów, np. ułatwianie seniorom możliwości aktywnego uczestnictwa i angażowania się w życie społeczności, zachęcanie do tworzenia klubów seniora, domów kultury i grup społecznych, w których mogą łączyć się z innymi, dzielić się doświadczeniami i realizować wspólne zainteresowania, organizowanie działań międzypokoleniowych w celu budowania więzi między seniorami a młodszymi pokoleniami, oferujące zajęcia fitness, zajęcia rekreacyjne i warsztaty z edukacji zdrowotnej lub ekologicznej, uczenie się przez całe życie i rozwój umiejętności np. stworzenie seniorom możliwości kontynuowania nauki i zdobywania nowych umiejętności, zajęcia edukacyjne dla dorosłych, warsztaty i programy mentorskie, szkolenie i wsparcie w zakresie korzystania z komputerów, smartfonów i Internetu w celu poprawy komunikacji, dostępu do usług i pozostawania w kontakcie z rodzinami i społecznościami.

3. Wspieranie **kobiet, w tym młodych matek**, w ramach lokalnej strategii rozwoju ma kluczowe znaczenie dla promowania równości płci, wzmocnienia pozycji kobiet i wspierania włączenia społecznego. W ramach celu nr 2 będą realizowane działania ukierunkowane na wspieranie dostępu do edukacji i rozwoju umiejętności oraz zapewnienie kobietom, w tym młodym matkom, dostępu do wysokiej jakości edukacji i szkolenia umiejętności obejmujących możliwość kształcenia ustawicznego, szkolenia zawodowego i rozwoju zawodowego oraz zachęcania do przedsiębiorczości, gdzie dodatkowo przewiduje się punktowanie udziału kobiet, w tym młodych matek w projekcie. W celu numer 1 w ramach operacji w zakresie podejmowania działalności gospodarczej, także dodatkowe punkty przewiduje się przyznawać kobietom, w tym młodym matkom dzieci do lat 3. Natomiast w zakresie rozwoju przedsiębiorczości planuje się premiować zatrudnianie kobiet jako grupy osób w niekorzystnej sytuacji.
4. Wsparcie skierowane do **osób poszukujących pracy**, w tym poszukujących pracy długotrwale (bezrobotnych) wynika przede wszystkim z realizacji celu nr 1, w którym zaplanowano podejmowanie i rozwój działalności gospodarczej przez mieszkańców LGD. Cel ten będzie realizowany poprzez wspieranie rozwoju przedsiębiorstw funkcjonujących na obszarze objętym LSR, oraz poprzez wspieranie osób zakładających nową działalność gospodarczą. Planuje się premiowanie dodatkowymi punktami w procedurze konkursowej tych operacji, które przewidują podjęcie zatrudnienia przez osoby poszukujące pracy, w tym poszukujące pracy długotrwale (osoby bezrobotne zarejestrowane w PUP powyżej 1 roku) oraz operacji, które zakładają wsparcie dla tych osób.

ROZDZIAŁ V SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA

W trakcie procesu opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju poddano analizie liczne dokumenty i programy o charakterze strategicznym, odnoszące się do obszaru funkcjonowania LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej. Ich założenia i cele zostały uwzględnione podczas konstrukcji celów LSR. Podyktowane to było koniecznością wpisania LSR w już funkcjonujące na terenie LGD strategie i programy rozwoju, poprzez ich uzupełnienie oraz wzmocnienie zaplanowanych w nich efektów. Dodatkowo analiza istniejących dokumentów podyktowana była chęcią zapobieżenia powielaniu i nakładaniu się operacji realizowanych w ramach poszczególnych dokumentów oraz zapewnienia zintegrowanego i komplementarnego charakteru LSR.

Lokalna Strategia Rozwoju opracowana dla obszaru funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, której głównym celem jest budowanie lokalnej tożsamości bazującej na aktywizacji społecznej i przy wykorzystaniu miejscowych zasobów w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności wiejskich, w tym poprzez wykorzystanie wiedzy, innowacji i rozwiązań cyfrowych jest w pełni zgodna z nadrzędnymi dokumentami strategicznymi oraz z PS WPR.

5.1. Wykazanie zgodności celów LSR z celami Województwa Mazowieckiego i Gmin Członkowskich

W szczególności LSR wykazuje zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+”⁷. W powyższym dokumencie przyjęto następujące cele strategiczne:

WIZJA Mazowsze z Warszawą, Warszawa ku Europie					
CEL GŁÓWNY Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwały i zrównoważony przestrzennie rozwój województwa, służący wzrostowi znaczenia regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska					
Obszar	GOSPODARKA	DOSTĘPNOŚĆ	ŚRODOWISKO I ENERGETYKA	SPOŁECZEŃSTWO	KULTURA I DZIEDZICTWO
Nazwa celu	Konkurencyjne i innowacyjne Mazowsze	Dostępne i mobilne Mazowsze	Zielone, niskoemisyjne Mazowsze	Mazowsze zintegrowane społecznie	Mazowsze bogate kulturowo
Opis celu	Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności gospodarczej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii	Poprawa dostępności i spójności terytorialnej regionu przy ograniczeniu presji na przestrzeń i środowisko, kształtowanie ładu przestrzennego	Poprawa stanu środowiska poprzez racjonalne gospodarowanie zasobami przyrody	Poprawa jakości i dostępności do usług społecznych oraz wzmocnienie kapitału ludzkiego i społecznego w ramach nowoczesnej gospodarki	Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju województwa i poprawy jakości życia
Wymiar terytorialny	OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO				

W ramach pierwszego celu strategicznego rozwoju województwa mazowieckiego w obszarze gospodarki przewiduje się realizację celów, z których na uwagę w kontekście komplementarności z nimi LSR Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej zasługują w szczególności następujące kierunki działań, w tym dwa priorytetowe:

⁷Uchwała nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r. w sprawie Strategii rozwoju województwa mazowieckiego 2030+ <https://mazovia.pl/pl/bip/sejmik/uchwaly-sejmiku/rejestr-uchwal-sejmiku/uchwala-7222-sejmiku-wojewodztwa-mazowieckiego-z-dnia-2022-05-24.html>

- 1) (1) Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości – 1.2. Wspieranie przedsiębiorstw w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy
- 2) (2) Rozwój zintegrowanego systemu sprzyjającego generowaniu i absorpcji innowacji – 2.1. Rozwój nowoczesnej infrastruktury wspomagającej prowadzenie działalności gospodarczej
- 3) (6) Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich – 6.3. Wspieranie dywersyfikacji działalności gospodarczej oraz tworzenie pozarolniczych miejsc pracy

„W celu zapewnienia efektywnego funkcjonowania gospodarki województwa niezbędne jest tworzenie odpowiednich warunków do prowadzenia działalności gospodarczej na całym jego obszarze, sprzyjających rozwojowi przedsiębiorstw, wzmacnianiu ich konkurencyjności i innowacyjności oraz wzrostowi zatrudnienia.” (.) „Obszary wiejskie będą wzmacniać swoje mocne strony i zwiększać stopień dywersyfikacji działalności gospodarczej.”(.) “Prowadzone będą działania służące rozwojowi przedsiębiorczości i działalności pozarolniczej, które przyczynią się do powstawania pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich, zwłaszcza na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją.”⁸

W ramach trzeciego celu strategicznego rozwoju województwa mazowieckiego w **obszarze środowisko i energetyka** przewiduje się realizację celów, z których na uwagę w kontekście komplementarności z nimi LSR Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej zasługują w szczególności następujące kierunki działań, w tym dwa priorytetowe:

- 1) (10) Zapewnienie trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz zachowanie wysokich walorów środowiska – 10.7. Kształtowanie świadomości ekologicznej
 - 2) (11) Proekologiczna transformacja energetyki – 11.1. Zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii
- „Niskoemisyjność to jeden z ważniejszych kierunków rozwoju Mazowsza, przyczyniający się do poprawy stanu środowiska, zdrowia i jakości życia mieszkańców województwa. Jednym z rozwiązań na rzecz ograniczenia emisyjności jest transformacja sektora energetycznego. Wiodącą rolę w tym zakresie odgrywać będzie produkcja energii elektrycznej i ciepłej z odnawialnych zasobów, w szczególności biomasy, biogazu, słońca i wiatru.”*

„Istnieje także potrzeba systematycznego podnoszenia świadomości ekologicznej mieszkańców w zakresie prawidłowego postępowania z odpadami i zapobiegania ich powstawaniu oraz kształtowania postaw konsumenckich uwzględniających czynniki ekologiczne.”

W ramach czwartego celu strategicznego rozwoju województwa mazowieckiego w **obszarze społeczeństwo** przewiduje się realizację celów, z których na uwagę w kontekście komplementarności z nimi LSR Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej zasługują w szczególności następujące kierunki działań, w tym dwa priorytetowe:

- 1) (15) Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego – 15.3. Wspieranie uczenia się przez całe życie oraz podnoszenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych; 15.4. Wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i kształtowanie postaw prospołecznych; 15.9. Podnoszenie umiejętności cyfrowych mieszkańców województwa
- 2) (16) Podnoszenie standardów funkcjonowania infrastruktury społecznej oraz zmniejszenie różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych i opiekuńczych – 16.1. Budowa i rozwój infrastruktury społecznej, w tym o zasięgu regionalnym; 16.3. Kształtowanie warunków sprzyjających aktywności fizycznej mieszkańców; 16.4. Wspieranie profilaktyki i promocji zdrowia; 16.5. Poprawa jakości i dostępności oraz rozwój różnych form usług zdrowotnych i społecznych, w tym pielęgnacyjno – opiekuńczych, paliatywno – hospicyjnych i leczenia uzdrowiskowego
- 3) (17) Aktywizacja społeczno – gospodarcza mieszkańców – 17.1. Aktywizacja zawodowa osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy, w tym osób sprawujących opiekę nad osobami zależnymi, z niepełnosprawnościami, absolwentów i osób w wieku 50+; 17.4. Wspieranie postaw przedsiębiorczych oraz samozatrudnienia
- 4) (19) Włączenie i integracja społeczna – 19.1. Przeciwdziałanie marginalizacji społecznej, w szczególności osób z niepełnosprawnościami, starszych oraz w trudnej sytuacji życiowej; 19.2. Wspomaganie włączenia społecznego i przeciwdziałanie ubóstwu

„Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego poprzez budowanie nowoczesnych kadr, w tym również tworzenie partnerstw, ma kluczowe znaczenie dla gospodarki.”(.) “Duże znaczenie ma również upowszechnianie uczenia się przez całe życie, mającego na celu ciągle rozwijanie umiejętności i zdobywanie kwalifikacji, zarówno cyfrowych, jak

⁸ STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO 2030+, s. 57 <https://mazovia.pl/pl/bip/sejmik/uchwaly-sejmiku/rejestr-uchwal-sejmiku/uchwala-7222-sejmiku-wojewodztwa-mazowieckiego-z-dnia-2022-05-24.html>

i interpersonalnych. Ważna jest aktywność edukacyjna dorosłych, w tym uczestnictwo seniorów w zajęciach uniwersytetów trzeciego wieku.” (.)

“Konieczne jest wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, w tym szczególnie mieszkającej na obszarach wiejskich, poprzez zwiększenie dostępności do usług oświatowych, realizowanych również przez ośrodki kultury, doposażenie szkół, a także umożliwienie uczniom korzystania z nowoczesnych technologii w procesie nauczania.” (.) Na każdym etapie edukacji powinno się także uwzględniać działania przyczyniające się do wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowania postaw prospołecznych. Ponadto ważne jest kształtowanie warunków sprzyjających aktywności fizycznej mieszkańców, w tym tworzenie bazy rekreacyjno-sportowej oraz rozwój nauk o kulturze fizycznej.”

Niezbędne są działania dotyczące rozwoju różnych form usług zdrowotnych i społecznych, w tym opieki długoterminowej (m.in. pielęgnacyjno – opiekuńczej i paliatywno – hospicyjnej), głównie w formie deinstytucjonalizacji usług zdrowotnych i społecznych oraz opieki koordynowanej, m.in. ze względu na postępujący proces starzenia się społeczeństwa.

W ramach piątego celu strategicznego rozwoju województwa mazowieckiego w **obszarze kultura i dziedzictwo** przewiduje się realizację celów, z których na uwagę w kontekście komplementarności z nimi LSR Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej zasługują w szczególności następujące kierunki działań, w tym jeden priorytetowy:

- 1) (21) Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa– 21.1. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej w oparciu o walory kulturowe i przyrodnicze; 21.2. Rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej; 21.3. Wspieranie rozwoju różnych form turystyki, produktów oraz wydarzeń turystycznych; 21.4. Wspieranie działalności stowarzyszeń i organizacji, w tym o znaczeniu międzynarodowym; 21.5. Ochrona, pielęgnowanie i promowanie spuścizny kulturowej (materialnej i niematerialnej), w tym podnoszenie świadomości kulturowej; 21.8. Wspieranie przedsiębiorczości i współpracy w obszarze kultury, dziedzictwa kulturowego i turystyki
- 2) (23) Kreowanie miast i wsi jako centrów aktywności kulturalnej i turystycznej–23.1. Wspieranie ośrodków miejskich i wiejskich w upowszechnianiu potencjału kultury wraz z rozwojem funkcji turystycznych

„Niezbędna jest ochrona, pielęgnowanie i promowanie zróżnicowanej spuścizny kulturowej województwa, w tym podnoszenie świadomości kulturowej oraz wspieranie i promocja różnorodności kulturowej (m.in. dziedzictwa kulinarnego). Zwiększanie atrakcyjności turystycznej województwa powinno być realizowane poprzez wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego (z zastosowaniem rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska naturalnego), a także rozwój infrastruktury kulturalnej, turystycznej i okołoturystycznej, co przyczyni się do rozwoju gospodarczego i promocji województwa.”

Wszystkie przyszłe operacje planowane do realizacji w ramach LSR na lata 2023–2027 wpisują się w wyżej wymienione cele strategiczne rozwoju województwa mazowieckiego, które zakładają wdrażanie działań w tożsamym kierunku.

Przedstawiona powyżej analiza wybranych, strategicznych celów i kierunków działań zawartych w Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+ oraz ich porównanie celami Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej dowodzi pełnej spójności LSR ze strategią rozwoju województwa. Oznacza to, że poprzez realizację LSR stowarzyszenie przyczyni się do osiągnięcia celów przewidzianych w strategii województwa.

Jeśli chodzi o dokumenty strategiczne poszczególnych gmin wchodzących w skład LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej sześć gmin z dziewięciu posiada aktualne strategie, natomiast dwie gminy tj. Rzewnie i Szelków są w trakcie ich opracowywania. Miasto Maków Mazowiecki posiada opracowany i uchwalony gminny Program Rewitalizacji oraz Plan Rozwoju Lokalnego. Należy zauważyć, iż kierunki rozwojowe podjęte w obowiązujących lokalnych dokumentach strategicznych wyznaczających główne obszary rozwoju wskazują takie cele strategiczne jak rozwój przedsiębiorczości i turystyki, rozwój infrastruktury społecznej oraz aktywizację społeczeństwa. Cele te są jak najbardziej zgodne z tymi wyznaczonymi w LSR, co najlepiej obrazuje poniższe zestawienie.

Tab. 17. Powiązanie celów dokumentów strategicznych gmin członkowskich z celami LSR

Cele			
Cele gmin z obszaru LSR			Cele LSR
Gmina/ Miasto	Cel strategiczny	Cele szczegółowe/operacyjne	
Obszar: Rynek pracy, gospodarka			
Czerwonka	3 Rozwój działalności gospodarczej w oparciu o lokalny potencjał	3.1 Promowanie rozwoju agroturystyki jako jednego z wyróżników gminy Czerwonka; 3.3 Obniżenie poziomu bezrobocia;	C.1 Rozwój potencjału gospodarczego i turystycznego obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, w tym poprawa jakości życia mieszkańców
Sypniewo, Młynarze	I Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka powiązana z efektywnym systemem edukacji i aktywnością mieszkańców	1.1 Rozwój infrastruktury gospodarczej; 1.2 Rozwój przedsiębiorczości lokalnej; 1.3 System edukacji wspierający rozwój kapitału intelektualnego;	
Różan	3 Wzrost aktywności społeczno – gospodarczej	3.2 Podniesienie aktywności gospodarczej;	
Krasnosielc	2 Konkurencyjna i rozwinięta gospodarczo Gmina Krasnosielc	2.2 Zapewnienie kompleksowego wsparcia dla obecnych i potencjalnych przedsiębiorców; 2.3 Stworzenie warunków i zachęcanie mieszkańców Gminy do zakładania własnej działalności gospodarczej; 2.4 Rozwijanie usług i turystyki na terenie Gminy;	
Płoniawy – Bramura	2 Przekształcenie lokalnego rolnictwa Gminy Płoniawy – Bramura w nowoczesną gałąź gospodarki, zmiana struktury zatrudnienia mieszkańców obszarów wiejskich	— Zwiększenie roli agroturystyki jako alternatywnego źródła dochodu; — Celem jest promowanie postaw przedsiębiorczości, zarówno w aspekcie działalności gospodarczej jak i w innych dziedzinach: promowanie aktywnej postawy do życia; — Nowe inwestycje w gminie	
Maków Mazowiecki	II Zwiększenie aktywności społeczno – gospodarczej i sportowej mieszkańców	— Powstanie sezonowego targowiska miejskiego w północnej części Rynku tworzącego dodatkowe źródło utrzymania dla mieszkańców i promującego produkty lokalnej społeczności; — Zagospodarowanie terenów przemysłowych, stworzenie przyjaznego środowiska dla inwestorów lokalnych i zewnętrznych, partnerów biznesowych	

Obszar: Społeczność lokalna		
Czerwonka	2 Poprawa sytuacji demograficznej gminy oraz poprawa jakości życia mieszkańców w oparciu o wysoki poziom usług społecznych i rozwinięte społeczeństwo obywatelskie	2.1 Przeciwdziałanie zjawiskom starzenia się społeczeństwa i malejącej liczby mieszkańców; 2.2 Aktywizacja kulturalna mieszkańców; 2.3 Aktywizacja fizyczna mieszkańców; 2.4 Realizacja programów zapobiegania i rozwiązywania problemów społecznych; 2.5 Zapewnienie wysokiego poziomu administracji publicznej; 2.6 Ścisła współpraca jednostek publicznych z organizacjami pozarządowymi i mieszkańcami;
Sypniewo, Młynarze	III Doskonalenie jakości usług publicznych oraz wzmacnianie kapitału społecznego	III.2 Rozwój oferty kulturalnej; III.3 Poprawa stanu środowiska naturalnego; III.4 Integrująca polityka społeczna; III.5 Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego
Różan	1 Podniesienie atrakcyjności osiedleńczej gminy 3 Wzrost aktywności społeczno – gospodarczej	1.1 Rozwój infrastruktury społecznej oraz usług społecznych 1.2 Rozwój infrastruktury technicznej 3.1 Podniesienie aktywności społecznej
Krasnosielec	1 Poprawa jakości życia mieszkańców Gminy Krasnosielec 3 Poprawa stanu środowiska przyrodniczego i ochrona jego zasobów	1.2 Zapewnienie wysokiego poziomu edukacji na terenie Gminy poprzez systematyczne inwestowanie w infrastrukturę o dokształcanie kadry pedagogicznej; 3.1 Racjonalne wykorzystanie zasobów środowiska; 3.2 Gospodarka niskoemisyjna; 3.3 Wspieranie wytwarzania i dystrybucji energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych; 3.4 Ochrona przyrody
Płoniawy – Bramura	1 Aktywizacja społeczeństwa Gminy Płoniawy – Bramura i modernizacja szkolnictwa 3 Poprawa jakości życia mieszkańców Gminy Płoniawy – Bramura oraz stworzenie dogodniejszych warunków do przyciągania inwestorów z zewnątrz i przyspieszania rozwoju gospodarczego	— Pobudzanie aktywności trzeciego sektora, rozbudowa infrastruktury organizacji pozarządowych, stworzenie sieci powiązań wzajemnych; — Maksymalne wykorzystanie lokalnych możliwości i zasobów, stworzenie korzystnych warunków podnoszenia poziomu edukacji dzieci i młodzieży; — Umożliwienie zdobywania wiedzy dzieciom i młodzieży szczególnie potrzebującej wsparcia – wyrównanie szans edukacyjnych; — Obniżenie poziomu zanieczyszczeń środowiska naturalnego i poprawa jakości życia lokalnej społeczności
Maków Mazowiecki	–	–

C.1 Rozwój potencjału gospodarczego i turystycznego obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, w tym poprawa jakości życia mieszkańców

C.2 Rozwój i wzmacnianie kompetencji, wiedzy i potencjału społeczności lokalnych, w tym osób w niekorzystnej sytuacji oraz wspieranie aktywności i integracji społeczności lokalnych, w tym z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych również przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych

Rozwój infrastruktury			
Czerwonka	4 Rozwój infrastruktury komunikacyjnej, społecznej i komunalnej	4.1 Rozwój powiązań funkcjonalno – przestrzennych z Makowem Mazowieckim 4.2 Pielęgnowanie i ekspozycja zasobów kulturowych jako lokalnych zabytków	<p>C.1 Rozwój potencjału gospodarczego i turystycznego obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, w tym poprawa jakości życia mieszkańców</p> <p>C.2 Rozwój i wzmacnianie kompetencji, wiedzy i potencjału społeczności lokalnych, w tym osób w niekorzystnej sytuacji oraz wspieranie aktywności i integracji społeczności lokalnych, w tym z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych również przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych</p>
Sypniewo, Młynarze	IV Atrakcyjność turystyczna i rekreacyjna gminy	IV.1 Zrównoważony rozwój infrastruktury turystycznej, kulturowej i rekreacyjno – sportowej IV.2 Budowa spójnej oferty turystycznej i kulturowej gminy; IV.3 Wykorzystanie potencjału obszarów wiejskich do wzmocnienia oferty turystycznej;	
	II Wysoka dostępność komunikacyjna gminy dla konkurencyjności gospodarczej i spójności regionalnej	II.1 Wewnętrzna spójność komunikacyjna gminy;	
Różan	2 Podniesienie atrakcyjności turystycznej gminy	2.1 Rewitalizacja i modernizacja obiektów historycznych oraz nadanie im nowych funkcji; 2.2 Rozwój infrastruktury turystycznej; 2.3 Rozwój promocji i informacji turystycznej; 2.4 Rozwój oferty turystycznej opartej o produkty turystyczne;	
Krasnosielc	1 Poprawa jakość życia mieszkańców Gminy Krasnosielc	1.1 Zapewnienie warunków do aktywnego spędzania czasu wolnego na terenie Gminy poprzez stworzenie odpowiedniej bazy sportowo – rekreacyjnej i kulturalnej; 1.3 Systematyczne dostosowywanie infrastruktury społecznej do potrzeb mieszkańców; 1.4 Poprawa dostępności komunikacyjnej na terenie Gminy poprzez rozbudowę i modernizację infrastruktury drogowej 1.5 Rozbudowywanie i modernizowanie infrastruktury technicznej przy jednoczesnym zachowaniu jakości środowiska przyrodniczego	
Płoniawy – Bramura	–	–	
Maków Mazowiecki	I Podniesienie jakości życia mieszkańców	— Modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej na celu wzrost aktywności kulturalnej, sportowej, gospodarczo – społecznej	
	II Zwiększenie aktywności społeczno – gospodarczej i sportowej mieszkańców	— Budowa targowiska miejskiego w partnerstwie z gminami powiatu makowskiego	

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentów strategicznych gmin członkowskich obszaru LGD ZSNM

Innym rodzajem dokumentów o charakterze strategicznym, których cele pokrywają się częściowo z LSR są gminne strategie integracji i rozwiązywania problemów społecznych. Ich cele strategiczne i szczegółowe są komplementarne względem opracowywanej LSR.

W kontekście komplementarności z LSR na szczególną uwagę zasługuje kilka grup celów strategicznych i towarzyszących im celów szczegółowych. Pierwsza grupa dotyczy obszaru rynku pracy. Obszar ten obecny jest w strategiach wszystkich podmiotów jako:

- 1) Cel strategiczny 1 (Czerwonka): Zwiększenie szans na podjęcie pracy zawodowej i przeciwdziałanie negatywnym skutkom społecznym wynikającym z bezrobocia w rodzinie;
 - a. Cele szczegółowe: Inicjowanie i wspieranie środowiskowych form wsparcia dla bezrobotnych,
 - b. Wspieranie osób w uruchomieniu własnej działalności gospodarczej.
- 2) Cel podstawowy nr 1 (Młynarze) – Przeciwdziałanie bezrobociu i wykluczeniu społecznemu
 - a. Cele szczegółowe: Ograniczenie bezrobocia osób w wieku mobilnym,
 - b. Tworzenie nowych miejsc pracy,
- 3) II cel szczegółowy (Krasnosielec) – Integracja zawodowa osób bezrobotnych, łagodzenie skutków bezrobocia i aktywizacja lokalnego rynku pracy,
- 4) Cel strategiczny 4 (Różan) – Rozwijanie aktywnej polityki rynku pracy w zakresie działań objętych pomocą społeczną, wspieranej przez realizację selektywnych i regionalnych programów,
 - a. Cele operacyjne: (1) Podniesienie wiedzy i świadomości dotyczącej rynku pracy poprzez wzmocnienie dialogu społecznego i partnerstwa na rynku pracy,
 - b. (2) Łagodzenie społecznych skutków długotrwałego bezrobocia i przeciwdziałanie dyskryminacji na rynku pracy,
 - c. (3) Podniesienie poziomu aktywizacji społeczno – zawodowej osób bezrobotnych świadczeniobiorców pomocy społecznej.

Druga grupa celów strategicznych, na którą należy zwrócić uwagę w kontekście komplementarności LSR z innymi dokumentami strategicznymi dotyczy pozostałych problemów społeczności lokalnej. Wśród celów, z względem których komplementarne będą operacje realizowane w ramach LSR warto podkreślić:

- 1) Cel strategiczny 5 (Czerwonka) – Wzmacnianie zdolności grup i społeczności lokalnych do samodzielnego rozwiązania własnych problemów,
 - a. Cele szczegółowe: Inicjowanie integracji społeczności lokalnej,
 - b. Diagnozowanie potrzeb i problemów społeczności lokalnych,
 - c. Wspomaganie inicjatyw społecznych i inspirowanie rozwoju idei samopomocy,
- 2) Cel podstawowy nr 3 (Młynarze) – podniesienie zasobów ludzkich,
 - a. Cele szczegółowe.: Podejmowania działań służących promocji aktywnego i zdrowego trybu życia,
 - b. Rozwijanie umiejętności pozwalających młodzieży na pewne poruszanie się po rynku pracy,
- 3) I Cel strategiczny (Krasnosielec) – Zintegrowana polityka społeczna,
 - a. I cel szczegółowy: Zwiększenie wykorzystania środków i zasobów na cele społeczne,
- 4) III Cel strategiczny (Krasnosielec) – Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego,
 - a. IV cel szczegółowy: Budowanie szerokiego partnerstwa społecznego
- 5) IV Cel strategiczny (Krasnosielec) – Integracja społeczna i zawodowa
 - a. II cel szczegółowy: Integracja zawodowa osób bezrobotnych, łagodzenie skutków bezrobocia i aktywizacja lokalnego rynku pracy.

Wszystkie JST wchodzące w skład LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej posiadają aktualne programy współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Jako, że LGD stanowi wielosektorowe partnerstwo, do którego zaliczają się także organizacje pozarządowe oraz z uwagi na fakt, iż powyższe programy budowane są z wykorzystaniem metod partycypacyjnych warto przeanalizować cele w nich zawarte. W zasadzie strategiczny cel poszczególnych programów we wszystkich przypadkach jest podobny i dotyczy budowania i umacniania partnerstwa pomiędzy samorządem a organizacjami pozarządowymi, podnoszenia skuteczności i efektywności działań podejmowanych

w sferze zadań publicznych oraz poprawy jakości życia mieszkańców, poprzez coraz lepsze zaspokajanie ich potrzeb społecznych. Cele LSR doskonale wpisują się zatem w programy współpracy JST z organizacjami pozarządowymi uzupełniając je i w obliczu ograniczonych środków publicznych, stwarzając nowe możliwości realizacji operacji przez organizacje pozarządowe.

Cele szczegółowe programów współpracy z organizacjami pozarządowymi, podobnie jak cele ogólne, również we wszystkich gminach są podobne. Należą do nich przede wszystkim:

- tworzenie warunków do pobudzenia aktywności społecznej,
- zaangażowanie społeczności lokalnej w proces definiowania i rozwiązywania problemów lokalnych,
- zwiększenie aktywności społecznej w strukturach niezależnych i silnych organizacji,
- wsparcie dla organizacji pozarządowych i innych podmiotów, służące ich rozwojowi i lepszemu przygotowaniu do współpracy z JST w zakresie realizacji zadań publicznych i dla osiągnięcia ważnych celów społecznych,
- integracja podmiotów realizujących zadania publiczne,
- budowa partnerstwa pomiędzy JST a organizacjami pozarządowymi,
- zwiększenie świadomości korzyści z partnerskiej współpracy między JST i organizacjami,
- pobudzanie aktywności organizacji pozarządowych w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, w tym funduszy unijnych,
- kształtowanie demokratycznego ładu społecznego w środowisku lokalnym,
- podejmowanie działań wspierających proces powstawania nowych organizacji pozarządowych.

Z uwagi na fakt, iż z założenia LSR ma promować wzrost aktywności sektora społecznego, do którego należą także organizacje pozarządowe, w rozwiązywaniu problemów lokalnej społeczności, umożliwienie partycypacji tego sektora w środkach przeznaczonych na finansowanie operacji w ramach strategii bez wątpienia wpisuje się w cele gminnych programów współpracy JSFP z organizacjami pozarządowymi.

W podobnym tonie formułuje się cele w Strategii rozwiązywania problemów społecznych w powiecie makowskim na lata 2019–2026. Dokument ten jest również istotny, bowiem wszystkie JSFP wchodzące w skład LGD leżą na terenie powiatu makowskiego. Cele strategiczne zapisane w tym dokumencie, z którymi koresponduje i jest komplementarna LSR to: (1) aktywizacja lokalnego rynku pracy, (3) podniesienie świadomości edukacyjno – kulturalnej społeczeństwa oraz (6) zaspokojenie potrzeb osób starszych w zakresie opieki i wsparcia oraz zapobieganie wycofaniu się z życia społecznego. Podobnie jak to miało miejsce w poprzednich przypadkach tak i tutaj obserwuje się pełną komplementarność LSR z celami strategicznymi.

Zintegrowane podejście do rozwoju obszaru LGD wyraża się również poprzez próbę wskazania, przy udziale społeczności lokalnej, w LSR wspólnych, dla wszystkich członków stowarzyszenia, problemów, czy wymagających uwypuklenia silnych stron (przewag), które jako całość po realizacji operacji w ramach strategii wpłyną na poprawę pozycji konkurencyjnej całego obszaru LGD. Taki sposób zintegrowania działań sprawi, że ulegnie poprawie sposób postrzegania Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej przez potencjalnych turystów oraz samych mieszkańców LGD.

Przykładem takiego zintegrowanego podejścia jest cel 2 “Rozwój i wzmacnianie kompetencji, wiedzy i potencjału społeczności lokalnych, w tym osób w niekorzystnej sytuacji oraz wspieranie aktywności i integracji społeczności lokalnych, w tym z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych również przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych”. W ramach tego celu LSR planuje zrealizować cztery przedsięwzięcia, tj. 2.1, 2.2, 2.3 i 2.4, które w sposób spójny i kompleksowy (z użyciem różnych metod), z potencjalnym zaangażowaniem wszystkich sektorów będących w partnerstwie (publicznego, gospodarczego i społecznego) będą zaspokajały zidentyfikowaną w analizie potrzeb i potencjału LGD (przy aktywnym udziale społeczności lokalnej) potrzebę poszerzenia oferty aktywizacji i integracji mieszkańców obszaru, w tym szczególnie skierowaną do osób młodych do 25 roku życia i osób starszych powyżej 60 roku życia. Promowane będą zgłoszone do dofinansowania operacje, które w odpowiedzi na, zgłoszoną w strategii, konieczność zaspokojenia powyższej potrzeby wygenerują przedsięwzięcia służące aktywizacji lokalnej społeczności, inicjatywy kulturalne służące integracji społecznej, w tym współpracy międzypokoleniowej. Efektem powyższych działań będzie zwiększenie świadomości mieszkańców co do potencjału własnego oraz potencjału zintegrowanego obszaru LGD, który zamieszkują.

Realizacja LSR poprzez osiągnięcie celów i realizację operacji wymaga zintegrowania zasobów pozostających do dyspozycji poszczególnych członków LGD. Oznacza to, że pojedyncze jednostki nie są w stanie samodzielnie, przy wykorzystaniu tylko i wyłącznie własnych zasobów osiągnąć założonych w strategii celów. Dopiero łączne wykorzystanie zasobów przyrodniczych, dziedzictwa kulturowego i historycznego całego LGD pozwoli rozwinąć potencjał obszaru. Wyraźnie widoczne jest to zwłaszcza w przypadku pierwszego celu, który nastawiony jest na budowanie i rozwój potencjału turystycznego LGD w odpowiedzi na zidentyfikowaną w analizie potrzeb i potencjału LGD konieczność intensyfikacji działań w zakresie rozwoju turystyki. Wykorzystanie potencjału LGD jako całości stwarza w tym wypadku szansę zbudowania dojrzałej, kompletnej oferty turystycznej, do czego przyczynią się przedsięwzięcia zaplanowane do realizacji w ramach celu nr 1, tj. 1.1, 1.2, 1.3 i 1.4.

Założone cele główne i szczegółowe są także w pełni zgodne z celem szczegółowym SO8 "Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym".

Zintegrowanie Lokalnej Strategii Rozwoju wyraża się również w zintegrowaniu celów LSR. Oznacza to, że poszczególne cele strategii są spójne, komplementarne, czyli wzajemnie się uzupełniające i powiązane ze sobą. Cele LSR planowane do realizacji w ramach poszczególnych operacji tworzą logiczne związki i wzajemnie na siebie oddziałują.

Wdrożenie LSR, szczególnie poprzez realizację przedsięwzięć 1.2 i 1.3 tj. odpowiednio "Rozwój działalności gospodarczej w zakresie produktów i usług wspierających turystykę" i „Rozwój przedsiębiorczości poprzez wspieranie tworzenia pozarolniczej działalności gospodarczej w zakresie produktów i usług wspierających turystykę” przyczyni się do stworzenia spójnej oferty turystycznej oraz wzmocnienia i rozwoju tej, istotnej z punktu widzenia rozwoju obszaru LGD, branży gospodarczej.

5.3. Wykazanie zgodności celów LSR z celami PS WPR

Przyjęte w LSR cele, zostały konkretnie sprecyzowane, wynikają bezpośrednio z diagnozy obszaru, są adekwatne do analizy potrzeb i potencjału LSR oraz wynikają ze specyfiki obszaru i oczekiwań mieszkańców. Założone cele są także zgodne z celami szczegółowymi Wspólnej Polityki Rolnej, tj. SO7 "Przyciąganie i wspieranie młodych rolników i innych nowych rolników oraz ułatwienie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich" oraz SO8 "Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym".

Wszystkie założone w LSR cele i przedsięwzięcia są ze sobą zintegrowane. Na ułatwienie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich ma wpływ podnoszenie świadomości społecznej i ekologicznej mieszkańców obszaru LGD, rozwój potencjału turystycznego oraz budowanie relacji pomiędzy sektorem gospodarczym, publicznym i społecznym. Wspieranie osób w niekorzystnej sytuacji prowadzi będzie między innymi do promowania zatrudnienia, co będzie równoznaczne z rozwojem gospodarczym obszaru. Na włączenie społeczne i rozwój lokalny na obszarach wiejskich oddziaływać będzie poprawa dostępu do infrastruktury publicznej, rozwój i wzmocnianie kompetencji, wiedzy i potencjału społeczności lokalnych, wspieranie jej integracji i aktywności, czemu sprzyjać będzie zastosowanie rozwiązań innowacyjnych.

Wszystkie cele LSR są zgodne z celami PS WPR 2023 – 2027 i będą finansowane z udziałem środków EFRROW, środków budżetu państwa oraz wkładu własnego Beneficjentów.

5.4. Wykazanie zgodności LSR z celami FEM

Pomimo określenia budżetu strategii na poziomie 1 250 000,00 Euro, zapotrzebowanie na środki finansowe jest zdecydowanie większe. Dlatego też LGD planuje korzystać ze środków finansowych, jakie można pozyskać w ramach innych funduszy i programów. Jednym z nich są Fundusze Europejskie dla Mazowsza na lata 2021 – 2027.

Dnia 2 grudnia 2022 r. Komisja Europejska decyzją wykonawczą nr C(2022) 8693 przyjęła program Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021–2027 (wersja 1.2). Decyzja stała się skuteczna z dniem otrzymania właściwej notyfikacji, tj. 2 grudnia 2022 r.

W ramach FEM przewidziane są nabory dedykowane dla LGD. Przewidywane jest wsparcie w ramach następujących celów szczegółowych, które powiązane będą z celami LSR ZSNM:

Cel szczegółowy 4(g) wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej – w ramach powyższego celu planowana jest realizacja następujących działań w zakresie zwiększenia aktywności edukacyjnej osób dorosłych: Wsparcie poprzez usługi rozwojowe, w tym w zakresie kompetencji cyfrowych, w ramach PSF dla osób dorosłych, które chcą z własnej inicjatywy podnieść swoje umiejętności/kompetencje lub nabyć kwalifikacje (w tym włączone do ZRK), w tym wsparcie dla osób z najtrudniejszych grup docelowych – za pośrednictwem BUR. Wyzwaniem dla regionu jest niewystarczające w stosunku do potrzeb rynku pracy zainteresowanie mieszkańców kształceniem zawodowym i ustawicznym. Tymczasem, kwalifikacje i umiejętności nieadekwatne do potrzeb rynku pracy skutkują trudnościami z zatrudnieniem, jego utrzymaniem lub zmianą. Wsparcie osób dorosłych, zwłaszcza znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, w zakresie podnoszenia kwalifikacji zawodowych, poprzez zdobycie nowych umiejętności przyczyni się nie tylko do poprawy sytuacji tych osób na rynku pracy, ale także do zmiany ich nastawienia do uczenia się w dorosłym życiu.

Cel szczegółowy 4(k) zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej – w ramach powyższego celu planuje się realizację w ramach typu wsparcia Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej. Polityka rozwoju usług społecznych oraz deinstytucjonalizacja usług stanowi ważny element polityki na rzecz włączenia społecznego i wymaga działań długofalowych.

Cel szczegółowy 4(vi) wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych – w ramach powyższego celu realizowane będą następujące typy projektów: Rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej oraz Turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych). Wyżej wskazane typy projektów zostaną dostosowane do obszarów i charakteru WM, jako jednego z najbardziej zróżnicowanych w kraju, oraz zostaną skierowane do szerokiej grupy odbiorców, w tym także z sektorów społecznego i gospodarczego. Wszystkie realizowane inwestycje będą opierać się na analizie popytu i ocenie potrzeb w celu zmniejszenia ryzyka nieskuteczności.

Wskazane w FEM cele szczegółowe 4(g) i 4(k) powiązane są z realizacją celu nr 2 LSR poprzez realizację przedsięwzięć służących nabywaniu i wzmocnianiu kompetencji i umiejętności społecznych i zawodowych oraz rozwojowi usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej. Działania te będą ukierunkowane na wspieranie grup osób w niekorzystnej sytuacji, seniorów i młodych do 25 r.ż. Wzmocnienie roli zrównoważonej turystyki wiąże się z realizacją celu 1 LSR, poprzez działania na rzecz rozwoju infrastruktury oraz rozbudowę infrastruktury turystycznej obszaru LGD, także w kierunku stworzenia spójnej i kompleksowej oferty turystycznej.

5.5. Wartość dodana podejścia LEADER w realizacji LSR

Metoda LEADER opiera się na siedmiu konkretnych cechach i zależy od tego, czy wszystkie one będą obecne i stosowane razem. Owe siedem cech definiuje podejście LEADER jako metodologię i stanowi o jego odrębności od zwykłego programu finansowania. Metodę tę należy wykorzystywać jako realne i dynamiczne narzędzie pobudzające oraz zwiększające lokalne uczestnictwo, poparcie społeczne i poczucie odpowiedzialności, a tym samym potwierdzające istotność lokalnej strategii rozwoju, podejścia i osiąganych wyników.

W tworzeniu LSR na lata 2023–2027 wykorzystano wszystkie cechy podejścia LEADER:

1. **Podejście oddolne** poprzez zaangażowanie wszystkich sektorów w procesy decyzyjne na każdym etapie tworzenia, wdrażania, kontrolowania i oceniania LGD i strategii.
2. **Podejście oparte na obszarze** poprzez finansowanie ukierunkowane na priorytety rozwojowe obszaru wyłonione podczas konsultacji społecznych pozwoli na wdrożenie rozwiązań, które na gruncie lokalnym stanowią skuteczną odpowiedź wobec wyzwań i możliwości rozwoju gospodarczego i społecznego.
3. **Lokalne partnerstwo** poprzez zapewnienie przez LGD w statucie i regulaminach wewnętrznych, że na poziomie decyzyjnym żadna grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji oraz nie posiada więcej niż 49% głosu przy wyborze operacji.
4. **Zintegrowana strategia wielosektorowa** poprzez uwzględnienie na etapie formułowania celów i przedsięwzięć powiązań między sektorami oraz skierowanie wsparcia, do tych grup, które zdaniem większości wymagają największego wsparcia
5. **Budowanie sieci** poprzez wytworzenie wzajemnej sieci powiązań między osobami i podmiotami zaangażowanymi we wdrażanie LSR oraz organizacjami pozarządowymi i przedstawicielami władzy terytorialnej.
6. **Innowacyjność** poprzez poszukiwanie i wspieranie nowych i innowacyjnych sposobów rozwiązywania lokalnych problemów, innowacyjność w kontekście lokalnym będzie dodatkowo punktowana w ramach lokalnych kryteriów wyboru.
7. **Współpraca** poprzez uwzględnienie projektów realizowanych w partnerstwie oraz stosowania metod animujących do podejmowania współpracy z podmiotami spoza obszaru LGD.

Dobór zakresów wsparcia w LSR tj.

- kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lub przedsiębiorczości a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych
- poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej.
- rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej.
- rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne.
- włączenie społeczne osób w niekorzystnej sytuacji;
- ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi;

również odzwierciedla w pełni podejście LEADER, ponieważ zakłada realizację operacji ukierunkowanych na rozwój obszaru, jego mieszkańców i ich zdiagnozowanych potrzeb, zakłada realizację projektów partnerskich i innowacyjnych w kontekście lokalnym, które będą miały istotny wpływ na szeroko rozumiany rozwój społeczny oraz wzrost potencjału lokalnej społeczności oraz jej aktywny udział w całym procesie wdrażania LSR.

Sposób wdrażania LSR przyjęty został w oparciu o doświadczenia płynące z mijającego okresu programowania. Plan działania zakłada rozpoczęcie procesu wdrażania i ogłaszania pierwszych naborów w 2024 roku. W pierwszej kolejności planuje się zrealizować operację własną, której celem jest min. nawiązywanie współpracy oraz wymiana doświadczeń i poznawanie dobrych praktyk w zakresie rozwoju turystyki i budowania marki produktu lokalnego. Jest to działanie celowe, ponieważ zdobyte w ten sposób wiedza i kontakty pozwolą na wykorzystanie ich na dalszym etapie wdrażania, min. w projektach partnerskich oraz w projektach związanych z podejmowaniem i rozwojem działalności gospodarczej ukierunkowanych właśnie na rozwój produktów i usług wspierających turystykę. W dalszej kolejności plan działania zakłada nabory na projekty grantowe, których wybór w okresie wdrażania LSR na lata 2023 – 2027 był oczywisty, ponieważ w związku ze znaczącym rozwojem organizacji pozarządowych na terenie LGD w ciągu ostatnich kilku lat istnieje potrzeba wspierania i rozwoju tych organizacji, do czego zapewne przyczynią się środki pozyskane w ramach grantów na realizację różnorodnych inicjatyw społecznych.

ROZDZIAŁ VI CELE I WSKAŹNIKI

6.1. Specyfikacja i opis celów LSR

W strategii przyjęto dwa cele sformułowane na podstawie wyników badań ankietowych, konsultacji społecznych oraz analiz dokonanych przez międzysektorowy zespół do spraw opracowania LSR. Poniżej przedstawiono ich specyfikację.

Cel 1: „Rozwój potencjału gospodarczego i turystycznego obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, w tym poprawa jakości życia mieszkańców” odnosi się do zdiagnozowanych potrzeb w obszarze infrastruktury publicznej, przedsiębiorczości oraz turystyki, znajdujących swoje odzwierciedlenie w analizie potrzeb i potencjału LSR, gdzie wykazano:

- ❖ stworzenie rozpoznawalnej marki produktu lokalnego,
- ❖ rozwój infrastruktury turystycznej – w wielu miejscach brak infrastruktury turystycznej,
- ❖ wykorzystanie w pełni walorów krajobrazowych i przyrodniczych,
- ❖ rozwój współpracy i integracji między podmiotami zaangażowanymi w rozwój lokalny (brak znacznej grupy lokalnych liderów),
- ❖ rozwój kompleksowej i spójnej oferty turystycznej,
- ❖ poprawa dostępu do rynku pracy osób w niekorzystnej sytuacji (kobiet, w tym matek dzieci do lat 3, oraz osób poszukujących zatrudnienia),
- ❖ promocja obszaru LGD

Ponadto realizacji pierwszego celu sprzyjać będą mocne strony stanowiące potencjał LGD:

- ❖ atrakcyjność przyrodnicza,
- ❖ dogodne położenie geograficzne (Zielone Płuca Polski),
- ❖ walory turystyczne i rekreacyjne,
- ❖ istniejące materialne dziedzictwo kulturowe – posiadane zasoby historyczne i przyrodnicze,
- ❖ organizowane dotychczas lokalne inicjatywy sportowe i kulturalne,
- ❖ rozwinięta i spójna infrastruktura komunikacyjna,
- ❖ promocja nieskażonych zakątków Mazowsza.

Na realizację działań i osiągnięcie wskaźników celu pierwszego będą miały wpływ następujące czynniki zewnętrzne:

- ❖ wzrost znaczenia nowoczesnych technologii,
- ❖ niedostateczne środki zewnętrzne przeznaczone na rozwój lokalny
- ❖ wzrost znaczenia turystyki lokalnej
- ❖ pogłębianie się niekorzystnych zmian na rynku pracy
- ❖ brak stabilności koniunktury gospodarczej, szczególnie w rolnictwie

Realizacja powyższego celu ma służyć ukierunkowaniu operacji na (poprawę jakości) rozwój aktywności mieszkańców w oparciu o walory turystyczne i otoczenie sprzyjające rekreacji, rozwój oferty atrakcyjnej dla mieszkańców i osób odwiedzających obszar LGD, w tym poprzez poznawanie dobrych praktyk w zakresie rozwoju turystyki i budowania marki produktu lokalnego, wspieranie postaw przedsiębiorczych ukierunkowanych na rozwój i podejmowanie działalności związanej z podniesieniem atrakcyjności turystycznej obszaru LGD, tj. rozwoju produktów i usług wspierających turystykę.

Efekty celu nr 1 oddziaływać będą na mieszkańców ze wszystkich sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego, ze szczególnym uwzględnieniem osób młodych do 25 r.ż., seniorów i grup osób w niekorzystnej sytuacji zdiagnozowanych na obszarze LSR, tj. kobiet i osób poszukujących zatrudnienia.

Cel 2: „Rozwój i wzmacnianie kompetencji, wiedzy i potencjału społeczności lokalnych, w tym osób w niekorzystnej sytuacji oraz wspieranie aktywności i integracji społeczności lokalnych w tym z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych również przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych” odnosi się do zdiagnozowanych problemów w obszarze integracji międzypokoleniowej, szeroko rozumianej aktywności społecznej i świadomości ekologicznej, znajdujących swoje odzwierciedlenie w analizie potrzeb i potencjału LSR, gdzie wykazano:

- ❖ rozwój oferty kulturalno – rekreacyjnej,
- ❖ rozwój współpracy i integracji między podmiotami zaangażowanymi w rozwój lokalny (brak znacznej grupy lokalnych liderów),
- ❖ pobudzanie i rozwój inicjatywy obywatelskiej wśród mieszkańców,
- ❖ wykorzystanie w pełni walorów krajobrazowych i przyrodniczych,
- ❖ rozwój kompleksowej i spójnej oferty turystycznej,
- ❖ wzrost poziomu wiedzy mieszkańców w zakresie ochrony środowiska naturalnego,
- ❖ stworzenie oferty aktywizacji i integracji mieszkańców, skierowanej bezpośrednio do grup takich jak: osoby młode do 25 r.ż., osoby powyżej 60 r.ż.,
- ❖ promocja obszaru LGD

Ponadto realizacji celu 2 sprzyjać będą mocne strony obszaru, takie jak:

- ❖ urozmaicony krajobraz naturalny,
- ❖ dogodne położenie geograficzne (Zielone Płuca Polski),
- ❖ walory turystyczne i rekreacyjne,
- ❖ organizowane dotychczas lokalne inicjatywy kulturalne,
- ❖ istniejące materialne dziedzictwo kulturowe – posiadane zasoby historyczne i przyrodnicze,
- ❖ stopniowy wzrost aktywności społecznej obywateli,
- ❖ promocja nieskażonych zakątków Mazowsza,
- ❖ doświadczenie i rozpoznawalność LGD.

Na realizację działań i osiągnięcie wskaźników celu drugiego będą miały wpływ następujące czynniki zewnętrzne:

- ❖ wzrost znaczenia nowoczesnych technologii,
- ❖ niedostateczne środki zewnętrzne przeznaczone na rozwój lokalny
- ❖ wzrost znaczenia turystyki lokalnej
- ❖ negatywne zmiany demograficzne w społeczeństwie – starzejące się społeczeństwo,
- ❖ wzrost atrakcyjności aglomeracji miejskich, skutkująca odpływem młodzieży

Realizacja celu ogólnego nr 2 ma służyć pobudzaniu i wzmacnianiu potencjału społeczności lokalnej, wspieraniu aktywności, integracji społecznej i współpracy międzypokoleniowej mieszkańców LGD przy wykorzystaniu rozwiązań innowacyjnych, a także wspomaganie działań edukacyjnych na rzecz podnoszenia świadomości mieszkańców dotyczącej otaczającego ich środowiska.

Efekty celu ogólnego nr 2 oddziaływać będą na mieszkańców ze wszystkich sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego, ze szczególnym uwzględnieniem osób młodych do 25 r.ż., seniorów i grup osób w niekorzystnej sytuacji zdiagnozowanych na obszarze LSR, tj. kobiet i osób poszukujących zatrudnienia.

Jak wynika z powyższej charakterystyki celów są one bezpośrednio powiązane z diagnozą obszaru LSR. Ich wybór jest uzasadniony w odniesieniu do zidentyfikowanych problemów, grup docelowych oraz obszarów interwencji. Jak już wspomniano w rozdziale II (Partycypacyjny charakter LSR) przy formułowaniu celów i przedsięwzięć LGD uwzględniła wnioski płynące z konsultacji społecznych. Projekt celów był również wielokrotnie weryfikowany z wykorzystaniem różnych metod partycypacji.

6.2. Przedstawienie przedsięwzięć wraz z uzasadnieniem oraz źródła pozyskiwania, sposób i częstotliwość pomiaru wskaźników

Cele strategii zostały określone w oparciu o wnioski płynące z przeprowadzonych konsultacji społecznych, analiz otrzymanych ankiet, rozmów z mieszkańcami obszaru LGD oraz prac międzysektorowego zespołu do spraw opracowania LSR.

Cel nr 1 został zdefiniowany jako „Rozwój potencjału gospodarczego i turystycznego obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, w tym poprawa jakości życia mieszkańców”. Na ten cel przeznaczono środki w wysokości 1 045 000,00 Euro, środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (574 750,00 €), budżetu państwa (370 250,00 €) oraz wkładu własnego Beneficjentów będących podmiotami publicznymi (100 000,00 €);

W ramach tego celu będą mogły zostać zrealizowane operacje w następujących obszarach wsparcia:

- **Przedsięwzięcie 1.1 „Miejsca sprzyjające aktywizacji i wypoczynkowi mieszkańców źródłem uatrakcyjnienia obszaru LGD”** będzie realizowane w ramach zakresu wsparcia – poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej. Przedsięwzięcie skierowane w całości do realizacji przez JSFP.

Osiągnięcie celu nastąpi poprzez realizację operacji przyczyniających się do zwiększenia liczby nowych lub zmodernizowanych obiektów małej infrastruktury publicznej (wskaźnik produktu) tak, aby stały się one miejscami ważnymi z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej obszaru. Stworzone bądź zmodernizowane miejsca mają stać się miejscami ważnymi dla mieszkańców obszaru LGD oraz osób go odwiedzających – będą bowiem pełnić ważną rolę w kształtowaniu postaw społecznych, poczuciu społecznej solidarności (także osób młodych do 25 r.ż., osób starszych powyżej 60 r.ż. oraz grup osób w niekorzystnej sytuacji – kobiet i osób poszukujących zatrudnienia), służyć integracji międzypokoleniowej i aktywizacji społecznej mieszkańców. Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się więc zarówno do podniesienia atrakcyjności turystycznej obszaru LGD, jak również do wzmocnienia znaczenia zasobów materialnych w procesie budowania tożsamości społeczności lokalnej. Przyczyni się także do zwiększenia odsetka ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR (wskaźnik rezultatu), a docelowo będzie miało wpływ na wzrost liczby osób odwiedzających obszar LGD i wzrost świadomości mieszkańców obszaru LGD w zakresie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru (wskaźniki oddziaływania).

- **Przedsięwzięcie 1.2 „Rozwój działalności gospodarczej w zakresie produktów i usług wspierających turystykę”** będzie realizowane w ramach zakresu wsparcia – rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej.

Osiągnięcie celu nastąpi poprzez realizację operacji przyczyniających się do rozwoju istniejących przedsiębiorstw na obszarze LGD (wskaźnik produktu) ukierunkowanych na rozwój produktów i usług wspierających turystykę, a co za tym idzie utworzenia miejsc pracy (wskaźnik rezultatu). Ponadto realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do spadku liczby zarejestrowanych bezrobotnych (wskaźnik oddziaływania). Przedsięwzięcie będzie skierowane do przedsiębiorców. Premiowani będą Ci Wnioskodawcy, którzy zadeklarują zatrudnienie grup osób w niekorzystnej sytuacji z uwagi na dostęp do rynku pracy, tj. kobiet i osób poszukujących zatrudnienia.

- **Przedsięwzięcie 1.3 „Rozwój przedsiębiorczości poprzez wspieranie tworzenia pozarolniczej działalności gospodarczej w zakresie produktów i usług wspierających turystykę”** będzie realizowane w ramach zakresu wsparcia – rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne.

Osiągnięcie celu nastąpi poprzez realizację operacji przyczyniających się do utworzenia nowych przedsiębiorstw na obszarze LGD (wskaźnik produktu) ukierunkowanych na rozwój produktów i usług wspierających turystykę, a co za tym idzie utworzenia nowych miejsc pracy (wskaźnik rezultatu). Ponadto realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do wzrostu zarejestrowanych działalności gospodarczych (wskaźnik oddziaływania). Przedsięwzięcie będzie skierowane do grup osób w niekorzystnej sytuacji z uwagi na dostęp do rynku pracy, tj. kobiet i osób poszukujących zatrudnienia.

- **Przedsięwzięcie 1.4 „Promocja i rozwój potencjału turystycznego obszaru LGD ZSNM”** będzie realizowane w ramach operacji własnych LGD w następujących zakresach wsparcia: kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno–spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lub przedsiębiorczości a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych; poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej.
- Osiągnięcie celu nastąpi poprzez realizację operacji własnych (wskaźnik produktu) przyczyniających się do wzmacniania kompetencji społeczności lokalnej w zakresie rozwoju usług i produktów turystycznych poprzez poznawanie dobrych praktyk w zakresie rozwoju turystyki i tworzenia marki produktu lokalnego, zwiększenie liczby obiektów, które przyczynią się do rozwoju oraz wzrostu atrakcyjności turystycznej na obszarze LGD oraz do efektywnego zagospodarowania istniejących obiektów turystycznych, tak aby miejsca pełniące rolę obiektów atrakcyjnych turystycznie służyły zarówno odwiedzającym obszar LGD jak również mieszkańcom obszaru. Ponadto realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do wzrostu liczby osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych EPI wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami (wskaźnik rezultatu), a docelowo do wzrostu liczby osób odwiedzających obszar LGD (wskaźnik oddziaływania).

Tab. 18. Charakterystyka wskaźników produktu i rezultatu dla celu nr 1

Przedsięwzięcie 1.1	„Miejsca sprzyjające aktywizacji i wypoczynkowi mieszkańców źródłem uatrakcyjnienia obszaru LGD”			
	Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru	Wyjaśnienie sposobu ustalenia stanu początkowego wskaźnika	Wyjaśnienie sposobu ustalenia wskaźnika docelowego	Uzasadnienie wyboru wskaźnika w kontekście adekwatności do celów i przedsięwzięć
Wskaźniki produktu: Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów małej infrastruktury publicznej	Po każdym naborze wniosków, na podstawie informacji monitorujących Beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym.	Wartość bazowa 0 – brak inwestycji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby inwestycji zgodnie z otrzymanymi fiskalami i konsultacjami społecznymi	Otrzymanie dotacji zachętą do tworzenia miejsc rekreacji i wypoczynku przyczyniających się do zwiększenia aktywności i integracji mieszkańców obszaru LSR.
Wskaźnik rezultatu R.41. Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	Po zakończeniu realizacji operacji przez Beneficjenta. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3–letnim	Wartość bazowa 0 – brak osób wśród ludności wiejskiej korzystającej z dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu PS WPR	Założenie liczby osób zgodnie z powszechną wiedzą dotyczącą aktywności społecznej mieszkańców	W wyniku zwiększenia atrakcyjności turystycznej i kulturowej obszaru zwiększy się liczba osób odwiedzających obszar LSR i korzystających z infrastruktury

Przedsięwzięcie 1.2	„Rozwój działalności gospodarczej w zakresie produktów i usług wspierających turystykę”			
	Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru	Wyjaśnienie sposobu ustalenia stanu początkowego wskaźnika	Wyjaśnienie sposobu ustalenia wskaźnika docelowego	Uzasadnienie wyboru wskaźnika w kontekście adekwatności do celów i przedsięwzięć
Wskaźnik produktu: Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	Po każdym naborze wniosków, na podstawie informacji monitorujących Beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym.	Wartość bazowa 0 – brak inwestycji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby inwestycji zgodnie z założeniami pułapu dofinansowania i konsultacjami społecznymi	Wsparcie konkretnej liczby istniejących przedsiębiorstw doprowadzi do zwiększenia potencjału usług i produktów w zakresie wspierającym rozwój turystyki na obszarze LSR oraz będzie oddziaływać bezpośrednio na zatrudnienie na obszarze LSR
Wskaźnik rezultatu: R.37. Nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR	Po każdym naborze wniosków. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3-letnim	Wartość bazowa 0 – brak inwestycji finansowanych z PS WPR 2023 – 2027	Założenie liczby inwestycji zgodnie z założeniami pułapu dofinansowania i konsultacjami społecznymi	Utworzone miejsca pracy są miernikiem rozwoju przedsiębiorczości. Tworzenie miejsca pracy jest związane z generowaniem przychodów wystarczających by je utrzymać.
Przedsięwzięcie 1.3	„Rozwój przedsiębiorczości poprzez wspieranie tworzenia pozarolniczej działalności gospodarczej w zakresie produktów i usług wspierających turystykę”			
	Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru	Wyjaśnienie sposobu ustalenia stanu początkowego wskaźnika	Wyjaśnienie sposobu ustalenia wskaźnika docelowego	Uzasadnienie wyboru wskaźnika w kontekście adekwatności do celów i przedsięwzięć
Wskaźnik produktu: liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań Beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym	Wartość bazowa 0 – brak inwestycji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby inwestycji zgodnie z założeniami pułapu dofinansowania i konsultacjami społecznymi	Wsparcie konkretnej liczby nowych przedsiębiorstw doprowadzi do zwiększenia potencjału usług i produktów w zakresie wspierającym rozwój turystyki na obszarze LSR oraz będzie oddziaływać bezpośrednio na zatrudnienie na obszarze LSR
Wskaźnik rezultatu: R.37. Nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR	Po zakończeniu realizacji operacji przez Beneficjenta. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3-letnim	Wartość bazowa 0 – brak inwestycji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby inwestycji zgodnie z założeniami pułapu dofinansowania i konsultacjami społecznymi	Utworzone miejsca pracy są miernikiem rozwoju przedsiębiorczości. Tworzenie miejsca pracy jest związane z generowaniem przychodów wystarczających by je utrzymać.

Przedsięwzięcie 1.4	„Promocja i rozwój potencjału turystycznego obszaru LGD ZSNM”			
	Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru	Wyjaśnienie sposobu ustalenia stanu początkowego wskaźnika	Wyjaśnienie sposobu ustalenia wskaźnika docelowego	Uzasadnienie wyboru wskaźnika w kontekście adekwatności do celów i przedsięwzięć
Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji własnych	Na podstawie sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym	Wartość bazowa 0 – brak inwestycji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby operacji zgodnie z założeniami pułapu dofinansowania	Realizacja operacji własnych będzie miała na celu wzmacnianie kompetencji społeczności w zakresie rozwoju i usług produktów turystycznych poprzez m.in. poznawanie dobrych praktyk oraz rozwój atrakcyjności turystycznej obszaru.
Wskaźnik rezultatu: R.1 Liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych EPI wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami	Po zakończeniu realizacji operacji. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3-letnim	Wartość bazowa 0 – brak inwestycji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby osób zgodnie z powszechną wiedzą dotyczącą aktywności mieszkańców i potencjału turystycznego LGD	Podnieść się poziom wiedzy mieszkańców w zakresie rozwoju usług turystycznych i tworzenia marki produktu lokalnego, a tym samym zwiększyć atrakcyjność turystyczną obszaru i liczbę produktów turystycznych oraz liczbę osób odwiedzających obszar LSR i korzystających z infrastruktury turystycznej

źródło: opracowanie własne.

Cel nr 2 został zdefiniowany jako „Rozwój i wzmacnianie kompetencji, wiedzy i potencjału społeczności lokalnych, w tym osób w niekorzystnej sytuacji oraz wspieranie aktywności i integracji społeczności lokalnych, w tym z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych również przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych”. Na ten cel przeznaczono środki w wysokości 205 000,00 Euro, środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (112 750,00 €), budżetu państwa (67 250,00 €) oraz wkładu własnego Beneficjentów będących podmiotami publicznymi (25 000,00 €);

W ramach tego celu będą mogły zostać zrealizowane operacje w następujących przedsięwzięciach:

- **Przedsięwzięcie 2.1 “Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej źródłem wsparcia i rozwoju inicjatyw społecznych”** będzie realizowane w ramach projektów grantowych w następującym zakresie wsparcia – kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lub przedsiębiorczości a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych.

Osiągnięcie celu nastąpi poprzez realizację operacji przyczyniających się do wzrostu liczby zrealizowanych inicjatyw integrujących lokalną społeczność dzięki zwiększeniu liczby wspartych podmiotów (wskaźniki produktu). Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się do wzrostu liczby osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych EPI wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami (wskaźnik rezultatu), co docelowo przełoży się na wzrost liczby osób deklarujących poczucie więzi ze społecznością lokalną.

- **Przedsięwzięcie 2.2 “Współpraca na Zielonym Szlaku Niziny Mazowieckiej”** będzie realizowane w ramach projektów partnerskich w następujących zakresach wsparcia: kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno–spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lub przedsiębiorczości a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych; włączenie społeczne osób w niekorzystnej sytuacji; ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi.

Osiągnięcie celu nastąpi poprzez realizację operacji przyczyniających się do wzrostu liczby zrealizowanych projektów partnerskich (wskaźnik produktu). Realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do wzrostu liczby osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych EPI wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami (wskaźnik rezultatu), co docelowo przełoży się na wzrost świadomości mieszkańców obszaru LGD w zakresie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru oraz wzrost liczby osób deklarujących poprawę komfortu życia, wynikającą z dokonanych dotychczas działań klimatu (wskaźnik oddziaływania).

- **Przedsięwzięcie 2.3 “Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze obszaru LGD ZSNM źródłem integracji społeczności lokalnej”** będzie realizowane w ramach zakresu wsparcia – ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi.

Osiągnięcie celu nastąpi poprzez realizację operacji przyczyniających się do wzrostu liczby przedsięwzięć podtrzymujących lokalne tradycje, kulturę i dziedzictwo (wskaźnik produktu). Realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do wzrostu liczby osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego (wskaźnik rezultatu), co docelowo przełoży się na wzrost świadomości mieszkańców obszaru LGD w zakresie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru (wskaźnik oddziaływania).

- **Przedsięwzięcie 2.4 “ Aktywnie i ekologicznie przez Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej”** będzie realizowane w ramach następujących zakresów wsparcia: kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno–spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lub przedsiębiorczości a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych; włączenie społeczne osób w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności.

Osiągnięcie celu nastąpi poprzez realizację operacji przyczyniających się do wzrostu liczby przedsięwzięć wspierających aktywizację społeczną i świadomość ekologiczną i liczby operacji adresowanych do grup w niekorzystnej sytuacji (wskaźnik produktu). Realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do wzrostu liczby osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego (wskaźnik rezultatu), co docelowo przełoży się na wzrost liczby osób deklarujących poczucie więzi ze społecznością lokalną i liczby osób deklarujących poprawę komfortu życia, wynikającą z czystszej klimatu (wskaźnik oddziaływania).

Tab. 19. Charakterystyka wskaźników produktu i rezultatu dla celu nr 2

Przedsięwzięcie 2.1	„Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej źródłem wsparcia i rozwoju inicjatyw społecznych”			
	Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru	Wyjaśnienie sposobu ustalenia stanu początkowego wskaźnika	Wyjaśnienie sposobu ustalenia wskaźnika docelowego	Uzasadnienie wyboru wskaźnika w kontekście adekwatności do celów i przedsięwzięć
Wskaźniki produktu: Liczba zrealizowanych inicjatyw integrujących lokalną społeczność	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań Beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym.	Wartość bazowa 0 – brak operacji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby operacji zgodnie z otrzymanymi fiskalami i konsultacjami społecznymi	Otrzymanie dotacji zachętą do wspierania lokalnych zasobów ludzkich w działaniach na obszarze LSR oraz integracji społecznej.
Wskaźniki produktu: Liczba wspartych podmiotów	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań Beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym.	Wartość bazowa 0 – brak operacji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby operacji zgodnie z otrzymanymi fiskalami i konsultacjami społecznymi	Otrzymanie dotacji zachętą do wspierania lokalnych zasobów ludzkich w działaniach na obszarze LSR oraz integracji społecznej.
Wskaźnik rezultatu: R.1. Liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych EPI wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami.	Po zakończeniu realizacji operacji przez Beneficjenta. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3–letnim	Wartość bazowa 0 – brak operacji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby osób zgodnie z powszechną wiedzą dotyczącą aktywności społecznej mieszkańców	Wzrost liczby osób uczestniczących w projektach przyczyni się do rozwoju integracji lokalnej społeczności.

Przedsięwzięcie 2.2	„Współpraca na Zielonym Szlaku Niziny Mazowieckiej”			
	Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru	Wyjaśnienie sposobu ustalenia stanu początkowego wskaźnika	Wyjaśnienie sposobu ustalenia wskaźnika docelowego	Uzasadnienie wyboru wskaźnika w kontekście adekwatności do celów i przedsięwzięć
Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych projektów partnerskich	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań Beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym.	Wartość bazowa 0 – brak operacji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby projektów partnerskich zgodnie z wnioskami z konsultacji społecznych	Liczba zrealizowanych projektów partnerskich przyczyni się do nawiązywania i rozwoju współpracy międzyterytorialnej oraz wzrostu aktywności społecznej mieszkańców.
Wskaźnik rezultatu: R.1. Liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych EPI wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami.	Po zakończeniu realizacji operacji przez Beneficjenta. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3–letnim	Wartość bazowa 0– brak operacji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby osób zgodnie z wnioskami z konsultacji społecznych	Wzrost liczby osób uczestniczących w projektach przyczyni się do rozwoju aktywności społecznej mieszkańców, w tym poprzez włączenie społeczne grup osób w niekorzystnej sytuacji, a także propagowania ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego obszaru LGD

Przedsięwzięcie 2.3	„Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze obszaru LGD ZSNM źródłem integracji społeczności lokalnej”			
	Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru	Wyjaśnienie sposobu ustalenia stanu początkowego wskaźnika	Wyjaśnienie sposobu ustalenia wskaźnika docelowego	Uzasadnienie wyboru wskaźnika w kontekście adekwatności do celów i przedsięwzięć
Wskaźnik produktu: liczba przedsięwzięć podtrzymujących lokalne tradycje, kulturę i dziedzictwo	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań Beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym.	Wartość bazowa 0 – brak operacji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby osób zgodnie z wnioskami z konsultacji społecznych	Otrzymanie dofinansowania będzie zachętą do wspierania lokalnych działań na rzecz krzewienia lokalnych tradycji, kultury, historii, przyczyniających się do zwiększenia atrakcyjności i promocji obszaru LSR.
Wskaźnik rezultatu: R.42. Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	Po zakończeniu realizacji operacji przez Beneficjenta. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3–letnim	Wartość bazowa 0 – brak projektów finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby osób zgodnie z powszechną wiedzą osób zainteresowanych propagowaniem dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego zgodnie z wnioskami z konsultacji społecznych	Wzrost liczby osób objętych projektami włączenia społecznego przyczyni się do aktywnego uczestnictwa i propagowania ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego obszaru LGD LUB przyczyni się do krzewienia lokalnych tradycji, kultury, historii, przyczyniających się do zwiększenia atrakcyjności i promocji obszaru LSR oraz aktywizacji mieszkańców.

Przedsięwzięcie 2.4	„Aktywnie i ekologicznie przez Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej”			
	Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru	Wyjaśnienie sposobu ustalenia stanu początkowego wskaźnika	Wyjaśnienie sposobu ustalenia wskaźnika docelowego	Uzasadnienie wyboru wskaźnika w kontekście adekwatności do celów i przedsięwzięć
Wskaźnik produktu: liczba przedsięwzięć wspierających aktywizację społeczną i świadomość ekologiczną	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań Beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym.	Wartość bazowa 0 – brak operacji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby osób zgodnie z powszechną wiedzą dotyczącą aktywności społecznej mieszkańców i ochroną środowiska naturalnego	Otrzymanie dofinansowania będzie zachętą do wspierania lokalnych działań na obszarze LGD, integracji społecznej i podnoszenia świadomości ekologicznej.
Wskaźnik produktu: liczba operacji adresowanych do grup w niekorzystnej sytuacji	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań Beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym.	Wartość bazowa 0 – brak operacji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby osób zgodnie z wnioskami z konsultacji społecznych	Otrzymanie dofinansowania będzie zachętą do wspierania lokalnych działań na obszarze LGD, integracji społecznej i podnoszenia świadomości ekologicznej.
Wskaźnik rezultatu: R.42. Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	Po zakończeniu realizacji operacji przez Beneficjenta. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3–letnim	Wartość bazowa 0 – brak operacji finansowanych z PS WPR 2023–2027	Założenie liczby osób zgodnie z wnioskami z konsultacji społecznych	W wyniku wzrostu liczby przedsięwzięć dla społeczności lokalnej (skierowanych w szczególności do grup w niekorzystnej sytuacji, seniorów i młodych do 25 r.ż.) zwiększy się liczba osób zaangażowanych w aktywizację społeczną i podnoszenie świadomości ekologicznej.

Źródło: opracowanie własne

ROZDZIAŁ VII

SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU

Zgodnie z obowiązującymi przepisami LGD opracowała i stosuje niedyskryminującą i przejrzystą procedurę wyboru oraz obiektywne kryteria wyboru operacji, które pozwalają uniknąć konfliktów interesów oraz gwarantują, że żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji, w szczególności nie może posiadać więcej niż 49% praw głosu przy wyborze operacji.

Obowiązująca „Procedura wyboru i oceny operacji” wraz ze sposobem ustanawiania i aktualizacji kryteriów wyboru reguluje kwestię ogłaszania konkursów i wyboru operacji z uwzględnieniem procedury wykluczenia członków Rady, oraz kwestię możliwości złożenia protestu przez Wnioskodawcę w ramach PROW 2014–2023, jednak po wyborze LSR na lata 2023 – 2027 dokument zostanie zaktualizowany do wymogów i Wytucznych wynikających z przepisów PS WPR na lata 2023–2027 oraz uzupełniony o procedury dotyczące wyboru operacji grantowych i operacji własnych, które nie były wcześniej realizowane.

Aktualizacja i opracowanie w/w procedur wyboru i oceny operacji oraz ustanawiania kryteriów wyboru do poszczególnych przedsięwzięć nastąpi po rozstrzygnięciu konkursu na wybór LSR na lata 2023–2027 i przeprowadzona zostanie w drodze konsultacji społecznych z lokalną społecznością. Celem takiego postępowania będzie zapewnienie spójności w LSR oraz dążenie do późniejszego wyboru operacji, które faktycznie przyczynią się do realizacji strategii.

7.1. Charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD i sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

Lokalna Grupa Działania „Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej” przy udziale członków Zarządu oraz pracowników Biura opracowuje procedury, które obowiązują we wszystkich procesach wdrażanych w ramach LSR. Do takowych procedur, dokumentów strategicznych i innych zaliczają się:

1. Lokalna Strategia Rozwoju,
 2. Procedura oceny i wyboru operacji wraz z kryteriami wyboru operacji,
 3. Procedura dokonywania aktualizacji LSR oraz monitoringu i ewaluacji,
-
1. **Lokalna Strategia Rozwoju** opracowana została przez Zarząd Stowarzyszenia we współpracy z pracownikami Biura, lokalną społecznością przy zastosowaniu metod partycypacyjnych oraz ekspertów. Po zakończeniu prac, projekt LSR poddano pod obrady na Walnym Zebraniu Członków Stowarzyszenia, które to w dniu 30 maja 2023 r. zatwierdziło i przyjęło Lokalną Strategię Rozwoju na lata 2023 – 2027. Ewentualne aktualizacje LSR należą do kompetencji Zarządu, który odpowiada za podejmowanie decyzji, zarządzanie działaniami oraz reprezentowanie LGD na zewnątrz. Kompetencja ta została scedowana właśnie na Zarząd, z uwagi na zwiększoną częstotliwość spotkań w porównaniu do Walnego Zebrania. Co ważne, na najbliższym Walnym Zebraniu po dokonanej aktualizacji LSR, członkowie stowarzyszenia są zapoznawani z dokonanymi zmianami podczas przedstawienia sprawozdania z działalności Zarządu w okresie od poprzedniego Walnego Zebrania do kolejnego posiedzenia. Taki model funkcjonowania sprawdza się w naszym LGD już od kilku lat. Świadczy to o wysokim poziomie współpracy pomiędzy członkami oraz potwierdza zasadę jawności i klarowności funkcjonowania całej LGD.
 2. **Procedura oceny i wyboru operacji wraz z kryteriami wyboru operacji** obejmuje cały proces od momentu ogłoszenia naboru, aż po ocenę złożonych wniosków i przekazanie ich do dalszej weryfikacji przez SW. Procedura uwzględnia możliwości wycofania wniosku, złożenia protestu przez Wnioskodawcę, a także działania mogące pojawić się w dłuższym okresie czasu od momentu zakończenia naboru, np. możliwość wydawania opinii na temat ewentualnych zmian w umowie o przyznaniu pomocy. Wszystko to ma przyczynić się do jak najlepszej współpracy z Beneficjentami i wspierania ich na każdym etapie realizacji operacji.

Procedura zawiera także lokalne kryteria wyboru operacji – ustalone indywidualnie dla każdego przedsięwzięcia realizowanego w ramach LSR. LGD na podstawie uzyskanej przez Wnioskodawcę liczby punktów będzie wybierać projekty i inicjatywy, które zostaną zrealizowane w ramach LSR. W procesie określania i formułowaniu kryteriów wyboru operacji, LGD będzie brała pod uwagę, aby były one: niedyskryminujące, obiektywne, przejrzyste, powiązane z diagnozą obszaru, bezpośrednio przyczyniały się do wyboru operacji przyczyniających się do realizacji LSR, mierzalne, dookreślone w zakresie definicji i oceny jakościowej. Kryteria pozostają w korelacji z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami. Kryteria zostaną sformułowane tak, aby odpowiadały na problemy zidentyfikowane w diagnozie obszaru oraz tak, aby zapewniały premiowanie operacji przyczyniających się do osiągnięcia celów określonych w LSR. Po zdefiniowaniu kryteriów nadana im będzie wartość punktowa oraz wagi. Część kryteriów będzie miała charakter uznaniowy, w których członek Rady będzie uzasadniał na kartach oceny wartość przyznaną w procesie oceny. Kryteria wpłyną na wybór tych operacji, które pozwolą na osiągnięcie przez LGD wskaźników produktu i rezultatu, sprecyzowanych w LSR. Kryteria wyboru operacji poddane zostaną konsultacjom społecznym. Przyjęcia lokalnych kryteriów wyboru dokonuje Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia. Kryteria skoncentrowane będą w obszarach takich jak:

- spójność operacji – rozumianą jako odpowiednie zaplanowanie działań, zrównoważony charakter operacji oraz efektywność wykorzystania posiadanych zasobów,
- synergia operacji – odnosząca się do efektu, który powstaje na skutek realizacji projektów wzajemnie się uzupełniających, łączenia różnych dziedzin, tematów, gospodarki, w celu kompleksowego zaspokojenia zdiagnozowanych potrzeb społeczności (np. JST realizuje projekt stworzenia lokalnego centrum aktywności, a dzięki powyższemu działaniu na obszarze pojawia się więcej turystów, których obecność motywuje przedsiębiorców do rozszerzania działalności w zakresie świadczenia usług noclegowych)
- innowacyjność określoną na poziomie LSR (więcej w podrozdziale 7.2),
- zdolność Wnioskodawcy do realizacji operacji – czy jest on zdolny do skutecznego zrealizowania planowanej operacji, ocena nastąpi na podstawie posiadanego doświadczenia, zasobów oraz stosownych kompetencji,
- efektywność kosztów – rozumianą jako racjonalność finansową planowanych do poniesienia kosztów w odniesieniu do celów i wskaźników, jakie dana operacja powinna zrealizować,
- udział lokalnej społeczności – realizacja operacji przy bezpośrednim zaangażowaniu mieszkańców obszaru LGD,
- zapewniające racjonalne gospodarowanie zasobami lub ograniczające presję na środowisko
- premiowanie operacji skierowanych do osób w niekorzystnej sytuacji oraz seniorów i młodych do 25 r.ż.,
- premiowanie projektów realizowanych we współpracy (np. współpraca różnych grup interesu, sektorów itp.).

LGD przewidziała możliwość zmiany lokalnych kryteriów wyboru operacji. Konieczność zmian może być spowodowana:

1. Trudnościami w procesie wyboru zgłoszonymi przez Członków Rady,
2. Zmianą warunków społeczno – gospodarczych obszaru objętego LSR, a tym samym analizy potrzeb i potencjału, do której kryteria są adekwatne,
3. Niemożnością osiągnięcia zakładanych wskaźników
4. Zmianami warunków prawnych związanych z wdrażaniem PS WPR.

W przypadku trudności w procesie wyboru zgłoszonymi przez Członków Rady, Rada składa wniosek o dokonanie zmian w kryteriach do Zarządu LGD. W pozostałych przypadkach propozycja zmiany lokalnych kryteriów wyboru może nastąpić wskutek przeprowadzania monitoringu, czy ewaluacji, a także poprzez bieżące analizowanie przez Zarząd sytuacji gospodarczej i prawnej lub wniosków zgłaszanych przez społeczność LGD.

Zarząd wnioski dotyczące zmiany kryteriów (także wnioski Rady) poddaje konsultacjom społecznym oraz uzgodnieniu z Zarządem Województwa. Organem upoważnionym do zmiany lokalnych kryteriów wyboru jest Zarząd LGD, z zastrzeżeniem, że zmiana lokalnych kryteriów wyboru nie może dotyczyć ogłoszonego już przez LGD i trwającego naboru wniosków. Na najbliższym Walnym Zebraniu Zarząd zapoznaje członków stowarzyszenia z dokonanymi zmianami.

Sposób i umocowanie w zakresie uchwalania i zmiany lokalnych kryteriów wyboru zostały uregulowane w Statucie LGD, Regulaminie Rady, regulaminie Zarządu oraz w Procedurze wyboru i oceny operacji.

3. **Procedura dokonywania aktualizacji LSR oraz monitoringu i ewaluacji** została przyjęta przez Walne Zebranie Członków wraz z LSR na lata 2023 – 2027 w celu ujednoczenia oraz sformalizowania wskazanych w niej czynności. W poprzednim okresie programowania PROW 2014 – 2020 w/w procedura była załącznikiem do LSR. Rozwiązania zawarte w procedurze zakładają możliwość zgłaszania pomysłów na realizację nowych projektów przez LGD lub podmioty inne niż LGD w ramach LSR (**także w partnerstwie**), lub zgłaszania pomysłów/inicjatyw realizacji projektów wykraczających poza LSR (co czasem może wymagać zmiany LSR). Procedura zostanie upubliczniona na stronie LGD oraz udostępniony będzie aktywny formularz internetowy poprzez, który będzie można zgłaszać pomysły. Informacje zawarte w formularzu będą gromadzone na dysku i analizowane przez Zarząd oraz poddawane dalszym konsultacjom zgodnie z zapisami procedury. Szczegółowe informacje zawiera rozdział X Monitoring i ewaluacja.

7.2 Innowacyjność

W lokalnych kryteriach wyboru operacji zostanie uwzględniona innowacyjność rozumiana jako zmiana mająca na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych w kontekście lokalnym. Stopień oryginalności zmian:

- kreatywne – powstające w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczące nowych produktów, usług, procesów lub organizacji
- imitujące – wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub organizacji jednak dotyczące nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych
- pozorne – w rzeczywistości nie są to innowacje w skali LSR, a jedynie drobne zmiany oferujące rzekome nowości.

W ramach spotkań informacyjno – szkoleniowych przed planowanymi naborami dla potencjalnych Wnioskodawców oraz podczas spotkań z mieszkańcami – LGD będzie zachęcać do stosowania innowacyjnych rozwiązań w kontekście lokalnym w planowanych projektach. Poza tym, dodatkową zachętą do wdrażania innowacyjności będzie możliwość uzyskania dodatkowych punktów za to kryterium przy wyborze operacji do finansowania.

Kryterium innowacyjności będzie przedmiotem oceny w ramach lokalnych kryteriów wyboru operacji w celu ogólnym nr 2 w przedsięwzięciach 2.1, 2.2 i 2.4, w następujących zakresach:

1. **Innowacyjność w zakresie metod aktywizacji społeczności lokalnej** polega na działaniu uczestników operacji, zapewniającym większą i lepszą jakość przyswajanej wiedzy w stosunku do metod nieinspirujących do działania lub czyniących to w niewielkim stopniu. Wybór metody aktywizacji społecznej zależy od celów operacji, określonej grupy docelowej oraz bazy dydaktycznej Wnioskodawcy. Przykładem innowacyjności w zakresie metod aktywizacji może być połączenie edukacji ekologicznej z aktywnym uczestnictwem mieszkańców w poznawaniu walorów przyrodniczych obszaru oraz wykonywaniu określonych czynności z tym związanych.
2. **Innowacyjność w zakresie metod edukacyjnych** prowadzić ma do m.in.:
 - zwiększenia skuteczności uczenia się uczestników operacji,
 - możliwości motywowania uczestników operacji do działania,
 - możliwości rozwijania twórczego myślenia, kreatywności oraz integracji uczestników operacji,
 - umiejętności współpracy i komunikacji uczestników,

Innowacyjne metody edukacyjne mają w rezultacie oddziaływać przez dłuższy czas na uczestników niż tylko w okresie realizacji operacji. Uczestnicy, poprzez zastosowanie tych metod będą zmieniać swoje postawy, przyzwyczajenia lub nabędą umiejętności, które stanowią wartość dodaną operacji. Przykładem innowacyjności w zakresie metod edukacyjnych może być stworzenie centrum integracji społeczności lokalnej,

gdzie odbywać się będą spotkania z ekspertami, szkolenia dla liderów, warsztaty dla młodzieży oraz osób starszych.

Kryterium innowacyjności będzie przedmiotem oceny w ramach lokalnych kryteriów wyboru operacji w celu ogólnym nr 1, w przedsięwzięciach 1.2 i 1.3, w następujących zakresach:

1. **Innowacja produktowa** – polega na wprowadzeniu nowych produktów/usług lub udoskonaleniu produktów/usług już istniejących.

Nowy produkt w przedsiębiorstwie to produkt, który swoimi cechami lub przeznaczeniem znacząco różni się od produktów dotychczas wytwarzanych lub oferowanych przez przedsiębiorstwo. Różnice mogą występować w:

- a) cechach nowego produktu– produkt może być taki sam jak wcześniej oferowane produkty ale musi różnić się znacząco cechami fizycznymi lub parametrami,
- b) przeznaczeniu nowego produktu– nowy produkt może mieć inne przeznaczenie i ma wpływ na rozszerzenie oferty przedsiębiorstwa.

Udoskonalony produkt – to produkt/usługa, które zostały zmodyfikowane w celu zwiększenia kręgu odbiorców, dostosowania do nowych wymogów rynku, zwiększenia sprzedaży. Innowacja musi objąć znaczące ulepszenie parametrów technicznych, komponentów, materiałów, funkcjonalności.

2. **Innowacja procesowa (technologiczna)** – zmiana w stosowanych w przedsiębiorstwie metodach wytwarzania produktów/świadczenia usług a także w sposobach docierania do odbiorców. Można dokonywać zmiany w urządzeniach lub procesie ich wytwarzania (usług lub produktów). Celem jest zwiększenie efektywności produkcji/świadczenia usług.

7.3. Projekty grantowe

W okresie realizacji LSR na lata 2014–2022 LGD nie realizowała projektów grantowych. Zaplanowano przedsięwzięcia dedykowane dla organizacji pozarządowych, jednak w ramach konkursów, gdzie minimalna wartość operacji wynosiła 50.000 zł w formie refundacji kosztów kwalifikowalnych. W praktyce oznaczało to, że ten typ projektów mógł być realizowany przez niewielki procent organizacji, które najczęściej nie dysponują takimi środkami. W wynikach przeprowadzonej ewaluacji zewnętrznej rekomendacją na kolejny okres programowania jest zaplanowanie współpracy z organizacjami pozarządowymi w formie projektów grantowych oraz projektów partnerskich, co zostało także potwierdzone w toku konsultacji społecznych oraz wynika z diagnozy obszaru która wskazuje, że na przestrzeni ostatnich lat nastąpił rozwój oraz znaczący przyrost trzeciego sektora na terenie LGD. W okresie 2015 – 2020 nastąpił 11% wzrost wskaźnika liczby NGO na 10 tys. mieszkańców. Rozwijanie i wzmacnianie potencjału do podejmowania inicjatyw oddolnych realizowanych przez lokalną społeczność jest jedną z głównych idei podejścia Leader. Podczas konsultacji społecznych udostępniono organizacjom pozarządowym z terenu LGD narzędzie internetowe pn. Arkusz pomysłu. Na podstawie otrzymanych fiszek projektowych możemy określić główne obszary, w ramach których będą realizowane projekty grantowe. W związku z powyższym zostały one przypisane do celu nr 2 “Rozwój i wzmacnianie kompetencji, wiedzy i potencjału społeczności lokalnych, w tym osób w niekorzystnej sytuacji oraz wspieranie aktywności i integracji społeczności lokalnych, w tym z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych również przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych”.

7.4. Operacje własne

W ramach celu ogólnego numer 1 przewidziano operacje własne, które z uwagi na dotychczasowe doświadczenie uzyskane podczas realizacji projektów współpracy w latach 2014–2023 LGD postanowiło zrealizować w takiej właśnie formie. LGD posiada odpowiednie zasoby oraz środki finansowe niezbędne do zrealizowania operacji. Przewidziano dwie operacje własne w ramach wdrażania LSR na lata 2023–2027, które będą przyczyniały się do osiągnięcia celu ogólnego numer 1 w ramach realizacji przedsięwzięcia 1.4. “Promocja i rozwój

potencjału turystycznego obszaru LGD ZNM”, realizowane w ramach zakresu wsparcia – kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno–spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lub przedsiębiorczości a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych; poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej. Osiągnięcie celu nastąpi poprzez realizację operacji przyczyniających się do wzmacniania kompetencji społeczności lokalnej w zakresie rozwoju usług i produktów turystycznych poprzez poznawanie dobrych praktyk w zakresie rozwoju turystyki i tworzenia marki produktu lokalnego, zwiększenie liczby obiektów, które przyczynią się do rozwoju oraz wzrostu atrakcyjności turystycznej na obszarze LGD, tak aby miejsca pełniące rolę obiektów atrakcyjnych turystycznie służyły zarówno odwiedzającym obszar LGD, jak również mieszkańcom. Ponadto realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do wzrostu liczby osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych EPI wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami, a docelowo do wzrostu liczby osób odwiedzających obszar LGD.

W ramach operacji własnych zaplanowano organizację dwóch wizyt studyjnych dla przedstawicieli wszystkich sektorów oraz zakup i instalację kiosków interaktywnych pełniących funkcję informacji turystycznej we wszystkich gminach członkowskich LGD. Koszty związane z realizacją w/w przedsięwzięć zostały oszacowane na etapie ich planowania na podstawie otrzymanych odpowiedzi na zapytania ofertowe.

7.5. Projekty partnerskie

LGD korzystając ze swojego doświadczenia w realizacji projektów współpracy w mijającym okresie programowania, przewiduje wspieranie współpracy z innymi podmiotami tj. animowanie podmiotów z obszaru objętego LSR do współpracy z innymi podmiotami spoza obszaru LGD poprzez szkolenia, spotkania aktywizacyjne, wizyty studyjne oraz wspieranie w nawiązywaniu kontaktów poprzez kojarzenie partnerów (LGD zamierza korzystać z wypracowanych w ramach realizacji wcześniejszych projektów współpracy kontaktów), a także wsparcie w opracowaniu umów współpracy i rozliczaniu operacji.

W oparciu o nadesłane w ramach konsultacji społecznych *arkusze pomysłu* uwzględniono realizację dwóch projektów partnerskich, które będą mogły być realizowane w ramach Przedsięwzięcie 2.2 “Współpraca na Zielonym Szlaku Niziny Mazowieckiej” w następujących zakresach wsparcia: kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno–spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lub przedsiębiorczości a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych; włączenie społeczne osób w niekorzystnej sytuacji; ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi. Osiągnięcie celu nastąpi poprzez realizację operacji przyczyniających się do wzrostu liczby zrealizowanych projektów partnerskich (wskaźnik produktu). Realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do wzrostu liczby osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych EPI wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami (wskaźnik rezultatu), co docelowo przełoży się na wzrost świadomości mieszkańców obszaru LGD w zakresie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru oraz wzrost liczby osób deklarujących poprawę komfortu życia, wynikającą z dokonanych dotychczas działań klimatu (wskaźnik oddziaływania). Dodatkową formą wspierania współpracy między podmiotami będzie premiowanie projektów realizowanych w partnerstwie w ramach lokalnych kryteriów wyboru operacji.

7.6. Zasady w zakresie ustalania kwoty wsparcia dla operacji

Ustalenie kwoty wsparcia odbywać się będzie na podstawie obowiązujących przepisów prawa oraz Wytycznych szczegółowych w zakresie przyznawania wypłaty i zwrotu pomocy finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023 – 2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny kierowany przez społeczność (RLKS) – komponent wdrażanie LSR.

LGD nie zdecydowało się na ograniczanie kwot wsparcia w ramach planowanych do realizacji przedsięwzięć z uwagi na doświadczenia wynikające z poprzedniego okresu programowania oraz stale rosnące koszty zakupu towarów i usług.

LGD ustala ostateczną kwotę wsparcia w wyniku weryfikacji kwalifikowalności kosztów wskazanych we wniosku. W przypadku stwierdzenia nie kwalifikowalności danego kosztu kwota pomocy ulega odpowiedniemu zmniejszeniu.

ROZDZIAŁ VIII PLAN DZIAŁANIA

Plan działania sporządzony został zgodnie ze wzorem udostępnionym na formularzu nr 2 w załączniku nr 3 do regulaminu konkursu na wybór LSR. Plan działania LGD został ściśle powiązany z logiką realizacji LSR opisaną w rozdziale **VI Cele i wskaźniki** oraz z planem finansowym. Przyjęto założenie, że na lata 2024–2027 zostaną proporcjonalnie rozłożone środki na wdrażanie LSR (25 % budżetu LSR na każdy rok), co znacznie usprawni proces przeprowadzania naborów, wpłynie pozytywnie na proces weryfikacji wniosków dokonywany przez Zarząd Województwa (mniejsza ilość wniosków wpływających do urzędu w jednym czasie), a tym samym będzie miało pozytywny wpływ na stopień wdrażania LSR. Na etapie pierwszego kamienia milowego tj. do 30.06.2026 r. zakładany poziom wykorzystanego budżetu LSR to 73% zakontraktowanych środków, natomiast na etapie drugiego kamienia milowego, tj. do 31.12.2027 r. to 100% zakontraktowanych środków z budżetu LSR.

Plan zawiera szczegółowe wskazania harmonogramu osiągnięcia poszczególnych wskaźników produktu w podziale na każdy rok realizacji LSR tj. na lata 2024–2029. Mierzenie wskaźników produktu zakładane jest po zrealizowaniu operacji, zaś wskaźniki rezultatu osiąmane będą w okresie realizacji LSR. Dla każdego celu określono budżet finansowy. Plan działania zakłada, że wskaźniki produktu będą osiąmane bezpośrednio po zrealizowaniu operacji i nie później niż 2 lata od dnia podpisania umowy o dofinansowanie w przypadku realizacji operacji jednoetapowych. Osiągnięcie wskaźników rezultatu i oddziaływania nastąpi w dłuższym okresie, jednak nie później niż do 2029 roku. Niektóre wskaźniki będą realizowane etapowo, z uwagi na zaplanowanie realizacji przedsięwzięć w określonych odstępach czasowych.

Wszystkie wskaźniki osiąmane będą za pomocą środków PS WPR. Wartości docelowe wskaźników zostały określone proporcjonalnie do planowanej wielkości zaangażowania środków.

Kluczowe efekty strategii osiąmane będą zgodnie z planem działania. Ponadto w planie działania sformułowano cele i ujęto wskaźniki zaplanowane na realizację przez LGD wszystkich przedsięwzięć, w tym projektów grantowych oraz operacji własnych.

Szczegółowe informacje odnośnie planu działania zawiera załącznik nr 2 do niniejszej strategii.

ROZDZIAŁ IX PLAN FINANSOWY LSR

9.1. Opis źródeł, z których przewiduje się finansowanie działalności LGD

Zaplanowany budżet na poszczególne zakresy wsparcia w ramach LSR opiera się o założenia finansowe przewidziane dla LGD, korzystających ze środków jednego funduszu EFRROW w ramach PS WPR.

Tab. 20. Wysokość wsparcia finansowego EFRROW w ramach poszczególnych poddziałań

Zakres wsparcia	PS WPR (€)
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060), w tym: projekty grantowe, operacje własne itp.	1 250 000,00 €
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	312 500,00 €
Razem:	1 562 500,00 €

Źródło: opracowanie własne.

Środki zaplanowane na wdrażanie LSR oszacowano na podstawie regulaminu na wybór LSR. Wskazana kwota zawiera wkład EFRROW, budżetu państwa oraz wkład publiczny jednostek sektora finansów publicznych, zgodnie z tabelą „Plan finansowy w zakresie działania PS WPR 2023–2027”.

Środki zaplanowane **zarządzanie LSR** oszacowano na podstawie regulaminu na wybór LSR. Przewidziane w budżecie środki na koszty bieżące obejmują m.in. koszty wynagrodzeń, koszty utrzymania Biura LGD, koszty szkoleń dla pracowników LGD oraz organów Stowarzyszenia, w tym Rady, koszty ewaluacji, koszty podróży służbowych.

Środki przewidziane **na aktywizację/animację** zostały wydzielone z limitu środków na działanie zarządzanie LSR w taki sposób, że w kosztach wynagrodzeń pracowników biura, diet i delegacji oraz opłat za usługi telekomunikacyjne ustalono 20% udziału tych kosztów na działania aktywizacyjne. Ponadto oszacowano w ramach limitu środki na działania aktywizacyjne typu: zakup materiałów promocyjnych i informacyjnych, organizacja szkoleń, warsztatów, spotkań informacyjnych, prowadzenie strony internetowej, zgodnie z Planem komunikacji z lokalną społecznością.

Środki **na operacje własne** zaplanowano na poziomie 10% wartości środków przewidzianych na komponent wdrażania LSR.

Środki na operacje realizowane przez JST zaplanowano na poziomie 40% komponentu wdrażania LSR, z uwagi na zdiagnozowane potrzeby obszaru min. w zakresie operacji związanych z poprawą dostępu do małej infrastruktury publicznej, które będą realizowane przez samorządy terytorialne oraz na doświadczenie w realizacji operacji, które przekłada się na sprawną realizację operacji.

Tab. 21. Plan finansowy w zakresie wdrażania LSR w ramach PS WPR na lata 2023–2027

	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	412 500 €	337 500 €		750 000 €
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	275 000 €	100 000 €	125 000 €	500 000 €
RAZEM	687 500 €	437 500 €	125 000 €	1 250 000 €

Źródło: opracowanie własne.

Zaplanowane środki na realizację celów LSR oraz przedsięwzięć, określonych w rozdziale VI Cele i wskaźniki, są ze sobą **bezpośrednio powiązane**, co wykazano w tabeli Plan działania (Załącznik nr 2 do LSR) i przyczynią się do osiągnięcia zakładanych celów oraz określonych wskaźników.

9.2. Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR

Na osiągnięcie **pierwszego celu**: „Rozwój potencjału gospodarczego i turystycznego obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej w tym poprawa jakości życia mieszkańców”, zaplanowano środki finansowe w kwocie 1 045 00,00 €, z czego:

- ❖ **na przedsięwzięcie 1.1** „Miejsca sprzyjające aktywizacji i wypoczynkowi mieszkańców źródłem uatrakcyjnienia obszaru LGD”, zaplanowano środki w kwocie 400 000,00 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (220 000,00 €), budżetu państwa (80 000,00 €) oraz wkładu własnego Beneficjentów będących podmiotami publicznymi (100 000,00 €);
- ❖ **na przedsięwzięcie 1.2** „Rozwój działalności gospodarczej w zakresie produktów i usług wspierających turystykę”, zaplanowano środki w kwocie 345 000,00 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (189 750,00 €) oraz budżetu państwa (155 250,00 €);
- ❖ **na przedsięwzięcie 1.3** „Rozwój przedsiębiorczości poprzez wspieranie tworzenia pozarolniczej działalności gospodarczej w zakresie produktów i usług wspierających turystykę”, zaplanowano środki w kwocie 175 000,00 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (96 250,00 €) oraz budżetu państwa (78 750,00 €);
- ❖ **na przedsięwzięcie 1.4** „Promocja i rozwój potencjału turystycznego obszaru LGD”, zaplanowano środki w kwocie 125 000,00 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (68 750,00 €) oraz budżetu państwa (56 250,00 €);

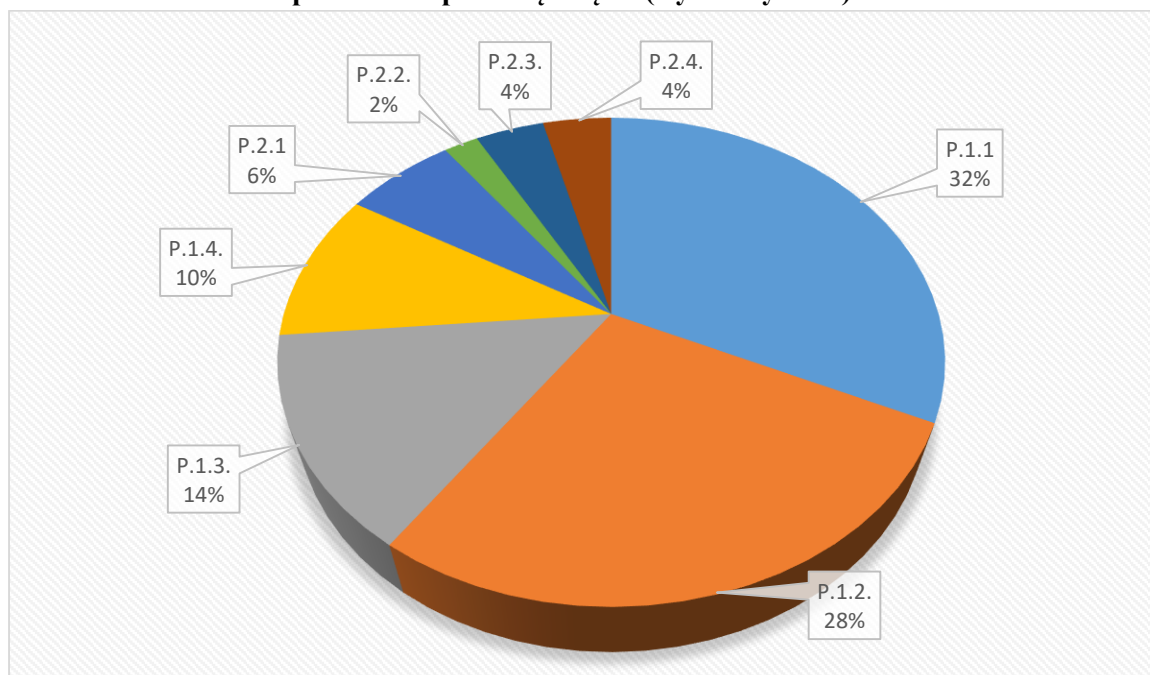
Na osiągnięcie **drugiego celu**: „Rozwój i wzmacnianie kompetencji, wiedzy i potencjału społeczności lokalnych, w tym osób w niekorzystnej sytuacji oraz wspieranie aktywności i integracji społeczności lokalnych, w tym z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych również przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych”, zaplanowano środki finansowe w kwocie 205 000,00 €, z czego:

- ❖ **na przedsięwzięcie 2.1** „Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej źródłem wsparcia i rozwoju inicjatyw społecznych” zaplanowano środki w kwocie 80 000,00 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (44 000,00 €) oraz budżetu państwa (36 000,00 €),

- ❖ **na przedsięwzięcie 2.2** „Współpraca na Zielonym Szlaku Niziny Mazowieckiej” zaplanowano środki w kwocie 25 000,00 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (13 750,00 €) oraz budżetu państwa (11 250,00 €),
- ❖ **na przedsięwzięcie 2.3** „Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze obszaru LGD ZSNM źródłem integracji społeczności lokalnej” zaplanowano środki w kwocie 50 000,00 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (27 500,00 €), budżetu państwa (10 000,00 €) oraz wkładu własnego Beneficjentów będących podmiotami publicznymi (12 500,00 €);
- ❖ **na przedsięwzięcie 2.4** „Aktywnie i ekologicznie przez Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej” zaplanowano środki w kwocie 50 000,00 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (27 500,00 €), budżetu państwa (10 000,00 €) oraz wkładu własnego Beneficjentów będących podmiotami publicznymi (12 500,00 €);

Suma środków przeznaczonych na osiągnięcie celów ogólnych, określonych w LSR wynosi 1 250 000,00 €, z czego środki EFRROW zaplanowano na poziomie 687 500,00 €, wkład własny Beneficjentów będącymi jednostkami sektora finansów publicznych 125 000,00 € oraz środki z budżetu państwa w wysokości 437 500,00 €. Procentowy udział poszczególnych przedsięwzięć w realizacji LSR przedstawia poniższy wykres.

Wykres 1. Budżet LSR w podziale na przedsięwzięcia (wyrażony w %)

Z uwagi na duże zapotrzebowanie na realizację inicjatyw na rzecz lokalnej społeczności przy stosunkowo niskich nakładach na rozwój lokalny kierowany przez społeczność istnieje konieczność korzystania z innych źródeł finansowania. LGD będzie więc ich szukać i aplikować o wsparcie finansowe z innych programów europejskich takich jak np. Fundusze Europejskie dla Mazowsza na lata 2021–2027, w ramach środków z EFS, EFRR czy też krajowych, jak np. tzw. *małe granty* przyznawane przez Samorząd Województwa Mazowieckiego w ramach konkursów ofert na realizację zadań publicznych.

ROZDZIAŁ X MONITORING I EWALUACJA

Działalność każdego partnerstwa powinna być na bieżąco monitorowana i poddawana autoewaluacji (samoocenie) w celu stałego podnoszenia jakości i efektywności działania. LGD ZSNM wypracowała dobrze funkcjonujące zasady i procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu podczas realizacji wcześniejszej strategii w ramach PROW 2014–2020 i zamierza kontynuować proces ewaluacji, tj. oceny zarówno wydolności organizacyjnej LGD, lokalnej strategii rozwoju oraz innych realizowanych przez nią projektów, a także efektywności realizacji planu komunikacji z lokalną społecznością. LGD korzysta z nowoczesnych rozwiązań i pomocy takich jak np. wykupienie licencji umożliwiającej korzystanie z programu do prowadzenia monitoringu.

Ewaluacja będzie dotyczyć w szczególności przyjętej przez LGD strategii, z uwagi na konieczność monitorowania i oceny postępów w jej realizacji, przyjętych rozwiązań (działań) oraz osiągania określonych celów. Perspektywa realizacji lokalnej strategii rozwoju jest rozciągnięta na kilka lat, co w dobie szybkich zmian społeczno – ekonomicznych może mieć znaczący wpływ na osiągnięcie zakładanych celów. W tym okresie może zaistnieć szereg nowych okoliczności mających istotny wpływ na założenia LSR. Jedynie poprzez proces stałego monitorowania i ewaluacji strategii LGD jest w stanie odpowiednio szybko zareagować na zmiany i wprowadzić adekwatne rozwiązania, łącznie z aktualizacją LSR.

Monitorowanie prowadzone przez LGD obejmuje proces systematycznego zbierania i analizowania danych ilościowych i jakościowych, danych w aspekcie finansowym i rzeczowym, w celu bieżącej oceny zgodności realizowanych operacji z założonymi celami. Dotyczy to głównie monitorowania wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania w poszczególnych celach LSR oraz harmonogramu działania i realizacji budżetu lokalnej strategii rozwoju.

Ewaluacja natomiast jest oceną jakości podejmowanych działań, mocnych i słabych stron działania. LGD wdrożyła proces **autoewaluacji** w celu systematycznego podnoszenia jakości swoich działań i usług, świadczonych na rzecz lokalnej społeczności. W ramach działalności LGD bardzo ważną rolę odgrywają przedsięwzięcia informacyjne oraz doradcze skierowane do jak najszerszego grona mieszkańców obszaru funkcjonowania LGD.

Zaplanowana przez LGD autoewaluacja przyczyni się do:

- potwierdzenia słuszności ustalonych wcześniej działań (np. potwierdzenie dobrze określonego problemu, dobrze zdefiniowanego celu, itp.);
- sprawniejszego planowania dotyczącego m.in. wprowadzenia nowych rodzajów usług, zwiększenia zatrudnienia w okresach wzmóżonej aktywności, określenie z wyprzedzeniem trudności mogących mieć niekorzystny wpływ na jakość usług, itp.
- zidentyfikowania i poprawienia potencjalnych błędów;
- optymalnego wykorzystania zasobów: czasu pracy, umiejętności ludzkich, lokalu, sprzętu i pieniędzy;
- informowania pracowników LGD o czekających ich zadaniach;
- motywowania pracowników poprzez włączenie w proces autoewaluacji oraz uświadomienie im, jaki wpływ na odbiorców mają ich działania i jakie są efekty ich pracy.

10.1. Praktyczne wymiary ewaluacji własnej LGD (autoewaluacji) i ewaluacji Lokalnej Strategii Rozwoju

Organem nadzorującym przeprowadzenie procesu ewaluacji wdrażania LSR i autoewaluacji LGD jest Zarząd LGD.

I. Autoewaluacja

Proces autoewaluacji podzielono na dwa etapy. W pierwszym pracownicy biura oraz członkowie organu decyzyjnego dokonują samooceny, a następnie dyrektor biura (w przypadku pracowników) oraz Zarząd (w przypadku dyrektora biura i członków organu decyzyjnego) sporządzają opinie, oceniając jakość funkcjonowania odpowiednich komórek.

W drugim etapie LGD przeprowadza coroczne warsztaty analityczno-refleksyjne, których celem jest bieżąca analiza procesu wdrażania i jego efektów oraz zmian w otoczeniu LSR. Wyniki ewaluacji wewnętrznej powinny być podstawą do podejmowania decyzji o ewentualnej zmianie kierunku działań oraz stanowić wkład w ewaluację zewnętrzną. Podstawowym materiałem do pracy dla uczestników spotkań analityczno-refleksyjnych powinny być zestawienia i materiały z procesu realizacji LSR przygotowane przez pracowników Biura LGD na podstawie danych zbieranych przez cały rok ze szczególnym uwzględnieniem:

- 1) Bieżącej działalności biura LGD – analiza danych na podstawie informacji zwrotnych o odbiorze realizacji LSR i działań LGD poprzez dokumentowanie spotkań z mieszkańcami, Wnioskodawcami, zbieranie opinii społeczności lokalnej na temat odbioru realizacji LSR na podstawie ankiet, przeprowadzonych wywiadów, sondaży lub innych narzędzi do zbierania opinii od kluczowych interesariuszy (gminy członkowskie) i przedstawicieli społeczności lokalnej,
- 2) Realizacji finansowej i rzeczowej LSR (osiągnięte wartości wskaźników),
- 3) Funkcjonowania LGD i biura,
- 4) Sytuacji społeczno – gospodarczej obszaru LGD (w oparciu o dostępne dane statystyczne, opracowania).

Pracownicy biura LGD przygotowują zestawienie dostępnych danych za badany okres i przekazują je uczestnikom warsztatu co najmniej trzy dni przed spotkaniem.

LGD może też skorzystać z pomocy moderatora podczas prowadzenia warsztatów.

Podsumowanie spotkania – powinno polegać na zebraniu wszystkich ustaleń dotyczących koniecznych działań do wdrożenia w kolejnym roku. Prezentowane dane powinny być gromadzone z roku na rok i porównywalne, tak aby mogły stanowić wkład w analizę prowadzoną podczas ewaluacji zewnętrznej. Pomocniczo do gromadzenia i analizy danych może być użyta aplikacja internetowa dedykowana do celów prowadzenia monitoringu i ewaluacji.

Przedstawienie wyników ewaluacji wszystkim zainteresowanym w postaci raportu opublikowanego na stronie internetowej LGD oraz na Walnym Zebraniu Członków, a także wykorzystanie wyników analizy w sprawozdaniu rocznym.

Podsumowanie warsztatu w postaci syntetycznych odpowiedzi na poruszane zagadnienia oraz informacji na temat sposobu wdrażania rekomendacji, będzie elementem sprawozdania rocznego.

II. Ewaluacja LSR

Ewaluacja jest oceną działań, które zostały zrealizowane w minionym okresie. Poddaje analizie osiągnięte produkty i rezultaty.

LGD dokonuje zewnętrznej ewaluacji procesu wdrażania LSR. Zarząd dokonuje wyboru osoby/podmiotu, która będzie pełnić funkcję Ewaluatora. Możliwe jest wspólne zlecenie wykonania badania przez kilka LGD, które obejmuje kilka LSR, np. w ramach danego województwa.

Wykonawca badania powinien posiadać odpowiednie doświadczenie w realizacji badań ewaluacyjnych. Szczegółowe wymagania odnośnie kryteriów wyboru ewaluatora zewnętrznego określą wytyczne w zakresie monitoringu i ewaluacji.

III. Monitoring

Monitorowanie wskaźników produktu i rezultatu będzie opierało się na podstawie danych zebranych w formie ankiet monitorujących i sprawozdań końcowych z realizacji operacji, które Beneficjenci realizujący operacje w ramach LSR będą zobowiązani przekazywać do biura LGD od momentu podpisania umowy oraz po rozliczeniu operacji i uzyskaniu ostatecznej płatności aż do 2029 r. Wskaźniki oddziaływania LGD będzie monitorować na podstawie własnych badań oraz innych dostępnych obiektywnych źródeł. Raz na kwartał LGD będzie występowała do Zarządu Województwa o przekazanie danych dotyczących zrealizowanych płatności oraz ewentualnych rozwiązanych umów. Na tej podstawie uzupełniany będzie rejestr danych i dokonywany monitoring stopnia wykorzystania funduszy i wdrażania LSR.

Zarząd LGD będzie w sposób ciągły monitorował skuteczność, trafność i efektywność świadczonego przez pracowników biura doradztwa. Proces ten będzie odbywał się przede wszystkim w oparciu o ankiety oceniające szkolenia prowadzone przez pracowników biura oraz ankiety oceniające świadczone przez nich doradztwo. Szczegółowy schemat sposobu dokonywania monitoringu i ewaluacji określa *Procedura dokonywania aktualizacji LSR oraz monitoringu i ewaluacji* przyjęta przez Walne Zebranie Członków w celu ujednoczenia i sformalizowania w/w czynności.

WYKAZ WYKORZYSTANEJ LITERATURY

I. Książki, czasopisma i raporty

- Przepis na uczestnictwo. Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce, red. A. Olech, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2013;
- Bienias S., Strzęboszewski P., Opałka E., Ewaluacja. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012;
- Bloch E., Kościelecki P., Śpiewak R., Zalewska K., Podręcznik tworzenia i ewaluacji wskaźników w lokalnych strategiach rozwoju, Warszawa 2010;
- Decydujemy Razem – projekt polecany jako baza dobrych praktyk w poradniku dotyczącym tworzenia LSR z 2014 r.;
- Dziemianowicz W., Kierzkowski T., Knopik R., Jak przygotować lokalny program rozwoju. Poradnik dla gmin, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2003;
- Dziemianowicz W., Samulowski W. (red.), Diagnoza sytuacji społeczno–gospodarczej obszaru EGO, Geoprofit, Warszawa 2010;
- Dziemianowicz W., Szmigiel–Rawska K., Nowicka P., Dąbrowska A., Planowanie strategiczne. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012;
- Keränen H., Self–evaluation workbook for local action groups, Helsinki 2004;
- Kot T., Weremiuk A., Wskaźniki w zarządzaniu strategicznym. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012;
- Obłój K., Strategia organizacji, PWE, Warszawa 2007;
- Raport z pierwszej fazy prac grupy fokusowej ds. transferu wiedzy i innowacji Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich;
- Szlachetko J. Partycypacja społeczna w lokalnej polityce przestrzennej, Wolters Kluwer, Warszawa 2018;
- Urbanik A., Boni Z., Udział obywateli w tworzeniu polityk publicznych. Wybór dobrych praktyk zagranicznych, Fundacja Inicjatyw Społeczno–Ekonomicznych, Warszawa 2010;
- Urbanik A., Quo vadis? O partycypacyjnej diagnozie lokalnej, Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2001;
- W kręgu pojęć i zagadnień współczesnej polityki społecznej, red. Rysz – Kowalczyk B., Szatur – Jaworska B., Teoria i Metodologia Polityki Społecznej, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2017.

II. Akty prawne

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 159–706);
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. 2022, poz. 943 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 8 lutego 2023 r. o Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (Dz. U. 2023 poz. 412);
- Ustawa z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 (Dz. U. z 2022 r. poz. 1079);

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE L 119 z 04.05.2016, str. 1, z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. 2019, poz. 713 z późn. zm.);
- Wytyczne podstawowe w zakresie pomocy finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023 – 2027, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi;
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 października 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U. 2015 r., poz. 1822 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020 (Dz. U. 2019 r., poz. 664 z późn. zm.).

III. Strategie i plany rozwoju

- Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Czerwoncu na lata 2021 – 2028
- Strategia Rozwoju Gminy Czerwonka na lata 2022 – 2030
- Strategia Rozwoju Gminy Młynarze na lata 2016 – 2023
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Młynarze na lata 2021 – 2025
- Strategia Rozwoju Gminy Krasnosielc na lata 2015 – 2025
- Strategia Rozwoju Gminy Płoniawy – Bramura na lata 2022 – 2032
- Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Płoniawy – Bramura na lata 2018 – 2023
- Strategia Rozwoju Gminy Różan na lata 2016 – 2023
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Różan na lata 2021 – 2030
- Strategia Rozwoju Gminy Sypniewo na lata 2016 – 2023
- Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Sypniewo na lata 2018 – 2025
- Strategia Rozwoju Gminy Rzewnie do roku 2030
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych wraz z badaniami dla *Gminy Szelków na lata 2023 – 2030*
- Program Ochrony Środowiska dla powiatu makowskiego na lata 2016 – 2020 z perspektywą do 2023 r.
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w powiecie makowskim na lata 2019 – 2026
- Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+
- Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021 – 2027

d) Źródła internetowe

- Baza dobrych praktyk partycypacji, <https://partycypacjaobywatelska.pl/praktycy/dowiedz-sie-wiecej/>
- GUS, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl>
- <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/>
- <https://www.powiat-makowski.pl/asp/baza-organizacji-pozarzadowych-w-powiecie-makowskim,440,artykul,1,6684>
- <https://samorząd.gov.pl/web/powiat-makowski/ewidencja-stowarzyszen-zwyklych>
- https://www.funduszedlamazowsza.eu/fundusze-europejskie-na-lata-2021_2027

ZAŁĄCZNIKI DO LSR

Załącznik nr 1 Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach Celu nr 1: „Rozwój potencjału gospodarczego i turystycznego obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, w tym poprawa jakości życia mieszkańców”	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
400 000,00	P.1.1. Miejsca sprzyjające aktywizacji i wypoczynkowi mieszkańców źródłem uatrakcyjnienia obszaru LGD	JST	Konkurs
345 000,00	P.1.2. Rozwój działalności gospodarczej w zakresie produktów i usług wspierających turystykę	Przedsiębiorcy	Konkurs
175 000,00	P.1.3. Rozwój przedsiębiorczości poprzez wspieranie tworzenia pozarolniczej działalności gospodarczej w zakresie produktów i usług wspierających turystykę	Osoby fizyczne, grupy w niekorzystnej sytuacji, seniorzy i osoby do 25 roku życia	Konkurs
125 000,00	P.1.4. Promocja i rozwój potencjału turystycznego obszaru LGD	LGD	Operacja własna
Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach Celu nr 2: „Rozwój i wzmocnienie kompetencji, wiedzy i potencjału społeczności lokalnych, w tym osób w niekorzystnej sytuacji oraz wspieranie aktywności i integracji społeczności lokalnych w tym z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych również przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych”	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
80 000,00	P.2.1 Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej źródłem wsparcia i rozwoju inicjatyw społecznych	Organizacje pozarządowe, partnerzy, społeczność lokalna, w tym grupy w niekorzystnej sytuacji, seniorzy i osoby młode do 25 r.ż.	Projekty grantowe
25 000,00	P.2.2. Współpraca na Zielonym Szlaku Niziny Mazowieckiej	Organizacje pozarządowe, partnerzy, społeczność lokalna, w tym grupy w niekorzystnej sytuacji, seniorzy i osoby młode do 25 r.ż.	Projekty współpracy
50 000,00	P.2.3. Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze obszaru LGD ZSNM źródłem integracji społeczności lokalnej	JSFP, organizacje pozarządowe, partnerzy, społeczność lokalna, w tym grupy w niekorzystnej sytuacji, seniorzy i osoby młode do 25 r.ż.	Konkurs
50 000,00	P.2.4 Aktywnie i ekologicznie przez Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej	JSFP, organizacje pozarządowe, partnerzy, społeczność lokalna, w tym grupy w niekorzystnej sytuacji, seniorzy i osoby młode do 25 r.ż.	Konkurs

Załącznik nr 2
Plan działania

CEL	Lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1.	Rozwój potencjału gospodarczego i turystycznego obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, w tym poprawa jakości życia mieszkańców													
Przedsięwzięcie 1.1. Miejsca sprzyjające aktywizacji i wypoczynkowi mieszkańców źródłem uatrakcyjnienia obszaru LGD	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów małej infrastruktury publicznej					3 szt.	60%					2 szt.	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie 1.2. Rozwój działalności gospodarczej w zakresie produktów i usług wspierających turystykę	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa							2 szt.	66,67%	1 szt.	100%			PS WPR
Przedsięwzięcie 1.3. Rozwój przedsiębiorczości poprzez wspieranie tworzenia pozarolniczej działalności gospodarczej w zakresie produktów i usług wspierających turystykę	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa									6 szt.	100%			PS WPR
Przedsięwzięcie 1.4. Promocja i rozwój potencjału turystycznego obszaru LGD	Liczba zrealizowanych operacji własnych					1 szt.	50%					1 szt.	100 %	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.1	R.41 odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR					Liczba osób: 3000	60%					Liczba osób: 2000	100%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.2	R.37 nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR							Liczba utworzonych miejsc pracy: 2	67%	Liczba utworzonych miejsc pracy: 1	100%			PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.3	R.37 nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR									Liczba utworzonych miejsc pracy: 6	100%			PS WPR

Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej na lata 2023 - 2027

Wskaźnik rezultatu W.1.4	R.1 liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych EPI wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami.						Liczba osób: 30	50%					Liczba osób: 30	100%	PS WPR
CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program	
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco		
C.2.	Rozwój i wzmocnienie kompetencji, wiedzy i potencjału społeczności lokalnych, w tym osób w niekorzystnej sytuacji oraz wspieranie aktywności i integracji społeczności lokalnych w tym z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych również przy zastosowaniu rozwiązań innowacyjnych														
Przedsięwzięcie 2.1 Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej źródłem wsparcia i rozwoju inicjatyw społecznych	Liczba zrealizowanych inicjatyw integrujących lokalną społeczność							36	100%						PS WPR
	Liczba wspartych podmiotów							36	100%						
Przedsięwzięcie 2.2. Współpraca na Zielonym Szlaku Niziny Mazowieckiej	Liczba zrealizowanych projektów partnerskich									2	100%				PS WPR
Przedsięwzięcie 2.3. Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze obszaru LGD ZSNM źródłem integracji społeczności lokalnej	Liczba przedsięwzięć podtrzymujących lokalne tradycje, kulturę i dziedzictwo											3	100%		PS WPR
Przedsięwzięcie 2.4 Aktywnie i ekologicznie przez Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej	Liczba przedsięwzięć wspierających aktywizację społeczną i świadomość ekologiczną											3	100%	PS WPR	
	Liczba operacji adresowanych do grup w niekorzystnej sytuacji											3	100%		

Wskaźnik rezultatu W.2.1	R.1 liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych EPI wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami.											Liczba osób: 1000	100%			PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.2	R.1 liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych EPI wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami.											Liczba osób: 100	100%			PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.3	R.42 liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego											Liczba osób: 500	100%			PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.4	R.42 liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego											Liczba osób: 75	100%			PS WPR

Załącznik nr 3
Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	(EUR)
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1 250 000	0	0	1 250 000
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	312 500	0	0	312 500
Razem	1 562 500	0	0	1 562 500
* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.				
** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.				

Załącznik nr 4
Plan wykorzystania budżetu LSR

Fundusz	Środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+ krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	312 500	25,00%	625 000	50,00%	912 500	73,00%	937 500	75,00%	1 250 000	100,00%	1 250 000	100,00%	1 250 000	100,00%
EFS+														
EFRR														
RAZEM	312 500	25,00%	625 000	50,00%	912 500	73,00%	937 500	75,00%	1 250 000	100,00%	1 250 000	100,00%	1 250 000	100,00%